

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

ՇՆՈՐՀԱԻՈՐ ՆՈՐ ՏԱՐԻ ԵՒ ՍԲ. ԾՆՈՒՆԴ

Գեղեցիկ է այն, որ կենսունակ, յուսադրիչ, գոտեպնդիչ, եւ կառուցողական նոր այգարաց մը կը խոստանայ մարդկութեան:

Գեղեցիկ է այն, որ որպէս սպեղանի՝ կը խիզախէ մարդկային առօրեայ մտատանջութիւնները, յուսալուծները, յոռետես մեկնութիւնները, տագնապները:

Այսպիսի ընդոծին յատկութիւն ունի Ամանորը, որ մարդու կողմէ մարդու համար սահմանուած տնօրինում մըն է, որ տարբեր ժամանակահատուածին, մարդ արարածը կ'անջատէ իր առօրեայ տաղտուկ-ներէն, տագնապներէն, ձախող այլ մոայլ նախաձեռնութիւններէն, որքան ալ անոնք ծանր կշռեն իր վրայ: Նոր Տարին սրտերը կը գեղու անխառն ուրախութեամբ: Նոր երազներ կը հիւսէ: Լաւատեսութիւն մը կը պարուրէ մարդ արարածի էութիւնը:

Այս հրաշալիքը՝ Նորի ընկալումն է: Անձանօթի գրաւ-չութիւնը:

Ամէն տարի, իր նախորդներուն պէս, Ամանորը կու գայ իր հոգեապարար առիմնող գոյներով, լոյսերով, կաղանջէփներով, բարեմաղթութիւններով: Կու գայ հաշիշով շղարշելու մարկային աշխարհը: Կու գայ՝ սիրտերը լեցնելու նոր յոյսերով եւ ոգեւորութեամբ: Կու գայ՝ վերանորոգելու ու վերստին ուժակնացնելու լաւին ձգտող մարտահրաւերները, վատի, ձախողի, նզնաժամերու անարգ պատասխանատուութիւնը բեռնելով հիմին, զինմախորդողին ուսերուն վրայ: Կու գայ անոր խոստումներով ու թոխչներով քիկունի շալկած՝ բարեմիտ մարդ արարածին: Որքան ալ խաբկանք՝ ոչինչ կը զիչի իր հմայքէն...

Նորը, իր հրաշալի յայտնութեամբ, կու գայ, իր նախորդներուն պէս բոլորին ոգեւորելու իր կազդուրիչ բախասանով: Կու գայ, որպէս յոյսի աղբիւր, չարիքը՝ լաւի, ձախողութիւնները՝ յաջողութիւններու, անբուժելի՝ դարմանու մի, անկարելիութիւնները՝ կարելիութիւններու բարեփոխելու խոստումով: Կու գայ ան, անարդարութիւնները՝ արդարութեամբ, պատերազմները՝ խաղաղութեամբ, բռնա-տիրութիւնը՝ ժողովրդավարութեամբ, անօրինութիւնները՝ օրինականութեամբ փոխարինելու պատրանքի սրսկումով:

Հանգրուանեցիմ 2009 տարին:

Աշխարհով մէկ տօնախմբեցիմ Ամանորը:
 Ամանորի ջերմութեամբ ոգեւորուած՝ ողջագորու եցանք բոլորի հետ: Մեր ու կարագ ժայթող մաղթանքներ դարձան մեր բաժականոները: Պահ մը մոռցանք մեր տարա-կարծութիւնները: Քէները: Մոռցանք մեր բշնամութիւնները: Ուրախացանք, լիցփաւորուեցանք, գոտեպնդուեցանք իրարմով: Նուիրում բանաձեւեցիմ մեր ընտանիքին, հարազատներուն, ընկերական շրջապատին, ազգային, մշակութային եւ հոգեւոր կառոյցներուն: Հայրենիքին՝ բարգաւաճութիւն, ժողովուրդին՝ բարօր, արդար եւ երջանիկ կեանք ցանկացիմք: Խաղաղութիւն մաղթեցիմ աշխարհով մէկ համայն մարդկութեան: Ու դարձանք բարութիւն, գորութիւն ու հմայք...

Այսպէս է եղած ամէն անգամ:
 Տարբեր պիտի չըլլար այս մէկը:
 Այսպէս պիտի շարունակուէր միշտ...:
 Պատրանք ալ իր ամոքիչ դերը ունէր մարդկային կեանքին մէջ:
 Կ'ուրախանանք, կը յուսադրուինք, կը գոտեպնդուինք, կը ցանկանք՝ Բայց գորշ, չարաղէտ, այլ հեղձուցիչ իրականութիւնը չի դադրիր ըլլալէ այդպիսին, ինչպէս կը պատահի գեղեցիկ երագ մը տեսած, խորը բմբիւրէ գարբնող մարդ էակի մը պարագային: Մարդկային ցաւերը կը մնան ցաւ: Ժողովուրդներու դէմ գործադրուած անարդարութիւնները՝ անարդարութիւն: Խտրականութիւնը՝ խտրականութիւն: Մարդու ձեռքով մարդու կեղեքումը՝ կեղեքում: Ժողովուրդներու պատմական արդար իրաւունքներուն դէմ ցուցաբերուած անարդարութիւնը՝ անարդարութիւն: Ժողովուրդներու վրայ բանեցուած բռնարարները՝ բռնարարներ:
 Այո, տարբեր չեղաւ 2008 Տարին, գոր բոլորեցիմք: Ան, իր

նախորդներուն պէս, անոնց օրինակով, ոչ միայն դաւեց բազմա-հազար անմեղներու կեանքին, դարձաւ անմեղ կեանքի հնձող պատուհաս, այլ նաեւ, այդ բոլորի վրայ, բարդեց նոր ու ահաւոր ողբերգութիւն մը... Համաշխարհային Տնտեսական ճգնաժամը...

Ժամանակէ մը ասդին միջազգային բատերաբեմին վրայ դարբնուող եւ վերջերս ուժգին մազցում արձանագրող տնտեսական նզնաժամ մը, որ դարձաւ միջազգային սպառնալիք՝ տնտեսական անապահովութեան ու միջազգային խաղա-դութեան: Պատմութիւնը ցոյց չէ՞ տուած, որ նման նզնաժամեր միշտ բացուած են ընդհանուր բռնկումներու վրայ: Գերպետութիւններ, պատրանքափ՝ մատուած են անելի: Անոնք կը խոստովանին իրենց անգորութիւնը, կարենալ դիմակալելու համար ներկայ այս աննախընթաց տնտեսական գահավիժող կացութիւնը: «Գօտիները սեղմեցէ՛ք», կը յորդորեն վարիչները: «Հօ՞ երբայ աշխարհ»: Մարդ գիտակից չէ, թէ ի՞նչ է կատարուածը:

Ըսիմք, մարդու կողմէ մարդու համար սահմանուած հրաշագործ տնօրինում մըն է Ամանորը որ, ինչպէս բոլորին, նոյնպէս եւ աշխարհի բաները տնօրինող գերպետութիւններուն, կը յուշէ բանի եւ գործով ծառայել յօգուտ մարդկութեան, խաղաղութեան եւ բազաւան կեանքի: Ան պատգամ մըն է

ուղղուած մարդկութեան գատորոշել դրականը՝ ժխտականէն, մարդկայինը՝ անասնականէն: Կառուցողականը՝ Բանդիչէն: Սուտի ու կեղծիքի Բաղաճական կենսափորձը ցոյց է տուած, թէ բիրտ ուժի գործածութիւնը սկիզբն է յոռեգոյնի, իսկ յոռեգոյնը՝ սկիզբն է նզնաժամերու, որոնք անցնին անգամ, կը ծակեն ու կ'անցնին:

Մեր մաղթանքն է, որ վերջ գտնեն պատերազմները: Աշխարհ վերագտնէ իր երբեմնի անդորրութիւնն ու բարգաւաճ կեանքը:

2008-ը նոյնպէս դաւեց մեր հայրենիքի Հայաստան աշխարհին:

Այսօր, ինչքան ցաւ ու հիասթափութիւն է մեզ համար վկայել, որ մեր չքնաղ երկրի մէջ կը տիրապետէ հակա-սահմանադրական վարչակարգ: Կը բռնաբարուի ժողովրդավարութիւնը: Կը խափանուի խօսքի, մամլոյ ազատութիւնը: Ճնշումի տակ կը պահուին հեռուստատեսիլի, ժողովրդական հաւաքի եւ արդարադատական իրաւունքները: Նաեւ՝ անօրինութիւնները, ազատ տնտեսական համակարգը անձնական նպատակներու ծառայող օրինաւոր տնօրինումներ կը համարուին:

Տարակոյս չկայ, որ միջազգային ներկայ նզնաժամային ժամանակներուն արդէն իսկ նիւթապէս անկար, շրջափակուած, ներքնապէս երկփեղկուած եւ մշտատես դրացի դարաւոր բշնամի ազգերու սպառնալիքներու ենթակայ Հայաստանի Հանրա-պետութիւնը, նոյնպէս կը գտնուի տնտեսական անել կացութեան մէջ:

Այս իրողութեան դէմ յանդիման, մեր ամանորեան անմնացորդ մաղթանքը պիտի ըլլար մեր հայրենի իշխանութիւններուն՝ շուտով անհրաժեշտը տնօրինել իրականացնելու համար մէն մի հայու ցանկացած համընդհանուր ազգային համերաշխութիւնը: Ժողովրդավարութիւն: Իշխանութիւն-ժողովուրդ միասնութիւն: Բաղաճական բանտարկեալներու ազատ արձակում: Սփիւռք-Հայրենիք կապերու առաւելագոյն սերտացում: Սահմանադրական կեանքի վերականգնում:

Ամանորեայ այս համոզումով եւ ակնկալութեամբ ջերմօրէն կ'ողջունենք մեր հանրապետութեան բոլոր կառուցողական հաստատութիւնները, մեր ստեղծագործ ժողովուրդը, մաղթելով անոնց բոլորին բարօր, բարգաւաճ եւ բարեբեր տարի: Նոյնպէս, նոյն ոգիով, կը շնորհաւորենք մեր բոլոր գաղափարական ընտանիքի նուիրեալ միաւորները, ազգային, կրթական եւ մշակութային հաստատութիւնները, բարեսիրական, մարզական միութեանական շարժումները եւ ազգային Բաղաճական կազմակերպութիւնները, եւ կ'ըսենք.

ՇՆՈՐՀԱԻՈՐ ՆՈՐ ՏԱՐԻ ԵՒ ՍԲ. ԾՆՈՒՆԴ:

ՊԱՏՊԱՍ

Ս.Գ. ՀՆՁԱԿԵԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ ԽՕՍՔ ԱՄԱՆՈՐԻ ԱՌԹԻ

Տարի մը եւս անցաւ պատմութեան ու մարդկութիւնը կը պատրաստուի դիմագրաւելու նոր տարին, մաղթելով որ ան իր հետ կը բերէ աւելի լաւ ու փայլուն օրեր երկրագունդի ժողովուրդներուն համար:

2008 տարին յատկանշուեցաւ միջազգային ֆինանսական անկումով, որ տարածուելով աշխարհով մէկ, կը սպառնայ ոչ միայն աղֆատ երկիրներուն, աւելիով նաեւ հարուստ նկատուող պետութիւններուն ու անոնց ժողովուրդներուն:

Տնտեսական ամբողջ համակարգ մը, որ ցարդ կը նկատուէր ամենէն «ապահովը» ներկայիս կը գտնուի ֆայթման եզրին, իսկ շուտափոյժ առաջարկուած լուծումներն ու դեղատոմսերը տակաւին հեռու կը մնան ակնկալուած արդիւնները տալէ:

Համաշխարհային ճգնաժամը սկսած է ազդել նաեւ Հայաստանի վրայ, ուր ժողովուրդի կենսամակարդակի նոր անկում մը կրնայ աղետալի հետեւանալն էր ունենալ մեր ազգին համար:

Տնտեսական տագնապը կու գայ աւելնալու Հայաստանի ու Հայ ժողովուրդի ներկայիս դիմագրաւած բազմաթիւ հարցերու երկար շարքին վրայ: Նախագահական կեղծուած ընտրութիւնները ու անոր յաջորդած ներքաղաքական անկայունութիւնը, ֆաղաֆական բանտարկեալներու առկայութիւնը, Մարտ 1-ի սպանդը, Ցեղասպանութիւնը հարցականի տակ առնող կեցուածքները, բուրժուայ հետ յարաբերութիւններու գծով կատարուող զիջումները, Ղարաբաղեան հարցի գծով առաջարկուող ոչ հայնպաստ լուծումները կը շարունակեն խորացնել անջրպետը ոչ միայն հայրենիքի իշխանութիւններուն ու ժողովուրդին միջեւ, այլ նաեւ Սփիւռքահայութեան հետ, որ կորսնցուցած է հաւատքը Հայաստանի այսօրուայ դեկալարութեան նկատմամբ:

Վերոյիշեալ հարցերը յաջողութեամբ դիմագրաւելու համար, ներկայիս, ամէն ժամանակէ աւելի մենք կը կարօտինք միասնականութեան ու համախմբուածութեան՝ երկրէն ներս քէ դուրս:

Սոցիալ Դեմոկրատ Հնչակեան Կուսակցութիւնը կը հաւատայ, որ Հայաստան եւ սփիւռք կը կազմեն մեր ժողովուրդի երկու թւերը, որոնց ներդաշնակ գործակցութեամբ պայմանաւորուած է մեր ազգի գոյութիւնն ու մարտահրաւերները յաղթահարելու կարողութիւնը: Այս ուղղութեամբ մենք պիտի շարունակենք ընել մեր կարելին, որպէսզի Հայաստանը դառնայ ազատութեան, արդարութեան, հաւասարութեան ու ժողովրդավարութեան երկիր, վերագտնէ իր ներքին անդորրը, ժողովուրդը կառչի իր հողին ու վերահաստատուի վստահութիւնը ազգի բոլոր հատուածներուն միջեւ:

Կը յուսանք, որ նոր տարին այս անգամ մեր հայրենիքին եւ աշխարհատարած ողջ հայ ժողովուրդին կը բերէ դրական նորութիւններ ու մենք, աւելի ինքնավստահ ու նակատարաց կը շնորհաւորենք զիրար՝ յաջորդ բոլոր ամանորներուն:

Ս.Գ. ՀՆՁԱԿԵԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ Դեկտեմբեր 29, 2008

ՄԱՍԻՍ ՇԱՐԱԹԱԹԵՐԹ
ՊԱՇՏՕՆԱԹԵՐԹ՝
ՍՈՑԻԱԼ ԴԵՄՈԿՐԱՏ ՀՆՁԱԿԵԱՆ
ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ
Արեւմտեան Ամերիկայի Շրջանի

ԽՄԲԱԳԻՐ՝
ՏՕՔԹ. ԱՐՇԱԿ ԳԱԶՆԱՃԵԱՆ

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ ԿԱԶՄ
ՍԱՅԱԿ ԹՈՒԹՃԵԱՆ
ՎԱԶԳԷՆ ԽՈՏԱՆԵԱՆ
ՅԱՐՈՒԹ ՏԵՐ ՂԱԻԹԵԱՆ

Դեռ. (626) 797-7680
Ֆաքս. (626) 797- 6863
E-Mail: massis2@earthlink.net
<http://www.massisweekly.com>

MASSIS Weekly
Organ of the Armenian Social
Democratic Hunchakian Party of
Western USA
1060 N. Allen Ave.
Pasadena, CA 91104
Phone: (626) 797-7680
Fax: (626) 797-6863
(USPS 667-310) (ISSN 0744-334X)

Published Weekly
Except Two Weeks in August

ANNUAL SUBSCRIPTION RATES:
USA \$ 50.00,
Canada \$ 60 (Second Class),
\$ 75.00 (Air Mail)
Overseas \$ 85.00 (2nd Class Mail),
\$ 125.00 (Air Mail).

All payments must be made in
US funds & Drawn on US banks.
Periodicals Postage Paid
at Pasadena CA.

Please Send Address Change To
MASSIS WEEKLY
1060 N. Allen Ave.
Pasadena, CA 91104

Ս. Գ. Հնչակեան Կուսակցութեան Արեւմտեան Ամերիկայի Վարիչ Մարմինը

Կը շնորհաւորէ իր բոլոր ընկեր-ընկերուհիներուն, հայ ժողովուրդի եւ իր զոյգ հանրապետութիւններուն՝ Հայաստանի եւ Արցախի Նոր Տարին եւ Սուրբ Ծնունդը:

Այս բարեբաստիկ առիթով ան բոլորին կը մաղթէ, որ 2009 տարին ըլլայ քաջառողջութեան, արելչատութեան եւ յաջողութեան, ինչպէս նաեւ ազգային ձգտումներու նուիրագործման, Հայրենիքէն ներս բարօր կեանքի ստեղծման,

Սփիւռք-Հայրենիք կապերու առաւել սերտացման, ազգային միասնութեան ձեռքբերման եւ աշխարհի խաղաղութեան բախտորոշ տարի:

ՇՆՈՐՀԱՒՈՐ ՆՈՐ ՏԱՐԻ ԵՒ ՍՈՒՐԲ ԾՆՈՒՆԴ

Նոր Տարուան եւ Սուրբ Ծննդեան տօներուն ուրախ առիթով՝ «Մասիս» Շաբաթաթերթի վարչութիւնն ու իմբագրական կազմը ջերմօրէն կը շնորհաւորեն ողջ հայութիւնը, որ ի Մայր Հայաստան եւ ի չորս բոլորն աշխարհի:

Մասնաւոր շնորհաւորութիւններ «Մասիս»ի ընթերցողներուն, մեր թերթին մէջ ծանուցող հաստատութեանց, հովանաւորներուն եւ աշխատակիցներուն, մաղթելով առողջութիւն, յաջողութիւն եւ հայութեան արդար ցանկութեանց իրականացում:

ՐԱՅԱՍՏԱՆԻ ՏԱԳՆԱՊԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

21-րդ դարու այս ժամանակաշրջանին, թեքնոլոգիի արագ զարգացումն հետ, ամբողջ աշխարհը վերածուած է փոքր գիւղի մը եւ երկիրներ կ'ազդուին մէկը միւսին: Լաւագոյն օրինակը, վերջին ամիսներու համաշխարհային տնտեսական համակարգի անկումն էր, երբ Միացեալ Նահանգներէն ծայր առած տագնապը, արագօրէն տարածուեցաւ աշխարհով մէկ:

Այս երեւոյթը ճիշդ է նաեւ հայութեան համար: Սփիւռքը առողջ է եթէ Հայաստանն է առողջ, եւ հակառակը: Գժբախտաբար Հայաստանը ներկայիս կը դիմագրաւէ բազմաթիւ հարցեր, որոնք կը սպառնան ոչ միայն Հայաստանը, նաև մեր ժողովուրդին, այլ նաեւ սփիւռքի հայութեան ու անոր կառուցներուն:

Որոնք են այդ հարցերը:
Ա-Հայաստանի նախագահական ընտրութիւններն ու անոր յաջորդող ներքաղաքական իրավիճակը.

Բ-Ցեղասպանութեան ճանաչման պայքարը եւ թուրքիոյ հետ յարաբերութիւնները.

Գ-Ղարաբաղեան հարցի լուծումը.

Վերջին ամիսներու ընթացքին Սերժ Սարգսեանի վարած ներքին ու արտաքին քաղաքականութիւնը ցոյց կու տայ որ, այս հարցերը սերտօրէն առնչուած են իրար հետ եւ պայմանաւորուած են նախագահական ընտրութիւններու եւ Մարտ 1-ի դէպքերու հետեւանքներով:

Անցեալ Փետրուար 19-ին տեղի ունեցան Հայաստանի նախագահական ընտրութիւնները: Գլխաւոր թեկնածուներն էին Վարչապետ Սերժ Սարգսեան եւ նախկին նախագահ Լեւոն Տէր Պետրոսեան: Այս երկուքն զատ կային անշուշտ երկրորդական այլ թեկնածուներ՝ Արթիւր Պաղտասարեան, Վահան Յովհաննէսեան, Արտաշէս Գեղամեան, Վազգէն Մանուկեան եւ ուրիշները, սակայն բոլորի համար յստակ էր որ իսկական պայքարը սահմանափակուած պիտի ըլլայ Սերժ Սարգսեանի եւ Լեւոն Տէր Պետրոսեանի միջեւ:

Սարգսեան հանդէս կու գար Ռոբերտ Բոչարեանի գահաժառանգի դերով, պաշտպանելու համար այսպէս կոչուած «Ղարաբաղեան կլանի» տնտեսական եւ քաղաքական դիրքերը, որոնք ապահովուած էին անցնող տասնամեակի ընթացքին, շտրկիւ երկրէն ներս ստեղծուած վախի մթնոլորտին, սպանութիւններուն, քաղաքական ընդդիմադիրներու դէմ կատարուած հալածանքներուն, ձերբակալութիւններուն եւ բանտարկութիւններուն:

1998 թուականին իր հրաժարումէն ասդին, տասնամեակ մը ամբողջ լուծութիւն պահելէ ետք, նախկին նախագահ Լեւոն Տէր Պետրոսեան հրապարակ վերադառնալով իրաւնեց «ղարաբաղեան կլանի» բոլոր հաշիւները: Անոնք, միշտ ալ համոզուած էին, որ Տէր Պետրոսեան քաղաքականութենէն հեռացած է չվերադառնալու պայմանով, իսկ բացի իրմէ, երկրորդ մը չկար, որ կրնար Սարգսեանի դէմ լուրջ մրցակից ներկայանալ:

Նախընտրական շրջանին պետական վարչամեքենան եւ գանգուածային լրատուութեան միջոց-

ները ամբողջութեամբ Սերժ Սարգսեանի օգտին գործելէ ետք, ընտրութեան օրը, Փետրուար 19-ին կրկնուեցաւ այն ինչ, որ տեղի ունեցած էր նախորդ բոլոր ընտրութիւններու ընթացքին՝ լայնատարած խախտումներ: Լեւոն Տէր Պետրոսեանի վստահուած անձիք ծեծի ենթարկուելով կը հեռացուէին ընտրական տեղամասերէն: Տեղի կ'ունենային կրկնակի եւ երկրէն բացակայողներու տեղ քուէարկութիւններ եւայլն:

Երեկոյան երբ սնտուկները փակուած էին եւ սկսած էր հաշուարկը ու առաջին թիւերը հրապարակ կու գային, յստակ էր որ երկրորդ փուլը անխուսափելի է:

Սակայն Քոչարեան-Սարգսեան գոյզին համար նոյնքան յստակ էր, որ երկրորդ փուլի պարագային իշխանութիւնը պահպանելը գրեթէ անկարելի պիտի դառնար:

Փետրուար 19-ի ուշ երեկոյան գործադրութեան սկսաւ դրուիլ գանգուածային զեղծարարութիւններու գործողութիւն մը, որու արդիւնքը եղաւ Սերժ Սարգսեանի համար 58 տոկոս ձայներու ապահովումը եւ մէկ փուլով ընտրութիւններու աւարտը յայտարարելը:

Լեւոն Տէր Պետրոսեանի շուրջ համախմբուած ընդդիմադիր կուսակցութիւնները անցան բողոքի գործողութիւններու: Օփերայի շէնքի առջեւ գտնուող Ազատութեան հրապարակի վրայ սկսան շուրջօրեայ ցոյցեր: Իշխանութիւնները խորհելով թէ, մի քանի օրուայ ընթացքին այս ցոյցերն ալ վերջ կը գտնեն ու ժողովուրդը յոգնելով կը վերադառնան իր տունները, յայտնուեցաւ անակնկալի առջեւ:

Մի քանի տասնեակ հազար հոգիներու մասնակցութեամբ սկսած շարժումը օրըստօրէ աւելի կ'ուռճանար: Հրապարակի վրայ հաւաքուողներու թիւը սկսած էր դառնալ մասսայական, հասնելով հարիւր հազարներու: Ժողովուրդը անհամբեր էր: Լեւոն Տէր Պետրոսեանէն կը պահանջէին դիմել կտրուկ քայլերու: Սակայն, ժողովուրդային շարժումի ղեկավարը կը շարունակէր մնալ հաւատարիմ, միայն ու միայն օրինաւոր քայլերով հասնելու ընտրութիւններու արդիւնքները չեղեալ յայտարարելու նպատակին:

Ամէն օր, Ազատութիւն հրապարակը լեցնողներու քաղաքացիներու ոչ միայն թիւը կ'աճէր, այլ նաեւ կը փոխուէր մասնակցողներու դիմագիծը: Առաջին օրերուն երեւացող տարեց դէմքերուն կու գար միանալու երիտասարդութիւնը, որ մինչ այդ կը կարծուէր թէ անտարբեր է քաղաքական հարցերու նկատմամբ: Անոնք եւս, սկսած էին իրենց ու իրենց երկրի ապագան կապել Լեւոն Տէր Պետրոսեանի անձին հետ:

Ընդդիմադրութիւնը ի տես մեծ թիւով երիտասարդներու մասնակցութեան, սկսաւ Երեւանի փողոցներուն վրայ կազմակերպել հսկայ քայլարշաւ-ցոյցեր:

Ի տես այս զարգացումներու, իշխանութիւնները դիմեցին հակաքայլի: Փետրուար 26-ին Հանրապետութեան հրապարակին վրայ անոնք կազմակերպեցին պատասխան հանրահաւաք: Մասնակցութիւն ապահովելու համար շրջաններէն ու գիւղերէն պատերով Երեւան բերուած էին հազարաւորներ: Ի դժբախտութիւն իշխանութիւն-

ներուն, շրջաններէն եկածներու մեծ մասը, որոնց առջեւ մինչ այդ փակ էր Երեւան տանող ճանապարհները, Սերժ Սարգսեանի ելոյթը չաւարտած սկսաւ հեռանալ Հանրապետութեան հրապարակէն, ուղղուելով ոչ շատ հեռու գտնուող Ազատութեան հրապարակ՝ միանալու համար համաժողովրդային շարժումին: Այդ պահուն հրապարակի վրայ հաւաքուած էր մօտ կէս միլիոն մարդ: Ժողովուրդը կը բացականչէր «Հիմա-Հիմա»: Այսինքն հիմա երթալ նախագահական պալատ ու վերցնել իշխանութիւնը: Սակայն Լեւոն Տէր Պետրոսեան կը մնար անդրդուելի, ժողովուրդին վստահեցնելով որ իշխանութիւնը ներսէն պիտի ստապալի:

Փետրուար 26-ը այս առումով կարելի է նկատել շրջադարձային: Իշխանութիւնները արդէն համոզուած էին որ ժամանակը սկսած է աշխատիլ ի վնաս իրենց: Որոշում

կայացուեցաւ բռնի ուժով ցրուել նստացոյցը: Արդիւնքը եղաւ այն, որ Մարտ 1-ի առաւօտեան կանուխ ոստիկանները յարձակեցան Ազատութեան հրապարակին վրայ գիշերող մի քանի հարիւր ժողովուրդին վրայ: Տեղի ունեցաւ ծեծ ու ջարդ: Լեւոն Տէր Պետրոսեան բռնի ուժով հրապարակէն տարուեցաւ իր բնակարանը եւ առնուեցաւ տնային կալանքի տակ:

Այդ պահէն ետք, դէպքերը սկսան զարգանալ շատ արագ ձևով: Արեւածագին ժողովուրդը սկսաւ հաւաքուիլ այլ հրապարակի մը վրայ: Միասնիկեանի արձանի մօտ համախմբուած էր մօտ 40 հազար ժողովուրդ, որ դարձած էր անկառավարելի: Անոնք կը պահանջէին, որ Լեւոն Տէր Պետրոսեանին արտօնուի գալ արձանի մօտ: Սակայն իշխանութիւնները կը մերժէին եւ կը սպառնային արտա-

Շարք էջ 3

ՇՆՈՐՀԱՒՈՐ ՆՈՐ ՏԱՐԻ ԵՒ ՍՈՒՐԲ ԾՆՈՒՆԴ

ՏԵՐ ԵՒ ՏԻԿ. ՍԵՂՐԱԿ ԵՒ ԱԼԻՆ ԱՃԷՄԵԱՆ

ՐԱՅԱՍՏԱՆ - 2008

ՐԱՅԱՍՏԱՆԻ ՏԱԳՆԱՊԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

Շարունակում էք 3-էն

կարգ վիճակ յայտարարել երկրէն ներս:

Այս քայլին դիմելու եւ արտաքին աշխարհի առջեւ արդարանալու համար անոնք պէտք ունէին պատրուակի:

Հետագային ի յայտ եկաւ, թէ սինարիոյն գծուած էր նախագահական պալատին մէջ: Գիտակցելով որ բանակը պատրաստ չէ ենթարկուելու ժողովուրդի վրայ կրակելու որեւէ հրահանգի: Երեւանի բերուեցան զինեալ յատուկ ջոկատներ ու գործի դրուեցան իշխանութեան գործակալները: Միասնակեանի արձանէն բաւական հեռուորութեան վրայ, գործակալները սկսան թալանել խանութներ, որոնք, ըստ շրջանի բնակիչներու վկայութիւններուն, արդէն իսկ պարպուած էին: «Թալանը» պատրուակ օգտագործելով յատուկ ջոկատները սկսան կրակել պատահական անցորդներու վրայ, որոնք՝ ոչ մէկ կապ ունէին Միասնակեանի արձանի մօտ հաւաքուածներու հետ:

Առնուազն տասը անմեղներ կորսնցուցին իրենց կեանքը եւ հայու ձեռքով, հայու արիւնը հոսեցաւ հայոց հայրենիքի մայրաքաղաքին՝ Երեւանի փողոցներուն վրայ:

Երեւանի մէջ յայտարարուած արտակարգ դրութիւնը ու անոր ընկերակցող հարիւրաւոր ընդդիմադիր գործիչներու ձերբակալութիւնը բողոքի ալիք յառաջացուց միջազգային կառուցներու մօտ:

Ապրիլ 9-ին, ժողովուրդի աչքէն հեռու, բանակախիներու հսկողութեան տակ, տեղի ունեցաւ Սերժ Սարգսեանի երգման արարողութիւնը:

Եւրոպայի Խորհուրդի Խորհրդարանական վեհաժողովը Ապրիլ 18-ին արտակարգ քննարկելով Հայաստանի մէջ տիրող կացութիւնը երկու ամիս պայմանաժամ սահմանեց Երեւանի իշխանութիւններուն՝ իրականացնելու հետեւեալ բարեփոխութիւնները.

Ա.-Քաղաքական համակարգը պետք է պատշաճ տեղ եւ պատշաճ իրաւունքներ ապահովէ ընդդիմութեան.

Բ.-Հիմնովին բարեփոխել ընտրական համակարգը ապահովելու համար արդար ընտրութիւններու կազմակերպումը.

Գ.- Երաշխաւորել Հեռուստատեսութեան եւ ռատիոյի անկախութիւնը.

Դ.- Երաշխաւորել հաւաքներու ազատութիւնը.

Ե.- Երաշխաւորել դատական համակարգի իրական անկախութիւնը.

Զ.- Բացառել կամայական ձերբակալութիւնները եւ բանտարկութիւնները.

Է.- Ընդդիմադիր բոլոր ուժերը իրենց հերթին պէտք է ճանչնան Սահմանադրական դատարանի որոշումը՝ նախագահական արդիւնքներու վերաբերեալ.

Ը.- Իշխանութիւններու եւ ընդդիմադրութեան միջեւ սկսիլ երկխօսութիւն.

Թ.- Պէտք է անյապաղ իրականացնել Մարտի 1-ի իրադարձութիւններու անկախ քննութիւն.

Ճ.- Եթէ այս քայլերը չիրականացուին, Վեհաժողովը Յուլիսին կայանալիք իր ժողովի ընթացքին կրնայ դադարեցնել Հայաստանի անդամակցութիւնը:

Եւրոպայի Խորհուրդի այս բաւական խիստ որոշումներուն Սերժ Սարգսեան պատասխանեց կարգ մը ընդդիմադիր գործիչներու ազատ արձակումով, ինչ որ ապահովեց պայմանաժամի երկարաձգումը մինչեւ յառաջիկայ Յունուար ամիսը:

Վերջին ամիսներուն ընդդիմադրութիւնը շարունակելով իր բողոքի քայլերը, հանրահաւաքներու եւ նստացոյցերու միջոցաւ կը փորձէ ապահովել մնացեալ քաղաքական բանտարկեալներու ազատ արձակումը:

Իսկ իշխանութիւնները, միջազգային ճնշումը թուլացնելու եւ արեւմուտքի աչքին հաճելի երեւնալու եւ այդպիսով իրենց օրինականութիւնը ապահովելու նպատակով, դիմեցին ազգային շահերու առումով վնասակար քայլերու, որոնք կը ապառնան մեր ժողովուրդի պատմական իրաւունքներուն:

Ներքաղաքական այս իրադարձութիւններու լոյսին տակ կը հասնինք մեզի համար կարեւորագոյն երկու հարցերուն՝ Ղարաբաղեան հարցին եւ Յեղասպանութեան հարցին:

Հոս է որ, Սերժ Սարգսեանի վերջին քայլերը կը մտահոգեն մեր ժողովուրդի գաւակներուն, Հայաստանի եւ արտասահմանի մէջ:

Ապրիլին Մոսկուա կատարած իր այցելութեան ընթացքին, Սերժ Սարգսեան Հայ Համայնքի անդամներուն հետ հանդիպումը մը ընթացքին յայտարարեց, թէ Հայաստանի համար ընդունելի է թուրքիոյ առաջարկը՝ Հայոց Յեղասպանութեան հարցը քննարկելու համար պատմաբաններու յանձնաժողով ստեղծելու կապակցութեամբ, եթէ թուրքիա բանալ Հայաստանի հետ սահմանը: Աւելին, Սերժ Սարգսեան յայտարարեց որ հրաւէր չղած է թուրքիոյ նախագահ Ապտիլլա Կիլիին այցելելու Երեւան՝ Հայաստան-թուրքիա ֆութպոլի խաղին ներկայ գտնուելու համար:

Սերժ Սարգսեանի այս յայտարարութիւնները արժանացան Եւրոպական երկիրներու եւ Ամերիկայի կողմէ գնահատանքի: Հայաստանի մէջ ժողովրդավարութեան հարցը անմիջապէս դարձաւ երկրորդական:

Միւս կողմէ սակայն, պատմաբաններու յանձնաժողով ստեղծելու առաջարկը երկրէն ներս եւ դուրս արժանացաւ խիստ քննադատութեան եւ դատապարտումի: Հնչակեան կուսակցութեան գլխաւորութեամբ սփիւռքի տարածքին բարձրացաւ բողոքի ալիք: Ազգային մեր միւս երկու կուսակցութիւնները սկզբնական շրջանին լուրջութիւն պահելէ ետք, իրենց անդամներու եւ համակիրներու ճնշումներուն տակ միացան բողոքողներու շարքին՝ իւրաքանչիւրը իր յատուկ ձեւով:

Իշխանութիւնը ամէն գնով պահելու նպատակով, Յեղասպանութեան ճանաչման հարցը վաճառքի հանելու Սերժ Սարգսեանի վտանգաւոր քայլերուն դէմ բարձրացած աղմուկը մղեց իշխանութիւններուն ետ քայլ կատարելու, յայտարարելով թէ պատմաբաններու յանձնաժողովի կազմութիւնը չի նշանակել Յեղասպանութեան հարցը կասկածի տակ առնել եւ թէ յանձնաժողովի եզրակացութիւնները պարտադիր չեն կրնար ըլլալ կողմերուն համար:

Մեր կարծիքով նման յանձնաժողովի ստեղծումով մեծ հարուած պիտի հասնի Հայկական Յեղասպանութեան միջազգային ճանաչման գործին, մեծապէս դժուարացնելով Հայկական կազմակերպութիւնները գործը եւ պատրուակ տալով օտար երկիրներուն եւ առաջին հերթին Միացեալ Նահանգներու կառավարութեան, որպէսզի արդարացնեն իրենց ընդդիմադրութիւնը Գոնկրէսի կողմէ Յեղասպանութեան ճանաչման բանաձեւին, ըսելով թէ, պէտք է սպասել պատմաբաններու յանձնաժողովի եզրակացութեան:

Բոլորս լաւ գիտենք որ նման յանձնախումբերու աշխատանքները կը տեւեն երկար տարիներ, երբեմն տասնամեակներ: Այսպիսով, ցեղասպանութիւնը մոռացութեան մատնելու առաջին քայլը արդէն իսկ առնուած պիտի ըլլայ, Հայաստանի պետութեան իսկ մեղաւորութեամբ:

Հայաստան եւ սփիւռք պարտաւոր են իրենց կարելին ընելու՝ կանխելու համար նման ազգավնաս քայլի մը իրականացումը:

Այս հարցը ամէն բանէ առաջ սփիւռքահայութեան սեփականութիւնն է, որովհետեւ անոնք են ցեղասպանութեան հետեւանքները կրողները՝ տարածուելով աշխարհով մէկ:

Յեղասպանութեան հարցին ետք Հայաստանի իշխանութիւնները առին երկրորդ վտանգաւոր քայլը, այս անգամ դարաբաղեան բանակցութիւններուն մէջ մտցնելով թուրքիան:

Նախ քան Սեպտեմբեր 6-ին տեղի ունենալիք Հայաստան-թուրքիա ֆութպոլի խաղը եւ Կիլիի այցելութիւնը, Օգոստոսին ծագեցաւ Ռուս-Վրացական պատերազմը: Այս առթիւ Հայաստանի առջեւ փակուեցան դէպի վրացա-

Շարք էք 30

ՇՆՈՐՀԱՒՈՐ ՆՈՐ ՏԱՐԻ ԵՒ ՍՈՒՐԲ ԾՆՈՒՆԴ

ՏԵՐ ԵՒ ՏԻԿ. ԳՐԻԳՈՐ ԵՒ ՔԱԹԻԱ ԽՈՏԱՆԵԱՆ

ՂԱՅԱՍԱՆ - 2008

ՀԱՄԲԻԿ ՍԱՐԱՖԵԱՆ. ԱՅՍ ԻՇԽԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻՆ ՅԱԶՈՂՈՒԵՑ ՅԱՂԹԱՆԱԿԻ ԾԻՐԱՆՆԵՐԻՑ ՊՈԿԵԼ ՊԱՐՏՈՒԹԻՒՆ ԳԱՅԱՆԵ ՆԱԶԱՐԵԱՆ

-Պարոն Սարաֆեան, Ձեր դիտարկումները, ինչպիսիք կը լինի Օբամայի վարչակազմի քաղաքականությունը տարածաշրջանի ու, մասնավորապես, Հայաստանի հանդեպ: Արդեօ՞ք կը գերակայեն Հայաստանի ժողովրդավարության հետ կապուած խնդիրները, մասնաւոր՝ եթէ հաշուի առնենք «Հազարամեակի մարտահրաւիրներ» ծրագրի հնարաւոր սանեցման հաւանականութիւնը:

- Ընդունուած է, որ ամերիկեան քաղաքականութեան մէջ արտաքին գերատեսչութիւնը ներքին ելեւէջներէն առանձնապէս չի ազդուում: Եւ, ընդհանուր առմամբ, քաղաքականութիւնը մնում է նոյնը՝ անկախ այն բանից, թէ ովքեր են իշխանութեան գալիս: Ինչ մնում է տարածաշրջանին ու ԱՄՆ-ի քաղաքականութեանը, ապա ես չեմ կարծում, որ վերջինս էական փոփոխութիւն կը կրի, որովհետեւ ԱՄՆ-ն նախեւառաջ առաջնորդուելու է իր քաղաքական շահերով: Առհասարակ, բոլոր գերտէրութիւններն են իրենց պետական շահերի ելակետից վարելու քաղաքականութիւնն ապա տարածաշրջանում: Եթէ երկիրն ունի քաղաքական մի այնպիսի դրուածք, որը կարող է թուլացնել այդ երկրի լծակները, ուրեմն որեւէ պետութիւն, այդ թւում եւ՝ Ամերիկան, պիտի դա օգտագործի, որպէսզի կարողանայ ձնշում բանեցնել: Այսօր Հայաստանը գտնուում է հենց այդպիսի վիճակում. մենք ունենք իշխանութիւն, որի գերագոյն մտահոգութիւնը իր լեգիտիմութեան հարցն է: «Հազարամեակի մարտահրաւիրներ» երեւոյթը պէտք է նայել հենց այդ տեսանկիւնից, մանաւանդ որ՝ արդէն Մարտի 1-ի դէպքերից յետոյ, ԱՄՆ-ն իր կեցուածքն արտայայտեց: Ու եթէ Հայաստանը չիրականացնի իր առջեւ դրուած պահանջները, ԱՄՆ-ն աչք չի փակի դրան. իրենց վարկի ու քաղաքական շահի համար անպայման Հայաստանին կը պարտաւորեցնի յարգել այն յանձնառութիւնները, որոնք վերցրել է ՀՀ-ն Ամերիկայի նկատմամբ: Եթէ Հայաստանն այդ քայլին չգնայ, չենք գարմանայ, որ Ամերիկան որպէս պատժամիջոց օգտագործի «Հազարամեակի մարտահրաւիրները» եւ կասեցնի կամ սառեցնի այդ գումարների տրամադրումը՝ մինչ Հայաստանի իշխանութիւնները կարողանան ապացուցել, որ իսկապէս իրենք լուրջ քայլեր են ձեռնարկում շտկելու այսօր երկրում տիրող իրավիճակը:

Վրաստանի միջոցով: Եւ ԼՂ հարցի լուծման առումով փոփոխութիւններին պիտի նայել տարածաշրջանային կայունութեան հաստատման դիտանկիւնից: Յստակ է, որ այսօր այն, ինչ առաջարկում է, ինչ դրուած է սեղանին, Հայաստանի եւ Ղարաբաղի համար նպաստաւոր չէ, բայց եթէ դա նպաստելու է բոլոր կողմերի (բացի Հայաստանից) շահերին եւ նաեւ ապահովելու է նաեւ ինքնիշխան Հոսքի նախապայմանը, ուրեմն ԱՄՆ-ն այդ քաղաքականութեանը կը հետեւի: Հակառակ դէպքում՝ Կովկասում ԱՄՆ-ի ներկայ լինելու պատկերը ես առայժմ չեմ տեսնում, որովհետեւ նրանք շատ աւելի կարեւոր խնդիրներ ունեն իրենց համար այս շրջանում, մանաւանդ՝ Իրանի հետ կապուած: Եւ վարչակազմի փոփոխութիւնն էլ աւելի շատ շտկումներ կ'անի հենց այդ հարցում: ԱՄՆ-ի արտաքին քաղաքականութիւններով է որոշուելու Ամերիկայի հետաքրքրութիւնը մեր տարածաշրջանի հանդէպ:

- Տարածաշրջանում նշանակալի է եւս մէկ, կարծես թէ, լուծուող հարց, խօսքը հայ-թուրքական յարաբերութիւնների մասին է: Մասնաւոր՝ վրաց-ռուսական պատերազմի համատեքստում, որքանով էք հնարաւոր համարում այդ հարցի լուծումը, յարաբերութիւնների հաստատումը, եւ որքանով էք բնական, արդիւնաւետ համարում այդ գործընթացը:

- Սա շատ կարեւոր հարց է, եւ այստեղ ուղղակի լուրջ մօտեցում է անհրաժեշտ: Դժբախտաբար, Քոչարեանի քաղաքականութիւնը ոչնչով չնպաստեց սրան: Ընդհանրապէս, այստեղ կարելի է խօսել մեր արտաքին քաղաքականութեան բուսականութեան մասին. նրանց յաջողութեան յաղթանակի ճիւղաններից պոկել պարտութիւն, ընդ որում՝ բոլոր առումներով, այդ թւում եւ՝ հայ-թուրքական յարաբերութիւնների: Ուղղակի այս խնդիրը բազմաշերտ է:

Առաջինը՝ Հայաստանի, որպէս հզօր ու նաեւ սահմանային առումով այլընտրանք ունեցող երկրի, գոյատեւելու ու հարեւանների հետ բարիդրացիական յարաբերութիւններ ունենալու հարցն է: Հայաստանի ապահովութիւնը որքանով էլ երաշխաւորուած լինի Ռուսաստանի կողմից, մենք սահմանակից չենք, իսկ սահմանակից պետութիւններից երկուսի հետ թշնամական յարաբերութիւնների մէջ ենք, ուրեմն՝ տնտեսապէս կայանալ չենք կարող: Այդ տեսանկիւնից, Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի իշխանութեան ժամանակահատուածում տարուող գիծը պիտի շարունակուէր: Սակայն դա տեղի չունեցաւ, թուրքիան կարողացաւ օգտագործել Հայաստանի իշխանութիւնների ազդեցականութիւնը՝ ԼՂ խնդրի լուծման հարցում իր դերի բարձրացման առումով եւ Հայաստանին դարձրեց ազդեցորդ: Ու այսօր Հայաստանը յայտնուել է մի այնպիսի իրավիճակում, որ աւելի իրազեկութեամբ կարեւոր երկրները լծակները, որը կարող է թուլացնել այդ երկրի լծակները, ուրեմն որեւէ պետութիւն, այդ թւում եւ՝ Ամերիկան, պիտի դա օգտագործի, որպէսզի կարողանայ ձնշում բանեցնել: Այսօր Հայաստանը գտնուում է հենց այդպիսի վիճակում. մենք ունենք իշխանութիւն, որի գերագոյն մտահոգութիւնը իր լեգիտիմութեան հարցն է: «Հազարամեակի մարտահրաւիրներ» երեւոյթը պէտք է նայել հենց այդ տեսանկիւնից, մանաւանդ որ՝ արդէն Մարտի 1-ի դէպքերից յետոյ, ԱՄՆ-ն իր կեցուածքն արտայայտեց: Ու եթէ Հայաստանը չիրականացնի իր առջեւ դրուած պահանջները, ԱՄՆ-ն աչք չի փակի դրան. իրենց վարկի ու քաղաքական շահի համար անպայման Հայաստանին կը պարտաւորեցնի յարգել այն յանձնառութիւնները, որոնք վերցրել է ՀՀ-ն Ամերիկայի նկատմամբ: Եթէ Հայաստանն այդ քայլին չգնայ, չենք գարմանայ, որ Ամերիկան որպէս պատժամիջոց օգտագործի «Հազարամեակի մարտահրաւիրները» եւ կասեցնի կամ սառեցնի այդ գումարների տրամադրումը՝ մինչ Հայաստանի իշխանութիւնները կարողանան ապացուցել, որ իսկապէս իրենք լուրջ քայլեր են ձեռնարկում շտկելու այսօր երկրում տիրող իրավիճակը:

- Վերջին շրջանում կարծիք կար, որ ԼՂ խնդրի լուծումը անցել է շրջադարձային, նոյնիսկ՝ ակարտական փուլ: ԱՄՆ նոր վարչակազմի գալով այդ գործընթացում նախատեսու՞մ էք որեւէ շտկումներ, մասնաւոր՝ վերը նշուածի համատեքստում:

- Որոշ փոփոխութիւններ կարելի է ակնկալել, բայց սխալ կը լինի մտածել, որ չեղաշրջում պիտի լինի մօտեցումների մէջ, որովհետեւ տարածաշրջանին ԱՄՆ-ի հետաքրքրութիւնը յստակ է: Նրանց հետաքրքրում է նաեւ ինքնիշխան արտադրումը Ադրբեյջանից՝ Բաքու-Ջէյհան նաւթամուղով, Իրանի վերահսկողութիւնը հարեւան երկրների կողմից ու նաեւ Կովկասում իրենց ներկայութիւնը, որն այս պարագայում իրականանում է

նախկէր: Սակայն դա տեղի չունեցաւ, թուրքիան կարողացաւ օգտագործել Հայաստանի իշխանութիւնների ազդեցականութիւնը՝ ԼՂ խնդրի լուծման հարցում իր դերի բարձրացման առումով եւ Հայաստանին դարձրեց ազդեցորդ: Ու այսօր Հայաստանը յայտնուել է մի այնպիսի իրավիճակում, որ աւելի իրազեկութեամբ կարեւոր երկրները լծակները, որը կարող է թուլացնել այդ երկրի լծակները, ուրեմն որեւէ պետութիւն, այդ թւում եւ՝ Ամերիկան, պիտի դա օգտագործի, որպէսզի կարողանայ ձնշում բանեցնել: Այսօր Հայաստանը գտնուում է հենց այդպիսի վիճակում. մենք ունենք իշխանութիւն, որի գերագոյն մտահոգութիւնը իր լեգիտիմութեան հարցն է: «Հազարամեակի մարտահրաւիրներ» երեւոյթը պէտք է նայել հենց այդ տեսանկիւնից, մանաւանդ որ՝ արդէն Մարտի 1-ի դէպքերից յետոյ, ԱՄՆ-ն իր կեցուածքն արտայայտեց: Ու եթէ Հայաստանը չիրականացնի իր առջեւ դրուած պահանջները, ԱՄՆ-ն աչք չի փակի դրան. իրենց վարկի ու քաղաքական շահի համար անպայման Հայաստանին կը պարտաւորեցնի յարգել այն յանձնառութիւնները, որոնք վերցրել է ՀՀ-ն Ամերիկայի նկատմամբ: Եթէ Հայաստանն այդ քայլին չգնայ, չենք գարմանայ, որ Ամերիկան որպէս պատժամիջոց օգտագործի «Հազարամեակի մարտահրաւիրները» եւ կասեցնի կամ սառեցնի այդ գումարների տրամադրումը՝ մինչ Հայաստանի իշխանութիւնները կարողանան ապացուցել, որ իսկապէս իրենք լուրջ քայլեր են ձեռնարկում շտկելու այսօր երկրում տիրող իրավիճակը:

րութեան մէջ որեւէ փոփոխութիւն չմտցուեց անկախութեանը նախորդած 70 տարիների համեմատ: Այսօր շահերի բախում կարող է լինել. Հայաստանի պետական շահերը կարող են պահանջել թուրքիայի հետ յարաբերութիւնների բարելաւում, բայց միւս կողմից՝ այդ նոյն յարաբերութիւնների կարգաւորումը Սփիւռքը կարող է չհասկանալ: Լուրջ բանաձեւումների պակաս էլ կը վնասի գործընթացին: Հայ-թուրքական յարաբերութիւններին այդ տեսանկիւնից պէտք է նայել:

Միաժամանակ, փոխարաբերութիւնների հաստատումը ողջունելի է: Թշնամու հետ ընդհանրապէս չյարաբերուելը ոչինչ չի փոխում իրականութիւնից, որովհետեւ, ի վերջոյ, պարտաւորուած են լինելու հակառակորդի հետ սեղան նստելու:

- Ինչ մնում է ցեղասպանութեան ճանաչման հարցին, Դուք ինչպէ՞ս էք գնահատում Օբամայի կողմից դրա հաւանականութիւնը, մասնաւոր՝ այն համատեքստում, որ Հիլըրի Քլինթոնն է ապահովելու նոր վարչակազմի արտաքին քաղաքականութեան գիծը:

- Եթէ լիշու էք, Պիլ Քլինթոնի օրօք՝ 2000թ.-ին, ցեղասպանութեան ընդունումը Ներկայացուցիչների պալատում քուէարկութեան էր հասնելու, ու կային բաւական քուէներ, որպէսզի այն ընդունուէր ԱՄՆ Կոնգրեսի կողմից: Սակայն վերջին պահին Քլինթոնի յորդորով այդ քուէարկութիւնը տեղի չունեցաւ: Այն ժամանակ խօսնակը նամակ չդեց Հայաստանին եւ թուրքիային՝ երկխօսու-

Շաբ.ը էջ 30

ՇՆՈՐՀԱՒՈՐ ՆՈՐ ՏԱՐԻ ԵՒ ՍՈՒՐԲ ԾՆՈՒՆԴ

ՏԵՐ ԵՒ ՏԻԿ. ԳԱԲՐԻԷԼ ԵՒ ՄԱՐԻԱ ՄՈԼՈՅԵԱՆ

ԱՄԵՐԻԿԱ - 2008

2008 ՏԱՐԻՆ՝ ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ՏԱՐԻ

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՍԱՐԵԱՆ

Մինչ կը պատրաստուինք 2009 տարին դիմաւորելու, կ'արժէ յետադարձ ակնարկ մը նետել 2008 տարուան վրայ, եւ տեսնել թէ ի՞նչ կարելիութիւններ կրնան ներկայանալ մարդկութեան: 2008 տարին հանդիսացաւ, ինչպէս բազմաթիւ նախորդները, վերիվայրումներու, մտահոգիչ զարգացումներու, սնտեսական եւ քաղաքական տագնապներու, հաւաքական յուսախաբութեանց, եւ սակայն, միեւնոյն ատեն, լուրջ փոփոխութեան տարի մը, յատկապէս ամերիկեան թատերաբեմէն ներս, ընտրութեամբ Պարաք Օպամայի, իբրեւ այս մեծ հանրապետութեան 44րդ նախագահը:

2008Ը՝ ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ՏԱՐԻ

Եթէ ուզենք 2008 թուականը նկարագրել կարճ արտայայտութեամբ մը, գայն պիտի կոչենք «ամերիկեան տարի»: Պատճառը շատ յստակ է: Ամերիկայի եւ աշխարհի համար, նշանակելի տարի մը հանդիսացաւ 2008 թուականը, որու ընթացքին պատմական ընտրութեամբ մը առաջին անգամ ըլլալով Ամերիկայի ժողովուրդը ընտրեց ափսոսման ժողովուրդը իբրեւ երկրի 44րդ նախագահը, մէկը, որ կը պատկանի տակաւին շուրջ 150 տարիներ առաջ գերութեան տակ գտնուող փոքրամասնական համայնքի մը: Նախագահ Աբրահամ Լինքոլնի կողմէ, եւ քաղաքացիական արիւնալի պատերազմի մը աւարտին, 1860-1864, սեւ համայնքը ստացաւ իր ազատութիւնը եւ սպասեց մինչեւ տակաւին 40 տարիներ առաջ, ստանալու իր քաղաքացիական իրաւունքները, Մարթին Լութըրի խաչակրութենէն ետք:

Պարաք Օպամայի ընտրութիւնը, ոչ միայն Ամերիկայի այլ ամբողջ կամ գրեթէ ամբողջ աշխարհի կողմէ դրական եւ երբեմն ալ, խանդավառ վերաբերմունքի արժանացաւ: Իր ամբողջ ընտրական երկար, ծախսալից եւ յոգնեցուցիչ պայքարէ մը ետք, Ամերիկայի ժողովուրդին 56 տոկոսը իրենց քուէները կեդրոնացուցին Օպամայի վրայ, գայն ընտրելով 44րդ նախագահը երկրին: Օպամա ինքզինք կը նկատէ օժտուած կարեւոր լիազօրութեամբ մը (mandate), երկրէն ներս, ինչպէս նաեւ համաշխարհային գետնի, փոփոխութիւն յառաջացնելու, լոզունգ մը որ հանդիսացաւ իր ընտրական կեդրոնական թեման, անգլերէնով «change», «yes we can» արտայայտութիւններով:

Ի՞նչ կ'ըսէ Պարաք Օպամա իր ընտրութեանէն ետք: Եթէ ուշի ուշով հետեւինք իր յետ-ընտրութեան արտայայտութեանց, եւ յատկապէս իր ընտրած գործակիցներու, կազմուող կառավարութեանէն ներս, Պ. Օպամա կը ծրագրէ երկիրը առաջնորդել կառավարութեամբ մը, որ ունի, իր իսկ բառերով, «ոչ-գաղափարախօսական» ուղղութիւն մը: Այս պարագան հասկնալիօրէն, պիտի յուսախաբ ընէ գինք ընտրողներու ձախակողմեան շրջանակները, որոնք իր մէջ կը տեսնէին իրենց համախոհ, ձախակողմեան մտածող մը: Այս տրամադրութիւնը ուղղակի կը հակադրուէր Պուշի, եւ անոր կողմնակից գանդապետական, աջակողմեան, անտրուական, քափիթալիստ-դրամատիրական մտածողութեան եւ վարքագծին, որ Օպամայի յաղթա-

նակով, ուղղակի պարտութիւն կրեց: Թէ որքան իմաստուն կարգադրութիւն մըն է այս, Օպամայի կողմէ, հասկնալի կը դառնայ երբ նկատի առնենք որ այս երկիրը միայն տեմոքրաթիւնով չէ որ կը ղեկավարուի, այլ կայ նաեւ հանրապետական կուսակցութիւնը, որուն գործակցութիւնը անհրաժեշտ է երկրի ղեկավարման համար: Այս, գաղափարախօսական իմաստով, Օպամայի առաջին «նահանջը» կարելի է նկատել, արդարանալի՝ երկրի ղեկավարման մտահոգութիւններով: Երկրորդ «նահանջը» իր յամառօրէն հետապնդած փոփոխութեան կը վերաբերի: Առ այժմ դատելով իր նշանակած նախարարներու թիւէն եւ պատկանելիութենէն, կարեւոր թիւ մը անոնցմէ առնուած են ներկայի Պուշի իշխանութենէն, ինչպէս պատերազմի նախարար Պօպ Կէյթս, եւ նախկին նախարար, Պիլ Գլինթընի գործակիցներէն շատեր, յատկապէս իր հակառակորդ Հիլըրի Գլինթընը:

Պիտի առարկուի թերեւս թէ իբրեւ թեկնածու, Օպամա, յաղթելու համար, պարտաւոր էր ուռուցիկ խոստումներ ընելու, իսկ ընտրուելէն ետք, պիտի գործէ իբրեւ քաղաքական մարդ եւ մտածող, իր երկրի, Ամերիկայի գերագոյն շահերէն մեկնած, որոնք որոշապէս կը տարբերին ընտրական խաղէն...: Ամէն պարագայի, նախագահ Օպամա, իր ընտրութենէ ետք, մտերիմ հանդիպումներ ունեցաւ իշխող նախագահ Պուշին հետ, որ կրնայ իրեն տուած ըլլալ լուրջ եւ զաղտնի թեկադրութիւններ: Ըստ Օպամայի, ինք կ'ակնկալէ իր իր նշանակած կառավարութիւնը պիտի ունենայ անհրաժեշտ կարողականութիւնը (competence) հետեւեալ հարցերու տնօրինման ընթացքին.

- Կեդրոնանալ ամերիկեան ժողովրդի հանապազօրեայ պահանջներուն, տագնապներուն, յոյսերուն եւ երազներուն վրայ, պահանջներ, որ ըստ իրեն, բաւական ատենէ ի վեր անտեսուած էին Ուաշինկթընի կողմէ:

- Ներքին ճակատի վրայ Օպամա կը ծրագրէ լուծումներ գտնել տնտեսական ահաւոր տագնապին, որմէ երկիրը կը տառապի 1932ի մեծ տնտեսական տագնապէն (depression) ի վեր: Այս պիտի նշանակէ որդեգրումը ֆինանսական օրէնքներու եւ կանոններու, որոնք պիտի արգիլեն ներկայի նման տագնապ մը ապագային: Օպամայի հասցէին շարժած «սոցիալիստ» քննադատութիւնը յստակօրէն քննադատութիւնն էր Ամերիկայի ցարդ հետեւած տնտեսական դրութեան, նկարագրուած իբրեւ «քափիթալիստական», գոր խիստ հետաքրքրականօրէն «լքեց» ուլթրա-քափիթալիստ ձորձ Պուշ, երբ ինք եւ ամբողջ Գոնկրէսը ստիպուեցան որդեգրել 700 միլիարդի հասնող առասպելական գումար մը, երկրի տնտեսական տագնապը լուծելու մտահոգութեամբ: Այս անշուշտ «սոցիալիստական» միջամտութիւն կը նշանակէր նոյնինքն Ամերիկայի կառավարութեան կողմէ: Նոյնը ըրաւ Պուշ, երբ 17.5 միլիարդ գումար մը յատկացուց ամերիկեան ինքնաշարժի 3 ընկերութիւնները անանկութենէ փրկելու համար: Հետաքրքրական հարցումը անշուշտ այն է թէ ինչպէ՞ս այս հակա եւ տնտեսապէս առողջ (ենթադրել)

երկիրը այս լուրջ տագնապին մատնուեցաւ: Պատասխանը բաւականին յստակ է - նոյնինքն իր քափիթալիստական դրութեան պատճառաւ, որ առիթ ստեղծեց փոստի, կաշառակերութեան, ընչաքաղցութեան եւ մասամբ նորին, Ուոլ Սթրիթին մինչեւ զլիստոր պանքաներու պատասխանատուները:

Օպամա կը ծրագրէ նաեւ, եւ կը յուսայ գործ հայթայթել, գալիք 2-3 տարիներու ընթացքին, շուրջ 3 միլիոն աշխատողներու, նախատեսուած 4 միլիոն կորուստի դիմաց: Ստեղծուելիք այս գործերը լաւ վարձատրութիւն պիտի տան աշխատողներու եւ անոնց ընտանիքներու որպէսզի կարենան հոգալ իրենց պահանջները:

Օպամա նաեւ կը խօսի երկրի առողջապահական դրութեան մասին, եւ գայն տարածելու երկրի ամբողջ ժողովուրդին վրայ, ներառեալ ներկայի 48 միլիոն բժշկական ապահովութիւն չունեցողները:

Ինչ կը վերաբերի Ամերիկայի

ուժային տնտեսութեան, եւ անհրաժեշտ սարքաւորումներու, Օպամա կը ծրագրէ տասնամեակի մը վրայ երկարող ծրագիր մը մշակել, որպէսզի կարելի ըլլայ ձեռքագառուիլ Մերձաւոր Արեւելքի քարիղի վրայ հիմնուելու պարտադրութենէն:

Վերջապէս, Պ. Օպամա կը յուսայ նաեւ փոփոխութեան ենթարկել երկրի հանրային դպրոցական դրութիւնը, գայն հասցնելու պահանջուած որակի բարձրացման:

Յիշտուած այս բոլոր ծրագիրները կը պատկանին Ամերիկայի ներքին քաղաքականութեան մարզին: Անոնք նախագահ Պարաք Օպամայի նշած, թուած եւ հետապնդուելիք ծրագիրներու շարքին են: Պարզ թուումն իսկ այս ծրագիրներու տպաւորութիւն մը կու տայ թէ ինչ ծանր եւ լուրջ բեռան մը տակ կը մտնէ նոր նախագահը, Պուշի 8 տարիներու հետապնդած քաղաքականութեան իբրեւ արդիւնք: Զարմանալի չէ նաեւ որ իր պատմական ընտրութեան եւ իր առաքելութեան ծանր հանգամանքին համար, Պարաք Օպամա «Time» թերթի կողմէ, նշանակուեցաւ իբրեւ «Տարուայ Անձը»: Կը լիշեն ընթերցողները որ նոյն կոչումին արժանացած էր Ռուսաստանի Վլատիմիր Փութինը, 2007 թուականի աւարտին:

ՊԱՐԱՔ ՕՊԱՄԱՅԻ ԱՐՏԱՔԻՆ ՄԱՐՏԱՀՐԱԿԻՐՆԵՐԸ

Ի՞նչ կը ծրագրէ նորընտիր նախագահը արտաքին քաղաքականութեան մարզէն ներս: Անոնք եւս նոյնքան, եթէ ոչ աւելի բարդ են երբ համեմատուին ներքին հարցերու հետ:

Մարտ Էջ 8

ՇՆՈՐՀԱՒՈՐ ՆՈՐ ՏԱՐԻ
ԵՒ ՍՈՒՐԲ ԾՆՈՒՆԴ

ՏԵՐ ԵՒ ՏԻԿ. ԳԱԼՈՒՍՏ ԵՒ
ԼԵՆԱ ՏԵՐՏԵՐԵԱՆ

ԱՄԵՐԻԿԱ - 2008

2008 ՏԱՐԻՆ՝ ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ՏԱՐԻ

Շարունակում է 7-էն

ԿՈՒԱՆԹԱՆԱՄՈՅԻ ԱՐԳԵԼԱՍՏԱՆԻ ՊԱՐԱԳԱՆ

Ուսամա Պըն Լատընի շղթայագերծած միջազգային անաբեկչութեան լույսին տակ, եւ իբրեւ արդիւնք 2001 թուականին Ամերիկայի վրայ գործադրուած Նիւ Եորքեան երկնաքեռ շէնքերու անաբեկչումին, ամերիկեան ապահովական ցանցերը հետապնդումի ենթարկեցին Ուսամայի ղեկավարած Ալ-Քալիտա անաբեկչական կազմակերպութիւնը, երբեմն անաբեկչութիւնը, երբեմն ալ ձերբակալելով անոր պատկանող անաբեկչները: Այս վերջինները տեղադրուեցան Քուպաի մաս կազմող եւ Ամերիկայի պատկանող կուսութեան մոյլ բանտային արգելարանին մէջ, ենթարկուելով այնպիսի անցարգանքներու, որոնք որոշակապէս կը հակադրուէին Ամերիկայի Սահմանադրութեան ցուցմունքներուն, ինչպէս նաեւ պատերազմական զերիներու վիճակուելիք վերաբերմունքին: Նախագահ Պարաք Օպամայի տեսակէտը այս մասին այն է որ ինք կը ծրագրէ արգելափակել կուսութեան մոյլ, պայմանաւ որ կարենայ այս հաշտեցնել երկրի ապահովութեան եւ Սահմանադրութեան պահանջած սկզբունքներուն հետ: Իր պաշտօնի ստանձնումին առաջին օրերէն իսկ, Օպամա պէտք է լուծուծ մը գտնէ այս հարցին, որ բաւական լուրջ քննադատութեան արժանացաւ միջազգային պետական եւ ժողովրդային շրջանակներու կողմէ:

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԴԱՇՆԱԿԻՑՆԵՐՈՒ ՊԱՐԱԳԱՆ

Ծանօթ իրողութիւն է որ, յատկապէս իրաքեան պատերազմի իբրեւ արդիւնք, Ամերիկա կորսնցուց միջազգային իր վայելած վարկը, եւ իր ունեցած համակրանքը: Նախագահ Օպամա պիտի փորձէ վերականգնել կորսուած վարկը միջազգային զետնի վրայ նոր դաշնակիցներ փնտռելով, եւ կամ հին դաշնակիցներու մօտ իր վարկը վերահաստատելով: Այս դժուարին գործը գլուխ հանելու համար, Ամերիկա եւ իր նոր նախագահը պարտաւորութեան տակ պիտի ըլլան ամերիկեան գործերը իրաքէն տուն բերելու, ինչպէս որ Օպամա խոստացած էր իր ամբողջ ընտրապայքարի ընթացքին: Այս ուղղութեամբ արդէն իսկ համաձայնութիւն գոյացած է իրաքի եւ Ամերիկայի կառավարութեան միջեւ, 2011 թուականին, իրաքէն դուրս հանելու ամբողջ ամերիկեան գործերը: Թէ ինչո՞ւ Ամերիկա ձեռնարկեց իրաքեան պատերազմին, լման յստակ չգարձաւ եւ սակայն սկզբնական արդարացումները ուղղակի ժխտուեցան նոյնինքն ամերիկեան շրջանակներու կողմէ, թէ եւ նախագահ Պուշ տակաւին յամառօրէն կը պնդէ իր արդարացումներուն վրայ: Ամերիկայի ներկայ տնտեսական տագնապը որոշ չափով մըն ալ վերագրելի է իրաքեան պատերազմի պատճառած նիւթական անաւոր ծախսերուն:

Իրաքէն գատ, կայ նաեւ Աֆղանիստանի պարագան, որ նոյնքան եւ քիչ մըն ալ աւելի մտահոգիչ դառնալ սկսաւ: Աֆղանիստանի պարագային, Օպամա եւ բազմաթիւ այլ քաղաքական ղեկավարներ, ինչպիսին են Անգլիոյ վարչա-

պետ Կորտըն Պրաուն, այն կարծիքէն են որ Աֆղանիստանի տագնապը պատերազմական լուծման չենթարկուիր, այլ կը պահանջէ ոչ միայն դիւանագիտական լուծում, այլ ասոր ընկերացող երկրի ընդհանուր զարգացում: Յստակ է որ պատմութեան դասերէն քաղած, Աֆղանիստանի նման յետամնաց երկիր մը դժուար է ղեկավարել կեդրոնական կառավարութեան մը միջոցաւ: Հոն տիրող ուժերը աւատապետերն են, շրջաններու վրայ իշխող մարդիկ, որոնց հետ անհրաժեշտ է համաձայնութիւն գտնել: Հիմնական հարց մըն է նաեւ Աֆղանիստանի հաշիշ թմրեցուցիչի բերքը, որ երկրի հիմնական եկամտի աղբիւրն է: Եթէ երկիրը պիտի զարգանայ տնտեսապէս, հաշիշի պարագան լուրջ ուշադրութեան պէտք է արժանանայ: Ինչ կը վերաբերի պատերազմական կազմութեան, Օպամա կը ծրագրէ Աֆղանիստան ղրկել յաւելեալ 30,000 զօրք թալիպան ըմբոսներու հետ գլուխ ելլելու համար:

Աֆղանիստանի հետ կապուած Ամերիկա ունի նաեւ Փաքիստանի եւ Հնդկաստանի պարագաները, որոնցմէ առաջինը՝ Փաքիստանը խիստ կարեւոր է Աֆղանիստանի պատերազմի ճակատագրին համար, տրուած ըլլալով որ Փաքիստանի Ուսաբիստան ճանչցուած շրջանէն կը գործեն Ուսամայի Ալ-Քալիտա եւ թալիպաններու անաբեկիչ ջոկատները: Իսկ Հնդկաստանի եւ Փաքիստանի միջեւ կայ երկարամեայ Քաշմիրի պարագան, որ իր լուծումին կը սպասէ: Ամերիկա նաեւ պարտաւոր է Քաշմիրով զբաղելու, եթէ Հնդկաստան-Փաքիստան թշնամութիւնը պիտի լուծուծ գտնէ:

Արտաքին աշխարհի հետ կապուած լուրջ, կարեւոր եւ լուծումներու կարօտ հարցերէն կարելի է յիշել Իրանի, Արաբ-Իսրայէլ երկարատեւ տագնապի, Չինաստանի, ինչպէս նաեւ Ռուսաստանի, Հարաւային Ամերիկայի կարգ մը եկիրներու հետ տարակարծութեանց ինդիքները, որոնք Պուշի իշխանութեան Օպամայի իշխանութեան պիտի փոխանցուին: Քննարկման արժանի հարց մըն է նաեւ կլիմայական փոփոխութեան հարցը, որուն լուծման համար Ամերիկա կը կարօտի միջազգային հաստատութեան հետ սերտ գործակցութեան:

Այս լուրջ հարցերու կողքին, Ամերիկան ստիպուած է զբաղելու նաեւ Վրաստանի, Ուքրանիոյ, Լեհաստանի պարագաներով: Չմոռնանք նաեւ Հայաստանի եւ Ատրպէյճանի Ղարաբաղեան հարցով, հայերու ցեղասպանութեան ճանաչման, ինչպէս նաեւ հայ-թուրք փոխ-յարաբերութեան եւ թուրքիոյ Եւրոպական Միութիւն անդամակցութեան փափուկ հարցերը:

Այս բոլորին կողքին թէեւ առայժմ կը մնայ ոչ-շատ տագնապալի, քրտական հարցը, որ կրնայ իրաքի պատերազմի աւարտէն ետք, յանկարծ բռնկիլ, եւ անկախ Քիւրտիստանի մը հիմնադրութեան հետ առնչուելով լուրջ տագնապ ստեղծել ոչ միայն Մերձաւոր Արեւելքի, այլ նաեւ Անդրկովկասի շրջանէն ներս:

Տակաւին այս արդէն իսկ երկար ցանկին վրայ պէտք է աւելցնել Օպամայի խոստացած հարկային հաւանական նոր կարգադրութիւնները, ըստ որոնց միջին եւ աւելի ցած նիւթական ունեցողներ-

ըուն 95 աւ հարիւրէն հարկ պիտի գեղջուի, իսկ 250,000 տոլարէն աւելի եկամուտ ունեցողներէն յաւելեալ հարկեր պիտի վերցուին: Երբ այս կարգադրութիւնները յայտնուեցան, յատկապէս կապալազործ ձօնին հարցումին կապակցութեամբ, Օպամայի հակառակորդ թեկնածուն՝ ձօն Մքքէյն եւ անոր շրջանակը գինք ամբաստանեցին՝ իբրեւ թէ սոցիալիզմի կը կողոպտէր աղքատին տալու համար», բան մը որ իբրեւ թէ «խոտոր կը համեմատէր» ամերիկեան մտայնութեան, եւ հակառակ էր ամերիկեան տնտեսական աւանդական դրութեան, այսինքն դրամատիրութեան: Դժբախտ իրակա-

նութիւնը այնպէս յայտնուեցաւ որ Ուոլ Սթրիթէն մինչեւ բնակարանային «mortgage»ներու մարդիկ, անցնելով պանքաներու եւ այլ դրամական փոխատուութեամբ զբաղող հաստատութեանց տնօրէնները, խորապէս կը հարաշահէին իրենց պաշտօնները, եւ իրենց կանոնաւոր թոշակներու կողքին, որոնք արդէն իսկ կը հասնէին 6 թուանշաններով գումարներու, վարժուած էին ստանալու «bonus» կոչուած, իբրեւ թէ գնահատական, վարձատրութեանց որոնք միլիոնաւոր տոլարներու կը հասնէին: Մինչ այս տողերը կը գրուէին, Օպամայի դէպի նախագահութիւն փոխանցման շրջանին,

Շարք էջ 30

**ՇՆՈՐՀԱՒՈՐ ՆՈՐ ՏԱՐԻ
ԵՒ ՍՈՒՐԲ ԾՆՈՒՆԴ**

**ՏՕՔԹ. ԵՒ ՏԻԿ. ՀԱՄԲԻԿ ԵՒ
ՆԱՅՐԱ ՍԱՐԱՑԵԱՆ**

100 - ԱՄԵԱԿ

ԿԵՍԺԱՄԵԱՅ ՇՐՋԱՊՏՈՅՏ ՏԻԵՁԵՐՔԻ ՄԵՐՁԱԿԱՅ ՎԱՅՐԵՐԸ ՎԻԿՏՈՐ ՅԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ՝ ԾՆՆԴԵԱՆ ՅԱՐԻՒՐԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԻԹՈՎ ՍԱՅԱԿ ԹՈՒԹԵԱՆ

Հայ ժողովուրդի մշակույթի եւ միտքի պատմութեան ամենէն ակնաւոր տիտաններէն մէկն է Վիկտոր Համազասպի Համբարձումեանը: Իր աստղագիտական եւ աստղաբանագիտական մտածողութիւնն ու յայտնագործումները լաւագոյնս գնահատելու համար տեղին պիտի ըլլար, ամէն բանէ առաջ, սկսիլ իր գիտական հետազոտութեան բնագաւառի՝ տիեզերքի հետ գէթ նախնական ծանօթացմամբ:

Պայծառ գիշեր մը, արուեստական խանգարիչ լոյսերէ հեռու, մեր գլուխը բարձրացնենք վեր ու փորձենք մտովի սուզուիլ աստղերու անսահման ովկիանոսին մէջ: Մեր գլխուն ճիշդ վերեւ պիտի տեսնենք արծաթափայլ պղտոր լայնատարած լուսափոշին որ երկինքի մէկ ծայրէն միւսը կ'երկարի եւ գործեր նախահայրերը անուանակոչեցին Յարդգողի ձանապարհ, Միրկաթին կամ Կաթնածիր՝ ըստ իրենց երեւակայութեան ուժով ստեղծուած առասպելներուն: Այդ աստղափոշին կազմուած է մօտաւորապէս 6,000 աստղերէ որոնք տեսանելի են պարզ աչքով: Յաւելեալ 10,000 աստղեր կրնանք դիտել

կամ 26,600 լուսատարի է: Պէտք է մտնալ թէ լուսատարին ժամանակի չափ է ալլ երկարութեան աստղագիտական չափ մըն է: Լոյսը կը ճամբորդէ երկվայրկեանը (second) 299,792 քիլոմետր արագութեամբ: Մէկ լուսատարին տիեզերական այն հեռաւորութիւնն է զոր լոյսը, երկվայրկեանը 299,792 քիլոմետր արագութեամբ, կը ճամբորդէ երկրային մէկ տարուայ ընթացքին, այսինքն՝ 299,792 քմ/երկվ x 60 երկվ x 60 վրկ x 24 ժամ x 365 օր = 9.5 թրիլիոն քմ:

1. ՄԵՐ ԿԱԹՆԱԾԻՐԸ

Մասամբ որպէս Յարդգողի ձանապարհ մեզի ծանօթ մեր Կաթնածիրը գլխադիրով կը սկսինք՝ զայն զատորոշելու համար պարզ «կ»ով գրուած միւս բազմամիլիաոն կաթնածիրերէն:

Մեր Կաթնածիրը պարուրածեւ ենթատեսակէն է: Իր կեդրոնը կը բաղկանայ սպիտակ թզուկ (white dwarf) աստղերու գնդաձեւ խմբաւորումէ եւ գերխիտ աստղերէ որոնց խոշորագոյնը մօտ երեք միլիոն արեւներու համազօր է եւ արեւմուտքի մէջ ժողովրդականացած է սեւ անցք (black hole) անունով: Կեդրոնական այս գնդաձեւ կորիզը շրջապատուած է դէպի բոլորափքը հետզհետէ աւելի հարթ ու բարակցող սկաւառակէ մը որ կազմուած է, գլխաւորաբար, պարուրածեւ (spiral) թեւերէ (arms) ու թեւակներէ (spurs) ուր կան տարբեր տարիքի աստղեր պարունակող աստղասփիւռներ (star associations): Մօտ 100,000 լուսատարի տրամաչափով ամբողջական սկաւառակին մօտաւոր միջին հաստութիւնը 1,000 լուսատարի է միայն:

Շատ մը ալլ պարուրածեւ կաթնածիրերու նման, մերինին պարագային եւս մեծ թիւով աստղեր կը վիտան գնդաձեւ աստղախոյլերէ (globular clusters) ներս որոնք կը դառնան մեր պարուրածեւ Կաթնածիրին հետ ու զայն առած են աստղային գնդաձեւ ցանցառ ուռկանի մը մէջ որ լուսասպակ (halo) կը կոչուի: Այս աստղախոյլերէն իւրաքանչիւրը բաղկացած է իրարու մերձակայ 100 հազարէն 10 միլիոնի մօտ աստղերէ եւ վերիվերոյ գնդիկ ձեւ ունի, քանի որ իր բաղկացուցիչ աստղերը մեծաթիւ տարբեր աստիճանի թեք ուղեծիրով կը դառնան իր ուրոյն առանցքին շուրջ:

Մեր 200 միլիաոն աստղանոց տեղական Կաթնածիրի սահմաններուն մէջ իսկ, աստղերու կեանքը կը ներկայացնէ տարածութեան ու ժամանակի աներեւակայելի համեմատութիւններով տիեզերական վիթխարի գործունէութիւն մը: Այնտեղ կը կազմաւորուին դեռ վերջնականապէս չբացայայտուած ու միայն գիտական մասնակի տուեալներով ենթադրուած աստղային գոյացութիւններու ամբողջ համակարգեր: Այնտեղ, նոյնպէս, ցոլարձակ միզամածութիւններու անջրպետներ կը լուսարձակուին նորածին աստղասփիւռներու կապտաւուն ցոլքերով: Միւս կողմէ, ակնատես կ'ըլլանք մահացող աստղերու հոգեվարքին երբ անոնք, վերջին շքեղ հրավառութենէ մը ետք, մոլորակային անծայրածիր միզամածութիւններու ընդերքին մէջ, կը շիջին առյաւէտ, կամ իրենց

վաճխանին կը հասնին որպէս գերբոնկող աստղեր (supernovae):

Ապա, աներեւակայելի հզօրութեամբ ձգողական անսովոր ուժ մը ամէն ինչ կը պոկէ մեր Կաթնածիրի կեդրոնին մօտակայ տարածքներէն ու կը շարժէ դէպի անխուսափելի բուն կեդրոնը: Այստեղ տիրապետող գերաստղերու – սպիտակ թզուկներու, նիւթրոնային աստղերու (neutron stars), գերհսկաներու (supergiants) – անդամադրելի խիտ յորձանքին մէջ կը ձուլուի ամէն բան: Եւ ամէն բան կը վերջանայ՝ գերզանգուածեղ գերխիտ հսկայի (black hole) մը ձգողական անելանելի եւ ամենակուլ տիրույթի օրէնքներուն ենթարկումով:

Դիտարկուող այս տիեզերական տրամաչի ետին գտնուող նախանիւթի կարեւոր մասը կեդրոնացած է աստղերու մէջ որոնք առհասարակ բաղկացած են 98% ջրածինի ու հելիումի խառնուրդէ եւ 2% ծանր տարրերէ (թթուածին, ածխածին, երկաթ, ուրանիում, եւ այլն): Սովորական տեսանելի նիւթի մօտ կէսը կազմող միջաստղային չափազանց նօսր ամպամածութիւնները կամ միզամածու-

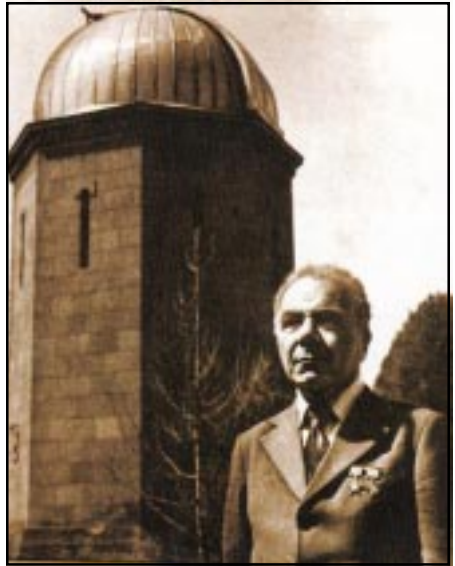

«Յորձայտոյտ» պարուրածեւ կաթնածիրը, որուն բաւական մօտիկ տեսք մը պիտի ունենար մեր Կաթնածիրը (Յարդգողի ձանապարհը) եթէ կարելի ըլլար վերէն դիտել գայն

թիւնները առհասարակ կը պարուրակեն 90% ջրածին, 9% հելիում եւ 1% փոշի:

Աստղագիտական եւ աստղաբանագիտական հետազոտութիւնները կը թելադրեն, միւս կողմէ, որ յաւելեալ աներեւակայելի քանակութեամբ դեռ չբացայայտուած նիւթատեսակներ գոյութիւն ունենալու են տիեզերքի մէջ: Մինչեւ այսօր մեզի ծանօթ նիւթի միւս բոլոր տարատեսակներէն ամբողջ

Շարք էջ 9

Վիտոր Համբարձումեան

ձեռքի սովորական երկաչեայ հեռադիտակով: Ընդամէնը 2 միլիոնի շուրջ աստղեր կարելի է տեսնել 15 սանթիմետր տրամաչափի (diameter) աստղագիտակով: Ըստ դիտողական ու հաշուարկային նորագոյն գնահատականներու, ասոր մօտաւորապէս 100,000 անգամն է, այսինքն 200 միլիաոն (billion) կ'ենթադրուի, մեր Կաթնածիրի (Galaxy) կամ Միր Կաթինի (Milky Way) աստղերու ընդհանուր թիւը – որոնցմէ մէկն է նաեւ մեր աստղը՝ Արեւը կամ Արեգակը:

Երբ նայինք վերը՝ երկնային գնդիկին, կը դիտենք մեր Կաթնածիրի կեդրոնին ուղղութեամբ որ Յարդգողի ձանապարհի մէկ մասը կը պարզէ մեր տեսողութեան առջեւ: Կաթնածիրի նոյն հարթութեան վրայ մեր տեսադաշտը արգելակող բազմամիլիաոն աստղերու կողքին, տեսարանը կը պղտորեն կազի եւ փոշիի միջաստղային ամպանման հսկայական միզամածութիւնները (nebulae) որոնք կը կլանեն աստղերու առաքած լոյսը: Մեր Կաթնածիրի տրամաչափը մօտաւորապէս 950,000 թրիլիոն քիլոմետր կամ 100,000 լուսատարի է: Իսկ մեր Կաթնածիրի կեդրոնէն մեր Արեւ-աստղի ու հետեւաբար ամբողջ արեգակնային համակարգի մօտաւոր միջին հեռաւորութիւնը 250,000 թրիլիոն քիլոմետր

ՇՆՈՐՀԱՒՈՐ ՆՈՐ ՏԱՐԻ ԵՒ ՍՈՒՐԲ ԾՆՈՒՆԴ

**ՏԵՐ ԵՒ ՏԻԿ. ԲԻԹԸՐ ԵՒ ՍԵԴԱ ՀԱՅԿ
ԵՒ ԻՐԵՆՑ ԶԱԽԱԿՆԵՐԸ
ԱՐԼԻՆ ԵՒ ԱՆԻ**

ԿԵՍԺԱՄԵԱՅ ՇՐՋԱՊՏՈՅՏ ՏԻԵՁԵՐՔԻ ՄԵՐՁԱԿԱՅ ՎԱՅՐԵՐԸ

Շարունակում է ջր-էն

Չուլթեամբ կը տարբերի այսպէս կոչուած նախաստղային կամ «մութ» նիւթը: Բնագէտներէն ոմանք կ'ենթադրեն թէ ատիկա կրնայ ձեւով մը մնացորդն ըլլալ տիեզերածին հնագոյն նախանիւթին: Ըստ անոնց, նիւթի մասնիկներու այդ տեսակը աստղագոյացման գործընթացին մէջ կարեւոր դեր ունեցած ըլլալու էր տիեզերածնութեան վաղ ժամանակներուն երբ շատ աւելի բարձր էին ջերմաստիճանները, ներուժերն ու խտութիւնները: Բայց հիմա, կը տեսաբանեն (theorize) անոնք, այս նիւթատեսակը պարզապէս կը կուտակուի ու կը խոնուի տիեզերական անջրպտին մէջ՝ առանց ներգործելու կամ փոխազդելու երկնային համարեա որեւէ մարմնի վրայ՝ բացի ձգողական դաշտի յառաջացման մէջ ունեցած իր գերակշիռ մասնակցութենէն: Իր ձգողական ուժի ներգործութեան շնորհիւ է որ փոխազդած կապերով իրենց ուղեծիրերուն վրայ կը շարունակեն հետեւողականորէն ընթանալ աստղերը, կաթնածիրերն ու կաթնածիրերու ամբողջ համակարգը: Բացի այս կարեւոր հանգամանքէն, տիեզերական մեզի ծանօթ շրջապատի մնացեալ բնագաւառներուն հետ ու յատկապէս լոյսի արտացոլման մէջ այնքան չափազանց թոյլ է իր փոխազդեցութիւնը, որ անուղղակիորէն ենթադրուած նման մութ նախանիւթի ներկայութիւնը դեռ կարելի չէ եղած տեսնել կամ հետեւեցնել մերօրեայ հզօրագոյն աստղադիտակներու ընձեռած միջոցներով: Այս ենթադրութեան շատ մօտիկ դիրքորոշմամբ հանդերձ, Վիկտոր Համբարձումեանի եւ Բիւրականեանի իր մեծատաղանդ գործընկերներու յայտնագործութիւններուն համախոհ միջազգային բազմաթիւ աստղագէտներ ներկայիս հակուած են այն նորագոյն վարկածին թէ՛ նախաստղային յիշեալ մութ նիւթը այսօր եւս գործօն կերպով կը մասնակցի աստղերու յառաջացման տիեզերածնական գործընթացին: Աստղագէտներու հաշուարկները կը թելադրեն թէ աստղագիտութեան մէջ մինչեւ այսօր ուսումնասիրուած բոլոր երեւոյթներէն արմատապէս տարբեր, տակաւին վերջնականորէն չհաստատուած եւ իր բնոյթով դեռ անծանօթ նախաստղային մութ նիւթի քանակութիւնը տիեզերքի մէջ աւելի քան տասն անգամով կը գերազանցէ տեսանելի սովորական նիւթը:

Որքան ալ արտասովոր կամ նոյնիսկ մտացածին թուի, տիեզերաբաններ ներկայիս կը խորհին թէ տարբեր տեսակի ուրիշ «մութ» բաղադրուցիչ մը տիեզերքի մէջ իր քանակութեամբ շատ աւելի գերակշիռ է քան նորայայտ «մութ» նիւթը: «Մութ ներուժ» (dark energy) կոչուած այս վերջին բաղադրուցիչը կը ներթափանցէ ամբողջ տիեզերական անհունութիւնը՝ յառաջացնելով հակա-ձգողական (anti-gravity) ուժ մը որ գլխաւոր պատճառը կը նկատուի տիեզերքի ընդարձակման ընթացքին մէջ նշմարտուող հետզհետէ աւելի եւ աւելի արագացման: Այս առնչութեամբ եւս Վիկտոր Համբարձումեանի գլխաւորած Բիւրականեան ուղղութիւնը լուրջ վերապահութիւններ ունի, թէ՛ նման վարկած չի կրնար հետեցուիլ գուտ տեսա-

կան ենթադրութիւններէ, այլ միաժամանակ անմիջականորէն խարսխուած ըլլալու է դիտումներու հայթայթած փաստերու վրայ: Հակառակ որոշակի վերապահութիւններուն, ներկայիս տարածուած հայեացքներու եւ վերջին հաշուարկներու լոյսին տակ, ամբողջ տիեզերքի համընդհանուր բաղադրութեան մէջ կը մտնեն՝ 4% սովորական տեսանելի նիւթ, 22% նախաստղային մութ նիւթ (dark matter) եւ 74% մութ ներուժ (dark energy):

2. ՏԻԵՁԵՐՔԻ ԱՌԵՆՈՒՄԸ

Ուրուագծուած 200 միլիառ աստղերու օճախ մեր կաթնածիրը՝ հայտնի Վահագն աստղային մեզի շուրջն էր ձգողական ուժի ճգնաժամային ճանապարհը միայն մէկն է՝ տիեզերական անհունը լիացնող նմանատիպ կաթնածիրերէն կամ տիեզերակղզիներէն (island universes): Աստղագէտներու մէկտեղած հարուստ դիտումներէն ու բազմապիսի հաշուարկներէն կարելի է ենթադրել թէ տարբեր ձեւի, չափի եւ աստղաբնակչութեան այսպիսի առնուազն 125 միլիառ կաթնածիրեր գոյութիւն ունին տիեզերական մեզի յայտնի տարածութեան մէջ: Մարդկային ամենագոր նկատուած երեւակայութիւնը բացարձակապէս անկարող է, նոյնիսկ ուրուագծումի ամենէն աղօտ մօտարկումով (approximation), գէթ մասնակիորէն մտապատկերելու նման չափային համեմատութիւնները տարածութեան ու ժամանակի մէջ:

Արդարեւ, Սկեյլու համար՝ ի՞նչ են տարածութիւնն ու ժամանակը: Անշատ գոյացումներ են: Անփոփոխ են: Թէ՛ իրար հետ սերտօրէն կապուած ու փոփոխական, ինչպէս Ալպերթ Այնշթայն կը պնդէ իր Յարաբերականութեան Ընդհանուր Տեսութեան մէջ:

Տիեզերքը սկիզբ ունեցած է, թէ՛ չաւերժական է բայց միշտ կը փոփոխուի եւ անվերջ կը փոխակերպուի: Եթէ սկիզբ ունեցած է, ապա ինչպէ՞ս, եւ ի՞նչ կար իրմէ առաջ – ո՞վ չէ լսած այն ջերմեռանդ հարցումները որով չորս-հինգ տարեկանէն սկսեալ երեխան կը շփոթեցնէ երէցները եւ որոնց գոհացուցիչ պատասխանը դեռ չստացած իր աչքերը կը փակէ խոր ծերութեան մէջ: Եթէ սկիզբ ունեցած է, այսինքն եթէ միշտ գոյութիւն ունեցած է, ապա բոլոր երկնային մարմիններու ջերմութեան ցրումէն եւ ներուժի սպառումէն ետք ինչպէ՞ս պիտի վերանորոգէ իր ուժականութիւնը եւ շարունակէ գոյութիւնը:

Կարեւորագոյն հարցումներէն մէկը՝ արդե՞ք կեանքը տիեզերական-բնական անհրաժեշտութեան մը բնածին արգասիքն է, թէ՛ կոչը պատահականութեան մը ընկերացող դիպուած: Այլ խօսքով, արդե՞ք կեանքը – եւ իր ծաղիկը եղող

Մեր Կաթնածիրի «Քարինա» Միգամածութիւնը՝ 50 լուսատարի լայնքով, որու մօտիկ աստղասփիւռին մէջ կարելի է նշմարել նորածին ու մահամերձ աստղերու յարձակումը:

բնականութեան, մտածումի, զգացողութեան, երեւակայութեան, եւ իմացական-յուզական հոգեմտաւոր կենսայորդ ամբողջ հրաշալիքը – ամենուր կը ծնի ու կը փթթի որպէս տիեզերքի ներքին բնոյթին եւ էութեան բնական օրինաչափութիւնն ու անխուսափելի արտայայտութիւնը: Թէ՛ կեանքն իր յիշեալ աստղային երեւոյթ մըն է որ, բնութեան կարգ մը պայմաններու պատահական մէկտեղման պարագային, կարճ պահ մը պատահաբար կը յայտնուի տիեզերքի կարգ մը վայրերուն մէջ:

Ու գերագոյն հարցում մը՝ ինչո՞ւ գոյացած են այսքան անհա-

մար եւ այլազան երկնային մարմինները: Ըստ աստղագէտներու մէկ հետաքրքրական նախահաշուարկին, Երկիր մոլորակի մօտ մէկ միլիոն քիլոմետր ընդհանուր երկարութեամբ բոլոր ծովեզերքներուն ու լճակներուն փուռած աւազանատիկներու թիւէն շատ աւելի մեծ է մեզի ծանօթ տիեզերքի աստղերուն թիւը: Ի տես նման թուաքանակի, ամենէն առարկայական ու փորձապաշտ գիտնականն իսկ ուշ կամ կանուխ հարց պիտի տայ թէ ինչո՞ւ համար կրնայ ըլլալ այսքան բազմաթիւ – չըսելու համար անթիւ – աստղերու գոյութիւնը: Ճիշդ է թէ գիտնականին բնորոշ հարցումը «ինչպէ՞ս» է, եւ թէ իմաստասէր-փիլիսոփայի բնագաւառին մէջ կ'իյնայ կաշուն «ինչո՞ւ» հարցումը: Տիեզերքի աստղաշատ անհունութեան մէջ տեղ մը, սակայն, այս երկուքը անպայման կը հանդիպին իրարու: Երկուքէն որեւէ մէկը չի կրնար անտեսել միւսին հարցումը – նոյնիսկ եթէ անհանգիստ զգայ՝ պատասխանի չգոյութեան համար:

Ասոնք հարցումներու երկար շարանին առաջին գիծը կը գրաւեն միայն: Դեռ պիտի չխօսիմ՝ կեանքի կենդանական, բուսական, բիւրեղակերպ, հոսանուտ, կազատիպ եւ այլ տարատեսակներու կարելիութեան մասին: Պիտի չքրքրեմ՝ հակաբնական աստիճանաչափով աստղերու եւ կաթնածիրերու, միաժամանակ խուսափողական խաբուսիկ ելեկտրոններու եւ փոքրագոյն ենթամասնիկներու ներփակած կենսաթրթիւն անհունութեան խորհուրդը: Պիտի չարձարծեմ՝ օրկանապէս իրերահաշտ եւ իմացականորէն իրերահաղորդ հաւաքական կեանքերու համատեղելիութեան վարկածը: Պիտի չքննարկեմ՝ յայտնի եւ անյայտ այլազան կենսա-

Շարք էջ 10

ՇՆՈՐՀԱՒՈՐ ՆՈՐ ՏԱՐԻ ԵՒ ՍՈՒՐԲ ԾՆՈՒՆԴ

ՏԵՐ ԵՒ ՏԻԿ. ԺԻՐԱՅՐ ԵՒ ՍԻՄԱ ԿԻՐԱԿՈՍԵԱՆ

ԱԶԳԱՅԻՆ

ԻՇԽԱՆԱՓՈԽՈՒԹԻՒՆ՝ ՄՏԱՅՆԱՓՈԽՈՒԹԵԱՄԲ

ՅԱՐՈՒԹ ՏԵՐ ԴԱԻԹԵԱՆ

«Կը մտածեմ, ուրեմն կամ» (գոյուլթիւն ունիմ), արտայայտութեան հեղինակը Տեքարթն է: Հետեւաբար, երբ մարդ արարածի գոյութեան երաշխիքը իր մտածելու կարողութիւնն է, ուրեմն իր ապրած կեանքն այլ այդ մտածումներուն մարմնացումը պէտք է ըլլայ: Որովհետեւ կարելի է հար մտածումներով բարի կեանք մը վարել եւ կամ՝ հակառակը: Հոսկէ մեկնած, կարելի է հաստատել, որ եթէ կ'ուզենք փոխել մեր ապրելակերպը, նախապայման է փոխել մեր մտածելակերպը: Ասիկա կարելի կը դառնայ շնորհիւ այն կրթութեան, որ անհատը կը ստանայ ոչ միայն ուսանողական տարիներուն, այլ նաեւ իր ամբողջ կեանքի ընթացքին: Որովհետեւ կեանքը յարատեւ բարելւման ու արժեքաւորման առաքելութիւն մը պէտք է ըլլայ ամէն մէկուն համար: Ուրեմն մեծ է այն դերն ու պատասխանատուութիւնը որ դրուած է ազգի մտաւորականութեան ուսերուն, կարենալ յաջողցնելու այս առաքելութիւնը: Մտաւորականութիւն՝ որ երջանկայիշատակ Սիւլվա Կապուտիկեանի բնութագրումով, կը սեռի «միտք» արմատ բառէն եւ ոչ թէ «մոտք»: Մտաւորականութիւն, որ գիտակից է իր դերին ու կոչումին՝

1) Զգտելու բարիին, վսեմին ու ճշմարիտին, եւ զայն հասարակութեան սեփականութիւնը դարձնելու պարտականութեան:

2) Բարելուելու ժողովուրդի մտածելակերպը եւ գոյացնելու իր իրաւունքներուն գիտակից քաղաքացիական արժուն հասարակութիւն:

3) Ժողովուրդի ուժաւորումով նպաստելու երկրի ու պետականութեան հզօրացման:

2009 տարուան շեմին, երբ յետադարձ ակնարկ մը կը նետենք անցնող տարուան վրայ, կը տեսնենք, խորենացիի բնութագրումով՝ «Երկար ճանապարհները հեշտացնող յոյսը» ու կը յուսադրուինք, որ անցած տասնամեակի մեր գահավէժ ընթացքը վերջապէս հասած է այն կէտին, ուրկէ կը սկսի վերելքի յուսատու ճամբան: Բոլորիս համար պարզ պէտք է ըլլայ, որ տասնամեակէ մը ի վեր, դարձեալ խորենացիի բնութագրումներով, «հաւատը ծախուում էր այս ունայն կեանքի համար: Ինչո՞ւ: «Որովհետեւ մեզի տիրեցին խստասիրտ ու չար թագաւորներ» որոնք իրենց գոռոզ, մեծամիտ ու «տղամարդավարի» վարքով, փորձեցին կաշկանդել մեր մտքերը, խեղճացնել ազատամիտները ու «չար օրինակ դարձնել զանոնք ծաղրելն ու արհամարհելը»: Ինչո՞ւ: Որովհետեւ ունեցանք «ազահ ու գողերին գողակից իշխաններ», «անարի ու գինեմոլ գինուորականներ», «կաշառակեռ ու իրաւունքը չպաշտպանող դատաւորներ», «ցուցամոլ ու կեղծաւոր կրօնաւորներ», «ոսկեսէր ու հեղութիւնը թողած ուսուցիչներ»...

Արդարցիտէն հարց տուողներ պիտի ըլլան, թէ ի՞նչն է որ մեզ կը յուսադրէ, երբ վերեւ նշուած տիւրը իրավիճակը տակաւին կը

մնայ ի գօրու, մանաւանդ երբ մեր աչքին առջեւ տակաւին թարմ է Մարտ 1ի ողբերգութիւնը: Մեր կարճ պատասխանն է՝ ժողովուրդի հոգեփոխութիւնն ու մտայնափոխութիւնը, պայմանաւորուած առաջնորդի յայտնումով: Եթէ 1999 Հոկտեմբեր 27ի Ազգային ժողովի սպանդը մեր վայրէջքը յատկանշող բեկումնային կէտն էր, ապա 2008 Մարտ 1ի ժողովուրդի սպանդը մեր սպասուած վերելքը ազդարարող արծարծման կէտն է: Հոկտեմբեր 27ի ահաւորութեան տակ շրջած ժողովուրդի ուղեկորը վիճակը Մարտ 1ով սթափեցաւ ու անցաւ այդ վիճակէն դուրս գալու ուղիներու փնտրութիւն անհրաժեշտ քայլերուն: Մտային կաշկանդման հաշտոյն գէթ նիւթական նպաստաւոր պայմաններ ակնկալող ժողովուրդը հասաւ այն եզրակացութեան, որ «մարդ միայն հացով չպարիւր», որ արժանապատիւ կեանքը գերադաս է անասնական կեանքէն: Եթէ չըլլար այդ մտայնափոխութիւնը, պիտի չունենայինք Փետրուար 19էն մինչեւ Մարտ 1 երկարող ժողովուրդային բազմահարմանց ցոյցերը, այլ՝ իշխանութեան կերակրատաշտին հացող հլու-հնազանդ ստրուկներ: Այս պատճառաւ, հակառակ իր ամբողջ ահաւորութեան, Մարտ 1ը պէտք է դիտել ոչ թէ ժխտական պարունակի, այլ այս վիճակէն դուրս գալու ժողովուրդի վճռակամութեան լոյսին տակ: Այս իրականութիւնն է, որ մեզ կը յուսադրէ:

Մարդ կայ, որ ճակատագրապաշտ է ու կը յանձնուի ճակատագրի քմայքին: Մարդ ալ կայ, որ կը հաւատայ թէ իր իմացական ուժով կարող է կերտել ա՛յն ճակատագիրը, որուն ինքզինք արժանի կը գտնէ: Մարտ 1ը այդպիսի մտայնութեան տէր մարդոց վճռական դիրքորոշման պահն էր, կասեցնելու անցնող տասնամեակի գաղափարական շիջումը: Մարտ 1ը այդ մտայնափոխութեան պատգամն էր, որ մենք մեր ձեռքով պիտի կերտենք մեր ապագան, վստահելով նախ եւ առաջ մեր սեպհական ուժին ու մեր արեան կանչին: Պիտի չի՛ հանդուրժենք որ որեւէ ուժ, ներքին թէ արտաքին, կաշկանդէ ու կաղապարէ մեր մտքերն ու մտածողութիւնը: Մտքեր կաշկանդող չի՛ կրնար հայրենասէր ըլլալ ու հետեւաբար չի՛ կրնար ազգը առաջնորդել արժանապատիւ ապագայի ուղիով: Համոզուած ըլլալով, որ մեզ նման փոքր ժողովուրդներու հաստատ ու արժանապատիւ ապագայի գլխաւոր երաշխիքը կը կայանայ նոյնինքն ժողովուրդի ուժաւորման եւ ժողովրդավար արդար ու օրէնքի գերակայութեան հիմունքներով առաջնորդող հասարակարգի մը ստեղծման մէջ, բոլորիս պարտականութիւնը պէտք է ըլլայ պայքարել յանուն այդ նպատակի իրագործման: Պէտք է թիկունք կանգնինք այդ հաւատով ոտքի ելածներու պայքարին ու անոնց գաղափարի տարածման: Որովհետեւ «անոնք կարող են յաղթել, որոնք կը հաւատան թէ կրնան»:

ԿԵՍԺԱՄԵԱՅ ՇՐՋԱՊՏՈՅՏ ՏԻԵՁԵՐՔԻ ՄԵՐՁԱԿԱՅ ՎԱՅՐԵՐԸ

Շարունակուած էջ 9-էն

տեսակներու հոգեմտաւոր թաքուն, անտեսուած ձիրքերու եւ կարողութիւններու մշակման ու ծաղկման իրական հնարաւորութիւնները: Պիտի չհարցադրեմ՝ այն նախադրեալները որոնք կրնան կարեւոր դեր խաղալ կեանքի երկարակեցութեան յաւելումին եւ, ինչո՞ւ է, յարաբերական անմահութեան ուղիին վրայ:

Մարդկային միտքը մագնիսացնող հեռաձիգ հարցումներուն վերջ չկայ: Երեւակայութեան արտաքին ու ներքին անջրպետները սահման չեն ճանչնար: Եւ որքան ալ զարմանալի կամ անտեղի թուի, գիտաշխատողներուն ու մանաւանդ աստղագէտներուն (astronomers), աստղաբանագէտներուն (astrophysicists), տիեզերագէտներուն (cosmologists) եւ տիեզերածնաբաններուն (cosmognists) մօտ տակաւ տեղ կը գտնէ ու կ'արմատաւորուի այն միտքը թէ՛՝ այս կարգի խորնջգրկուն հարցումներուն պատասխանները պէտք է փնտրել անջրպետի հեռագոյն խորերը: Կրնանք անսպասելի անակնկալներու հանդիպիլ այնտեղ: Որքան խորը դիտենք տիեզերական տարածութեան մէջ, մենք նաեւ այնքան աւելի յետադարձ ակնարկ մը նետած կ'ըլլանք ժամանակի անցեալին ուղղութեամբ՝ ե՛տ դէպի տիեզերքի սկզբնական պայմաններն ու պատահարները – եթէ, անշուշտ, այդպիսի սկիզբ մը եղած է: Ասոր համոզուելու համար կը բաւէ չմոռնալ թէ երբ կը դիտենք աստղերն ու կաթնածինները իրենց տարածական ահռելի հեռաւորութեամբ, մենք կը տեսնենք անոնց անցեալը ժամանակի մէջ, բանի որ տասնեակ, հազարաւոր, միլիոնաւոր կամ միլիարտաւոր տարիներ առաջ այդ հեռաւոր երկնային մարմիններէն առաքուած

լոյսն է որ մեզի կը հասնի հիմա: Երկրային հեռաւորութիւններու աստիճանաչափով, լոյսը այնքան արագ կը ճամբորդէ որ գործնապէս կրնանք գէրօ սեպել անցած ժամանակը: Այսպէս, եթէ գոյութիւն ունենար լոյսի արագութեամբ սուրացող օդանաւ մը, մէկ երկվայրկեանի կամ ակնթարթի մը մէջ պիտի կարենայինք եօթնուկէս անգամ երկրի շրջանն ընել: Առօրեայ մեր տեսածները առհասարակ այնքան մօտ են որ լոյսի արագութիւնը բոլորովին կը դադրի նկատուելի գործօն ըլլալէ:

Հարցը հիմնովին կը փոխուի անջրպետի անհունութեան մէջ: Տիեզերական հեռաւորութիւնները այնքան վիթխարի են որ զանոնք անցնելու համար լոյսը կրնայ ճամբորդել միլիոններով կամ միլիարտներով տարիներ: Այլ խօսքով, երբ աստղադիտակի ռադիոակնի կամ հայելիին հասնի լոյսը, աստղագէտին տեսածը տուեալ երկնային մարմինն է այնպէս ինչպէս կ'երեւար երբ ճամբայ ելաւ իր առաքած լոյսը, եւ ոչ այնպէս ինչպէս կ'երեւայ հիմա մեր ժամանակին մէջ: Երբ կը նայինք տիեզերական տարածութեան մէջ առկայ ծող աստղերուն ու կաթնածիրերուն, նոյն երկինքի հեռապատուին վրայ մենք տիեզերապատմական հանդիսատեսները կ'ըլլանք անցեալի անհամար տարբեր ժամանակներուն: Անոնցմէ շատեր հիմա, այս պահուն կրնան տեսնուածէն շատ տարբեր ըլլալ – պայթած, բռնկած, շիջած, խոշոր այլ փոփոխութիւններու ենթարկուած: Ուղղակի առնչութիւններ ու փոխադարձ կապեր ունինք ոչ միայն տիեզերքի համայնապարփակ անհունութեան, այլ նաեւ աստղադիտակի կիզակէտը լուսաւորող անցած ժամանակի իրական յաւերժութեան հետ:

ՇՆՈՐՀԱՒՈՐ ՆՈՐ ՏԱՐԻ ԵՒ ՍՈՒՐԲ ԾՆՈՒՆՂ

**ՏԵՐ ԵՒ ՏԻԿ. ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ
ՀՐԱՆԴ ԵՒ ԶԱՊԵԼ ՍԱՖԱՐԵԱՆ**

ՄԵՐ ԲՈՒՆՈՐ ՀԱՐԱՋԱՏՆԵՐՈՒՆ ԵՒ ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐՈՒՆ ԿԸ ՄԱՂԹԵՆՔ

ՇՆՈՐՀԱՒՈՐ ՆՈՐ ՏԱՐԻ ԵՒ ՍՈՒՐԲ ԾՆՈՒՆԳ

VREJ PASTRY

PASADENA
626-797-2331

GRANADA HILLS
818-366-2526

GLENDORA
626-914-1940

ԳԻՏԱԺՈՂՈՎ

**«1946-1948» ԹԹ. ՀԱՅՐԵՆԱԴԱՐՁՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԴՐԱ ԴԱՍԵՐԸ
ՀԱՅՐԵՆԱԴԱՐՁՈՒԹԵԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆ ԱՅՍՕՐ**

Կարպիս Լեփեճեան

Յարգելի գիտաժողովի մասնակիցներ,

Այս փառաբանական եւ գիտական ներկայութեան մէջ իմ խօսքս պիտի հնչէ ոչ գիտական, պարզ այն պատճառով որ ներգաղթի եւ անոր առթած թեր ու դէմ վէճերը ես կ'ուզեմ ընկալելի դարձնել բարոյա-հոգեբանական առումով, յատկապէս այն ժամանակի ու միջոցառումի պայմաններուն մէջ զորս կը տիրէր հայրենադարձութենէն առաջ եւ յետոյ:

Մերձաւոր Արեւելք, հայրենադարձութիւն, նպատակ եւ հետեւանք:

Մեր խօսքը կեդրոնացուցած ենք արաբական երկիրներէն յատկապէս Սուրիահայ գաղութէն ներս մինչ ներգաղթի ու յետ ներգաղթի հետեւանքներուն ու անդրադարձներուն:

Կիլիկիոյ երկրորդ գաղթէն յետոյ ինչպէս ծանօթ է բոլորիս, հայ գաղթականները հաստատուեցան սահմանամերձ արաբական երկիրներ, Սուրիա, Լիբանան, Յորդանան, Պաղեստին եւ Եգիպտոս: Անոնք իրենց աշխատասիրութեամբ, արագորէն սկսան յարմարուիլ տեղական պայմաններուն: Հիմնականօրէն ըլլալով հմուտ արհեստաւորներ, անոնք իրենց հանապազօրեայ հացը վաստակելու սկսան արդար աշխատանքով եւ իրենց բարեկից ընտանիքներու սէրն ու համակրանքը:

Բնականաբար այս արագ յարմարուելուն նպաստեց նաեւ այն որ տուեալ երկիրը ֆրանսական գաղութարարներու հովանաւորութեան տակ էր, եւ գաղութարարները մեծապէս կ'օգտուէին հայ վարպետներու ծառայութիւններէն: Ասոր հետ մէկտեղ, կիսն ու երիտասարդ աղջիկը անմասն չէին մնար իրենց ամուսիններէն ու եղբայրներէն, բազմանդամ ընտանիքներուն: Այս հիւրընկալ երկիրն մէջ, անոնք շուտով հրաժարուելով թիթեղաշէն ու փայտաշէն կացարաններէն պետութեան, Բարոգործական Ընդհանուր Միութեան եւ այլ անհատ բարերարներու յատկացուցած հողերուն վրայ սկսան կառուցել նոր թաղամասեր, արուարձաններ իրենց եկեղեցի-մատուռներով, դպրոցներով եւ ակումբներով: Այստեղ պէտք է նշեմ, որ հայերը միմիայն արհեստաւորներ չէին, այլեւ կային բժիշկներ, դեղագործներ եւ արուեստի գործիչներ, որոնց նպաստը մեծ էր սուրիահայ գաղութի զարգացման մէջ: Օրինակ, այն թատերախումբը զորս ես կը ղեկավարեմ արդէն 25 տարիէ ի վեր հիմնուած է Հնչակեան Կուսակցութեան կողմէ 1919-1924էն սկսեալ մէկէ աւելի թատերախումբեր կը գործէին թէ կուսակցական, թէ դպրոցական կամ հայրենակցական միութիւններու հովանաւորութեամբ:

Ազատուելու համար իր փոքր դաշնակից հայերուն նկատմամբ ստանձնած բարոյական պարտաւորութիւններէն միջազգային հանրութիւնը, ֆրանսական գաղութարարներու ճնշման տակ ստիպել որ գաղթական հայերը ընդունէին տեղական քաղաքացիութիւնը: Սա եղաւ արեւմուտքի նենգ ու դաւադիր քաղաքականութեան վերջին հարուածը: Այսպիսով վերջ կը դրուէր դէպի երկիր վերադառնալու յոյսերուն: Այս եղելութիւնը կարծես նուէր մը կ'ըլլար Քեմալական Թուրքիային գալն ազատելով աւելորդ գլխացաւէ մը:

Հայերու նոր կարգավիճակը աւելի ցայտուն դարձաւ երբ ֆրանսացիները թուրքերուն յանձնեցին Սուրիական «Արեւմտեան սահմանափակում» 1936-1937 թուականներուն, ուր իրենց հազարամեայ գիւղերուն մէջ կ'ապրէին Մուսա-Լեռացիները, Քեսապցիները եւ Ամանուսցիները: Յետագային հայերու եւ արաբներու ճնշման տակ է որ Քեսապը սահմանէն այս կողմ մնաց: Այս իրադարձութիւններուն ամփոփումը յստակ արձանագրեցի մատնանշելու այն հոգեկան ծանր ապրումները, զորս կը կրէին 15ի Չարդբուրու յետնորդ, «մանկութիւն չունեցած» հայրերը: Սակայն անոնք հակառակ այս դժբանքի վերադառնալու որ հոգեկան տուժածներուն, իրենց հոգիին մէջ դեռ կը փայփայէին վերադարձի երազանքը: Ու թէեւ Չանսիրաբար կը կառուցէին սակայն միշտ կը հաւատային որ անոնք ժամանակաւոր կառուցներ էին: Այդպէս կը թելադրէր անոնց սիրտը...

Եւ եղաւ 1940 թուականի Բ. աշխարհամարտը: Հայ երիտասարդներ գինուորագրուեցան արտերկրի ֆրանսական բանակներուն ընդդէմ ֆաշիստական Գերմանիոյ: Անոնք գիտակցաբար գացին ռազմի դաշտ (Լիպիական անապատներ) հաւատալով թէ ֆաշիստներու ՉախՉախման մէջն էր իրենց փոքր հայրենիքի՝ Հայաստանի փրկութիւնը: Չէ՞ որ հաստատ համոզուած էին անոք որ Գերմանիոյ աւանդական դաշնակից թուրքը, ամենապատեհ առիթը օգտագործելով կրնար ներխուժել Հայաստան: Այս թեզի պաշտպանութեամբ հանդէս եկաւ Ս.Դ.Հ.Կ.ը որ իր ողջ ներուժը տրամադրեց այս գործին, ու իր աշխարհասփիւռ շրջաններուն կոչ ըրաւ, որպէսզի հանգանակութիւններով օժանդակեն չարստեցնի Դաւիթ» դանկային շարասիւնի կազմակերպման: Այդ օրհասական օրերուն սփիւռքահայ օրը

Սոյն թեմայով «Միջազգային Գիտաժողով»-ը տեղի ունեցաւ Երեւան-Օաղկաձորի մէջ 12-14 Դեկտեմբեր 2008 թուականին:

Այն կազմակերպուած էր ՀՀ Սփիւռքի նախարարութեան, ՀՀ Գիտութիւն-Գեղարվեստի Ազգային Ակադեմիային, Երեւանի Պետական Համալսարանին եւ «Նորավանդ» Գիտակրթական Հիմնադրամին կողմէ:

Այնտեղ ելոյթ ունեցաւ նաեւ ՍԴՀԿ-ի կողմէ Սուրիահայ Մշակութային եւ Ազգային գործիչ, բեմադրիչ Կարպիս Լեփեճեանը:

Ստորեւ կը ներկայացնենք այդ շահեկան գեկուցումը, որուն միւսը էր «Հայրենադարձութիւնը եւ ՍԴՀԿ-ի դերակատարութիւնը»

լու յոյսերուն: Այս եղելութիւնը կարծես նուէր մը կ'ըլլար Քեմալական Թուրքիային գալն ազատելով աւելորդ գլխացաւէ մը:

Հայերու նոր կարգավիճակը աւելի ցայտուն դարձաւ երբ ֆրանսացիները թուրքերուն յանձնեցին Սուրիական «Արեւմտեան սահմանափակում» 1936-1937 թուականներուն, ուր իրենց հազարամեայ գիւղերուն մէջ կ'ապրէին Մուսա-Լեռացիները, Քեսապցիները եւ Ամանուսցիները: Յետագային հայերու եւ արաբներու ճնշման տակ է որ Քեսապը սահմանէն այս կողմ մնաց: Այս իրադարձութիւններուն ամփոփումը յստակ արձանագրեցի մատնանշելու այն հոգեկան ծանր ապրումները, զորս կը կրէին 15ի Չարդբուրու յետնորդ, «մանկութիւն չունեցած» հայրերը: Սակայն անոնք հակառակ այս դժբանքի վերադառնալու որ հոգեկան տուժածներուն, իրենց հոգիին մէջ դեռ կը փայփայէին վերադարձի երազանքը: Ու թէեւ Չանսիրաբար կը կառուցէին սակայն միշտ կը հաւատային որ անոնք ժամանակաւոր կառուցներ էին: Այդպէս կը թելադրէր անոնց սիրտը...

Եւ եղաւ 1940 թուականի Բ. աշխարհամարտը: Հայ երիտասարդներ գինուորագրուեցան արտերկրի ֆրանսական բանակներուն ընդդէմ ֆաշիստական Գերմանիոյ: Անոնք գիտակցաբար գացին ռազմի դաշտ (Լիպիական անապատներ) հաւատալով թէ ֆաշիստներու ՉախՉախման մէջն էր իրենց փոքր հայրենիքի՝ Հայաստանի փրկութիւնը: Չէ՞ որ հաստատ համոզուած էին անոք որ Գերմանիոյ աւանդական դաշնակից թուրքը, ամենապատեհ առիթը օգտագործելով կրնար ներխուժել Հայաստան: Այս թեզի պաշտպանութեամբ հանդէս եկաւ Ս.Դ.Հ.Կ.ը որ իր ողջ ներուժը տրամադրեց այս գործին, ու իր աշխարհասփիւռ շրջաններուն կոչ ըրաւ, որպէսզի հանգանակութիւններով օժանդակեն չարստեցնի Դաւիթ» դանկային շարասիւնի կազմակերպման: Այդ օրհասական օրերուն սփիւռքահայ օրը

օրին, ժամը ժամին կը հետեւէր յատկապէս Սովետական ճակատի իրադարձութիւններուն, ինչն ունէր իր արդարացի մեկնաբանութիւնը, քանի որ այդ ճակատի երկայնքով իրենց կեանքը կը գոհէին Հայաստանցի իրենց եղբայրները: Եւ երբ ֆաշիստական Գերմանիան ՉախՉախուցեց լուրեր հասան թէ ուր որ է Սովետական բանակը պիտի ներխուժէ Թուրքիա, պատմական Հայաստան: Սակայն բոլոր սպասումները ի դերեւելան, Թուրքիան կրցած էր սիրա-

շահիլ արեւմտեան դաշնակիցներու սիրտը... Այնուամենայնիւ Երկրորդ աշխարհամարտը շահած Սովետ Միութեան վարկանիշը կտրում բարձրացաւ սփիւռքի մէջ, քանզի փրկուած էր մեր փոքրիկ հայրենիքը: Սա հոգեբանական նոր լիցք կը հաղորդէր շատերուն, նոր խանդավառութիւն յուսադրող ու շէնշող: Ոգեւորութիւնը այնքան տարողունակ էր, որ մարդիկ նոյնիսկ ղեկավարներ, չէին երեւակայեր որ պատերազմող Հայաստանը իր ողջ մարդկային ներուժը տրամադրած էր պատերազմին եւ երկիրը տնտեսապէս քայքայուած էր: Հնչակեանները հաւատարիմ իրենց սկզբունքներուն, բնականաբար պիտի ըլլային Հայաստանի հետ, ու երբ 46-47ին հայրենիքն իր գիրկը կանչեց գաւակներուն կուսակցութիւնը ոչ միայն կազմակերպչական օգնութեամբ բաւարարուեցաւ, այլեւ իր ողջ կուսակցական ու համակրական շարքերը ուղղորդեց դէպի երկիր: Միայն մէկ փաստ արձանագրեմ, Քեսապի շրջանին 4 գիւղ հակառակ իրենց հազարամեայ գոյութեանը հոն, անապով կուսակցութեան կոչին ներգաղթի ճամբան բռնեցին: Անոնք են Պաշչուրտ, Մովի Թաղ, Գարատուրան եւ Սեւաղբիւր: Այդ օրերուն համատարած հաւատացած էին, թէ մէկ հայ իսկ դուրսը պիտի չմնայ: Գոնէ այդ սպաւորութիւնը ձգած էր Սովետական քարոզչութիւնը: Բայց յուսախաբուցութիւնը շատ արագ յուսալքեց այն բոլորին, ովքեր հերթագրուած էին ու կը սպասէին երթալու: Այնուհետեւ, անհասկնալի նամակներ սկսան գալ, կցկցտուր բառերով եւ հայատառ արաբերէն իմաստով: Բայց չէին

Շաք.բ էջ 13

**ՇՆՈՐՀԱՒՈՐ ՆՈՐ ՏԱՐԻ
ԵՒ ՍՈՒՐԲ ԾՆՈՒՆԴ**

**ՏԵՐ ԵՒ ՏԻԿ. ՊԵՏՐՈՍ
ՄԱՐՈՆԵԱՆ**

ԳԻՏԱԺՈՂՈՎ

«1946-1948» ԹԹ. ՀԱՅՐԵՆԱԴԱՐՁՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԴՐԱ ԴԱՍԵՐԸ

Շարունակում էք 12-էն

հաւատար, կարծելով թէ զրպարտութիւններ են անոնք: Իսկ երբ քանի մը հոգիներ փախուստ տալով հալչպ հասան այդ մարդոց դաւաճան նկատեցին... Այո, ինչպէս նշեցի Սովետական քարոզչութիւնը այնքան հզոր էր, որ նոյնիսկ կենդանի վկաներուն չէին հաւատար: Ներգաղթներուն ոսկէ երազը Սովետական իրականութեանը փախուելով, մղձաւանի վերածուեցաւ, իսկ իրենց սփիւռքի մէջ ձգած տնակները պալատներ թուեցան: Ներգաղթի ձգած թեր ու դէմ արձագանգը այնքան ազդած էր մնացողներուն վրայ որ նոյնիսկ ներգաղթէն քանի մը տարի յետոյ աշխարհ եկածներուն մէջ ալ սողոսկեցաւ այդ վէճը: Բայց եւ այնպէս, որքան ալ բացասական երանգներ տրուին, որքան ալ արմատապէս սովետացած հոգիներէն թոյն ժայթքած է ախպար որակաւորումով անմեղ ու շփոթահար ներգաղթողներուն հասցէին այդ բոլորէն վերն ու էականը հայրենիքին միաձուլուելն էր, միասին շէնացնելն էր հողը հայրենի: Ահա այս մտասեւեռման մէջ Հնչակեան կուսակցութիւնը չէր սխալած նոյնիսկ իր շարքերուն նստրացման գնով:

Այս բոլոր վերիվայրումներուն պատճառով երբ 64 թուականին սահմանափակ ներգաղթ մը եղաւ, ոգեւորութիւնը արդէն մարած էր, թէեւ երբ 60-ականի սկիզբը Թ. Ալթունեանի երգի-պարի անսամպլը Հալչպ այցելեց դիմաւորողներուն շարասիւնը հասած էր Հալչպի մուտքէն մինչեւ 10 քմ. ինչպէս Ասել գիւղը: Զարմանալիօրէն այդ ինչ խանդավառ ալիք մըն էր, որուն նմանը խօսքով կարելի չէ նկարագրել, կարծէք թէ շատոնց գիրար կորսնցուցած հարազատներ գտած էին իրարի, ոգնէ եւ այդ ողջագուրումներուն ականատեսը եղած եմ: Ահա այսպիսին էր շնորհալից հայրողիներուն վերաբերմունքը իրենց Հայաստանցի եղբայրներուն եւ քոյրերուն հանդէպ: Վստահ կրնամ ըսել որ այդ ողջագուրումներուն, լացերուն, յուզումներուն թարգմանը հայրենաբաղձութիւնն էր: Բնականաբար 65 թուականին ոգեւորութեան պակասը կարելի չէ միայն ներքին դժգոհութիւններու արձագանգներուն վերագրել, քանզի կար նաեւ տեղական կեանքի ու կենսամակարդակի բարելաման գործօնը, լեզուին տիրապետելու եւ համալսարաններ յանձնախուզ գործօնը, մէկ խօսքով տեղական բարքերուն, սովորութիւններուն եւ մշակոյթին հետ մերձենալու գործօնը: Բայց ասոր աւերթեր սկսած էր անդր-ովկիա-

նոսեան գաղթը: Ամերիկաներ, Աւստրալիա, եւայլն: Այն թաղամասերն ու արուարձանները որոնք հայու քրտինքով շողածուած էն արագօրէն սկսան պարպուիլ: Գացողները առանց ետ նայելու, 30-35 տարի հիւրանոցի մէջ ապրողի հոգեբանութեամբ գաղթեցին... Երբ մենք այդ արուարձաններէն մէկուն մէջ գտնուող Վարդանեան վարժարանի 35 ամեակը նշեցինք այդ թաղամասը արդէն հայաթափուած էր: Եւ այսօր երբ չկան հայահոծ գաղթօճախները արաբական երկիրներուն մէջ, մնացածներն ալ թէեւ կենաց-մահու պայքար կը մղեն ուժացման դէմ սակայն կաթիլ առ կաթիլ, շիթ առ շիթ արիւնաբամ կ'ըլլանք: Այս նահանգը աւելի զգացուեցաւ երբ Լիբանանի քաղաքացիական պատերազմը 16-17 տարի տեւեց ընդ-միջումներով: Եթէ առաջ Սուրիահայր քիչ մը մտահոգուէր շունչը Լիբանան կ'առնէր, ուր կար 250 հազար հայ, իսկ այսօր այդ թիւը դժբախտաբար պատմութեան անցած է: Ուրեմն ի՞նչ հետեւցնենք, կրնա՞նք ըսել թէ այսօր արդէն չկան այդ երկիրներուն մէջ հայրենաբաղձներ: Ո՛չ, չենք կրնար ըսել, քանի որ տակաւին կան հայեր, որոնք կը նախընտրեն ապրիլ հայրենիքին մէջ: Անոնց թիւը այնքան ալ արհամարհելի չէ բնաւ: Մանաւանդ որ անոնք կ'ուզեն ապրիլ ազատ-անկախ եւ ժողովրդավար Հայաստանի մէջ, սակայն անոնք մտավախութիւն մը ունին, կասկած մը որ մի գուցէ անվստահութիւնն է, մի գուցէ 46-էն ի վեր չսպիւրացած վէճը մըն է, մի գուցէ այսօրուայ Հայաստանի ներքաղաքական իրավիճակի անհարթութիւնն է, կամ սոցիալական բեւեռացումն է, ուր աչք կը թակեն հովանաւորեալ վերջէն հարստացածներու ճիւղերու շարասիւններ,

իրենց 5-10-20 հոգիանոց թիկնագորքերով: Թերեւս Հայաստանէն մինչեւ օրս թափ առած արտագաղթն է:

Ասոնք հարցականներ են որոնք պատասխանի կը սպասեն: Իսկ պատասխանը պատկան դեկավարութիւնը պէտք է տայ, ոչ թէ գեղեցիկ ու յուզիչ խօսքերով, այլ իր գործունէութեամբ: Չէ՞ որ աշխարհն այսօր փոքրացած է, ու ամէն բանէ տեղեակ է մարդը: Եթէ անարդարութիւններ տեղի կ'ունենան հոս արձագանգը աւելի մեծ կը հնչէ դուրսը, եթէ սպանութիւններ կ'ըլլան ու 10 հոգի կը զոհուի ու սպաննողները չեն գտնուիր, կամ ուրիշի վզին կը փաթթեն արդէն ոչ միայն ներսը, այլեւս նոյնիսկ դուրսը չի մարսուիր... Եկէք սփիւռքահայ երիտասարդի հոգեբանութեամբ դատենք, թէ ան ինչպէ՞ս պիտի ընդունի հայրենի հողի ազատագրման իր կեանքը նուիրած հերոսի քաղաքցիութիւն ստանալու մերժումը հայրենի իշխանութիւններուն կողմէ, ի՞նչ է, Նիճերիայէն կամ Գոնկոյէն

եկած ֆութպոլիստը աւելի կարեւոր է Հայաստանին... Մեկնաբանութիւնները ձեզի կը թողում:

Դուրսի հայուն խորթ է «տանիք» հասկացողութիւնը: «Տանիք»ը պետութիւնը պէտք է ըլլայ: Մարդը կ'ուզէ զալ իր փոքր դրամագլուխով, որով կրնայ հագիւ տուն մը գնել եւ տնամերձ խանութ մը բանալ իր ապրուստը հոգալու համար իրեն կ'ըսեն «տանիք ունի՞ս»... Սա անթոյլատրելի է: Կամ սփիւռքահայը կ'այցելէ հայրենիք, ու միայն Երեւանի շքեղ մեքենաները տեսնելով կ'ըսէ. «Եղբայր, այսքան հարստութիւն կայ հոս, ինչո՞ւ մեզմէ դրամ կ'ուզեն: Թերութիւն ունեցողը այս անգամ սփիւռքահայն է, որովհետեւ անիկա չի տեսներ միւս փոքր քաղաքներու անմխիթար վիճակները կամ գիւղերու դատարկութիւնը: Ան միայն Երեւանով կը գնահատէ ամբողջ Հայաստանը: Ինչպէս աշխարհի բոլոր երկիրներուն մէջ հոս գարկ պէտք է տրուի միւս քաղաքներուն գարգացման գործին: Երեւանը գոնէ մէկ մրցակից քաղաք մը պէտք է ունենայ, որն ալ այլընտրանք մը կ'ըլլայ բոլորին համար: Առաջարկ մըն ալ ունիմ, այն հայը որ կ'ուզէ ներգաղթելը նուազագոյնը 4 տարի հարկերէ պէտք է ազատուի, իսկ եթէ Երեւանէն դուրս կ'ուզէ տեղաւորուիլ այդ չհարկուելու ժամանամակամիջոցը պէտք է կրկնապատուի:

Հայրենիքը դուրսի հայուն պէտք է հրապուրէ ոչ թէ պատմական յուշարձաններով, բնութեամբ եւ անցեալով միայն այլեւ ներկայով, իր յարաբերութիւններով, որովհետեւ պատմութիւնը նաեւ ինքն է ուր իր կեանքը, որ իր ապրած ու չապրած յուշերով, իր իղձերով ու երազանքներով կը հիւսուի, եւ որքան հրաշալի կ'ըլլայ երբ իր հայրենի հողին վրայ կ'իրագործէ այդ բոլորը:

ՇՆՈՐՀԱՒՈՐ ՆՈՐ ՏԱՐԻ ԵՒ ՍՈՒՐԲ ԾՆՈՒՆԴ

ՏԵՐ ԵՒ ՏԻԿԻՆ ԿԱՐՈ ԵՒ ԱՆԻ ՊԷՔԱՐԵԱՆ

ԽՕՍՔ ԱՄԱՆՈՐԻ ԱԼԲԵՐՏ ԳԻՐՔԱՇԱՐԵԱՆ

<p>Բաժակս՝ Առաջինը բոլոր նրանց, Որոնք չկան մեզ հետ այսօր: Եւ երկրորդը՝ վշտիդ անանց Ով մարդկային սիրտ վիրաւոր:</p> <p>Բաժակս՝ Բոլոր նրանց որոնք հոգին Եղաւ բացուած հացի սեղան, Եւ ուշացած զինուորներին Ծխանի ծուխ, տուն հայրական:</p> <p>Բաժակս՝ Եւ ձեզ համար, իմ հեռաւոր</p>	<p>Իրար թիկնած թիւ երդիքներ, Որ ձեր սրտում ունէք հօր Սլացումներ երկինքն ի վեր:</p> <p>Բաժակս՝ Ահա եւ քեզ, մայր ալեհեր, Որ կրծքիդ տակ գիշեր ու տիւ, Ձսպել ես միշտ ինչ կսկիծներ, Եւ շանթերի տարափ անթիւ: Բաժակս՝ Ես քեզ եւ քեզ ով դու իմ սեր, Որ օրերիս իմ դժուարին Վառերցիդ ինձ յոյսի լոյսեր, Եւ ցնծութեան այս նոր տարին:</p>
--	--

ՇՆՈՐՀԱՒՈՐ ՆՈՐ ՏԱՐԻ ԵՒ ՍՈՒՐԲ ԾՆՈՒՆԳ

ԱՆՈՒՇԱՎԱՃԱՌԻ ՍԱՐԳԻՍ
Middle Eastern &
European Cakes
Delicious Pastry
For All Occasions
(Glendale, Anaheim & Pasadena)

Massis Weekly

Volume 27, No. 48

Saturday, JANUARY 3, 2009

S.D. Hunchakian Party Central Committee New Year's Message

Another year has passed into history and mankind is getting ready to face the new year, hoping that it brings better days for all nations.

2008 has been characterized by the international financial crisis, which is spreading around the world, threatening not only poor nations, but even those considered prosperous.

A whole economic system, until now considered as a "safe" system, finds itself on the verge of collapse, and the quick solutions and propositions are still in the distance to bring forth the expected results. The universal crisis has started to have its impact on Armenia, where the well-being of the population will suffer a new setback with its devastating consequences.

The economic crisis comes as an addition to Armenia's and its people's multiple other problems. The forged presidential elections and the following political instability, the presence of political prisoners, the killings of March 1st, the wavering attitudes towards the recognition of the Armenian Genocide, the giving-in to the Turkish requests, the unfavorable proposals for the Karabagh settlement, all these issues continue to further the distance between the Armenian government and its people. Armenians inside Armenia and outside in Diaspora have lost faith towards the leadership in Armenia.

The above-mentioned questions need to be addressed, now more than ever, and the Armenian nation needs unity inside and outside our homeland.

S.D.H.P. firmly believes that Armenia and the Diaspora, the two segments of the Armenian nation, must sincerely collaborate for our people to survive and overcome all challenges. In this respect, we will continue to do our best, so that Armenia becomes a land of freedom, justice, equality and democracy, regains the necessary internal comfort, the population remains attached to the land and trust be reestablished between the different segments of the population.

We hope that the New Year, this time, brings positive things to our motherland and Armenians worldwide, so that in the coming years we may greet each other with pride, confidence and certainty.

S.D.H.P. Central committee December 29, 2008

Global Downturn Slows Armenian Growth

Armenia's robust growth looks set to slow down to single digits this year in a further indication of the worldwide economic downturn's growing impact on its economy.

Official macroeconomic statistics for the first eleven months of 2008 show Gross Domestic Product increasing by 7.2 percent year on year. They also herald the end of a construction boom that has significantly sped up country's economic recovery in recent years.

The Armenian economy was on track to expand at a double-digit rate for the seventh consecutive year when stock markets in the United States, Europe and Russia began collapsing in September. Economic activity in the country shrunk considerably in the following months, even though local banks remained largely unaffected by the financial meltdown. According to the National Statistical Service (NSS), GDP in November was down by as much as 30 percent from the October level.

The NSS data show that retail trade and other services were the main contributors to the GDP growth rate registered in January-November 2008. Construction, another key driving force of the double-digit growth and the single largest sector of the economy in this period, expanded by only 1.6 percent, down from 12 percent registered in the first half of the year. The sector grew by 20 percent in 2007.

The construction boom, largely concentrated in the center of Yerevan, has resulted from skyrocketing real estate prices and strong demand in expensive housing and office space. Well-to-do Armenians living abroad, notably in Russia, are believed to have been among the main buyers of those properties.

Economists say the global financial and economic crisis will inevitably reduce cash inflows from them and, more importantly, a much larger number of migrant workers supporting their families in Armenia. A large part of the country's population is dependent on their remittances.

Another negative consequence of the crisis has been a sharp fall in the international prices of non-ferrous metals, Armenia's number one export item. Hundreds of employees of Armenian mining companies have already been laid off or sent on indefinite leave as a result. The country's two largest chemical enterprises have suspended their operations and are facing an uncertain future for the same reason.

The Armenian government says it can mitigate knock-on effects of the crisis by launching large-scale infrastructure projects and giving local firms better access to cheap credit. It is seeking hundreds of millions of dollars in loans and assistance from foreign governments and lending institutions.

Continued on page 4

Former Foreign Minister Aleksandr Arzumanian: "We Consider This Trial Illegal and Won't Stand up Because the Judge Has Neglected Our Rights,"

Under Armenia's laws regulating court hearings, trial participants must stand up when judges make their way into the courtroom. The seven oppositionists tried for attempting to "usurp state authority" and organizing mass riots after last February's presidential election refuse to comply with this requirement in protest against a politically motivated case.

The defendants, among them former Foreign Minister Aleksandr Arzumanian and three parliament deputies, remained demonstratively seated at the start of the third court hearing on the high-profile case on Saturday. The judge, Mnatsakan Martirosian, again construed this as a contempt of court and adjourned proceedings until January 9 moments later.

"We won't stand up no matter how many times you have us taken away," Arzumanian told the judge. He also demanded that Martirosian address him as "Mr. Arzumanian," rather than "defendant Arzumanian."

"We consider this trial illegal and won't stand up because right from the beginning the judge has neglected our rights," said another defendant, parliament deputy Miasnik Malkhasian. He suggested sarcastically that President Serzh Sarkisian cut short the trial with a decree setting punishment for each of the defendants.

Armen Harutiunian, the state human rights defender personally monitoring the trial, discussed the situation with Martirosian afterwards. He said he will meet other judicial experts to discuss possible ways of resuming the trial that would satisfy both sides.

"Because the Judicial Code requires [defendants] to stand up he can not start hearings after being treated disrespectfully," Harutiunian told reporters. "We are in a kind of deadlock. To me the positions of both the judge and the defendants are acceptable."

Armenia Still On U.S. Trafficking 'Watch List'

Armenia remains on an unflattering "watch list" of countries which the United States believes are a major source of human trafficking more than six years after its government acknowledged the problem and began combating it in earnest.

The Armenian authorities claim to have made considerable progress in cracking down on the practice and its most common manifestation: the transport of women for sexual exploitation abroad.

The problem came to light in 2002 when the U.S. State Department

Although the courtroom was mostly empty on Saturday, journalists and photographers were again barred from entering it and had to follow proceedings from monitors placed in an adjacent room. Court officials refused to explain the ban which Harutiunian condemned as "unacceptable."

Journalists were similarly barred from the courtroom during the previous court hearing held on December 23. It was marred by bitter verbal exchanges between defendants' relatives and plainclothes police officers brought into the courtroom.

Most of those relatives boycotted Saturday's hearing at the urging of the opposition Armenian National Congress (HAK). The opposition alliance claimed last week that the Armenian authorities need an excuse to hold the trial behind the closed door and are planning to provoke more ugly scenes in the court for that purpose.

In a related development, a group of civil rights activists monitoring conditions in Armenia's prisons has backed opposition claims that another defendant, Grigor Voskerchian, and at least two other oppositionists kept in Yerevan's Nubarashen prison were beaten up on December 23. A member of the group, Artur Sakunts, told RFE/RL that it submitted a corresponding report to Justice Minister Gevorg Danielian on December 25. He said Danielian forwarded the report to the Office of the Prosecutor-General.

included Armenia into its so-called Tier 3 group of nations which it thinks were doing little to stop human trafficking and could therefore be stripped of U.S. economic assistance. Armenia was removed from the blacklist and upgraded to the Tier 2 category the next year after what the State Department described as "significant efforts" taken by its government. However, the department downgraded the country to a Tier 2 "watch list" in 2005, citing the Armenian authorities' "failure to show evidence of increasing efforts to combat trafficking over the past year."

Turkish Perspective Should Turkey Apologize To The Armenians?

By Asli Aydintasbas

ISTANBUL—Should we apologize to Armenians?

It's almost a miracle, but I have somehow managed to avoid the "Armenian issue" throughout my journalism career. I never wrote a single column on it, even throughout the various diplomatic rows between Turkey and Armenia on whether or not the tragic events of 1915 were genocide.

During the time I covered Washington for a Turkish paper, I stayed a dispassionate reporter as the Armenian Diaspora tried year after year to pass various U.S. congressional resolutions condemning the 1915 events—and Ankara lobbied hard to ward these off.

The truth was, undeniably bad things happened in the Eastern provinces of the declining Ottoman Empire in 1915, but I had no idea whether or not they "amounted to" genocide.

Depending on whom you believe, 500,000 or 1.5 million Armenians were either forcibly deported or coldly massacred, either during the chaos of a civil war or by an organized state campaign. The Armenians in turn either killed thousands of Muslim Turks in an effort to establish an independent homeland, or they were fighting a civil war of liberation.

I am not trying to make light of the fact that this was a horribly painful episode, leading to the death of thousands of innocents. But today's discussion is largely semantic—"genocide or not?"

While most Turks are taught in schools that killing happened "on both sides" and do not believe their Ottoman ancestors committed the g-word, Armenians in the tiny modern Caucasus republic have built their national identity on the pain of genocide. It is to them what the Jewish Holocaust is to Israelis.

But the reason I have so far avoided the topic was not because of an inability to face the past, but because I felt I never could do justice to the mountains of books, memoirs and historic archives arguing one side or the other. After all, plenty of Turkish, Armenian, American and French historians dedicated lifetimes to this debate.

I, on the other hand, lacked that kind of attention span. At school, we were taught that the "so-called genocide" charge was trumped up by the Armenian diaspora because it was their *raison d'être*. Friends and family mostly seemed to think the Ottomans had committed some sort of "ethnic cleansing," but that it wasn't genocide. (Legally speaking, "war crimes" and "ethnic cleansing" do not necessarily mean genocide, the most heinous of all crimes against humanity.)

During the time I lived abroad, I encountered plenty of Armenian resentment toward Turkey, but then again, I thought, "What's new?" After all, neighboring Greeks, Kurds, Iranians, Arabs and some Europeans often seemed to hate Turkey, too! (Being the descendants of an imperial people is overrated on the karmic scale.)

But not everyone in Turkey is

willing to go with the type of "strategic ignorance" I have been carefully practicing on the Armenian issue. Recently, a group of 200 Turkish intellectuals signed an online petition "apologizing" to Armenians for their suffering at the hands of Ottoman forces during the First World War.

It reads: "My conscience does not accept the insensitivity showed to and the denial of the Great Catastrophe that the Ottoman Armenians were subjected to in 1915. I reject this injustice and for my share, I empathize with the feelings and pain of my Armenian brothers. I apologize to them." The name of the Web site translated into English is "weapologize.com."

Even with no mention of genocide, the short text hit a raw nerve with the Turkish public. Politicians lined up to condemn the initiative, while a group of academics and retired diplomats issued a counter-declaration, denying charges of genocide and asking for the Armenians to apologize for the murder of 38 Turkish diplomats in the 1970s by Armenian terrorists seeking revenge. "I find it unreasonable to apologize when there is no crime," Turkish Prime Minister Recep Tayyip Erdogan said. Spinoff Web sites are full of nationalist fervor.

In clogged Istanbul traffic, an irate driver gave me his unsolicited view: "Excuse me, miss, but now they want to apologize to Armenians. I am a Muslim expelled from the Balkans when the empire collapsed. My family was annihilated. We lost all land and property and took refuge in Turkey. Who will apologize to me?"

Another unsolicited response came over e-mail from the lady who had recently decorated our home: "I have no idea whom else we are supposed to apologize to. The Anzacs for the Gallipoli? The Greek, British, and Italian soldiers for having liberated our homeland [in 1923] from their invasion? Does anyone remember there were two sides to this conflict?"

I ran into a senior diplomat at a funeral and he told me that neither the apology nor the counter-declaration rang the right tone. "They are both extreme positions and would encourage extremists on both sides." In Turkey, the apology certainly created a backlash, while in Armenia, it is likely to encourage those who want to seek compensation and land from Turkey.

Continued on page 4

Armenians, Georgians In Unholy Row Over Church

By Nina Akhmeteli,
AFP

Amidst the rambling homes and cobble-stoned streets of the Georgian capital Tbilisi's old town, two stone churches stand side-by-side, sharing a snow-covered courtyard.

One, the Georgian Orthodox Church of Jvaris Mama, is alive with parishioners and lit candles. Its neighbor, the Norashen Church, sits lonely and locked. Unused for nearly seven decades, the Norashen Church is at the heart of long-running dispute between the Armenian Apostolic and the Georgian Orthodox Churches.

The dispute has flared again in recent weeks, raising ethnic tensions in Georgia as it is still recovering from an August war with Russia over the South Ossetia region, where ethnic Ossetian separatists broke from Georgian control in the early 1990s. Ownership disputes between the two churches are common, but the Norashen Church has come to symbolize what some in the local Armenian community say is the "Georgianization" of traditionally Armenian churches.

Armenian experts say the Norashen Church was built in the 15th century for the local Armenian community and continued to operate until it was shut down during the Soviet Union's anti-religion drive in the 1930s. The Georgian church says there is no conclusive evidence that Norashen was Armenian and that its origins are open to debate. When the Soviet Union collapsed in 1991, ownership of the church fell to the Georgian government and the dispute has yet to be resolved.

The latest flare-up occurred when local Armenians claimed that the priest of the Georgian church next to Norashen, Father Tariel Sikinchelashvili, tried to remove Armenian tombstones from its graveyard. Alexander Ohanian, the head of the head of Armenian Cooperation Centre of Georgia, said that in mid-November he saw a bulldozer working in the church yard and that two Armenian tombstones had been removed.

Local Armenians gathered in the yard and confronted Father Tariel, accusing him of seeking to remove evidence that the church is Armenian. The tombstones were later returned, but Ohanian said local Armenians don't believe their removal was an accident. "It is too naive to think that he acted alone, without permission from his

superiors," Ohanian said.

A senior Armenian priest in Tbilisi, Father Narek Kushian, said the Georgian church has been trying to convert the building since 1989. "Father Tariel is trying to seize the church and add Orthodox attributes to raise questions about its origin," Kushian said. "The inscription on the cupola of the church was erased by him and the main attributes showing this church is Armenian, such as the altar, have also been destroyed."

Approached in his church, Father Tariel refused to comment on the allegations. "I am just too tired of it all," he said. "I've done as much as I can and all I can do now is pray."

A spokesman for the Georgian Orthodox Church, Davit Sharashenidze, said a commission is to resolve ownership disputes between the two churches. "We can't say unambiguously that it is an Armenian church, as there is also evidence backing opposite claims," he said. "The Georgian side has similar claims regarding Georgian churches in Armenia and these issues need study and research by scientists."

But the dispute has already become political as well as religious. In recent weeks, hundreds of Armenians have participated in rallies in Yerevan to protest against the alleged destruction of Armenian cultural monuments in Georgia.

The dispute was also raised during a December visit by Armenian Prime Minister Tigran Sarkisian to Georgia. Georgian Prime Minister Grigol Mgaloblishvili said after meeting his Armenian counterpart that he hoped no issues would be "politically exploited" to drive a wedge between the two peoples.

The issue is especially sensitive in Georgia, where interethnic conflicts in South Ossetia and another separatist region, Abkhazia, have left thousands dead. After the Abkhaz and Ossetians, Armenians are the third-largest ethnic minority in Georgia, with nearly 250,000 Armenians in the country of 4.3 million.

www.massisweekly.com

Updated every Friday

www.HayastanInfo.net
Armenian-English-German
News . Information . Comments

March 1st – Where Will the Untangling Threads Lead?

By Gevorg Darbinyan

The statement given by Samvel Nikoyan, President of the National Assembly's Temporary Committee examining the March 1st events, to a foreign reporter in which it was disclosed that there was at least one sniper within the ranks of the police and the subsequent publication of the news by Levon Zurabyan who coordinates the Armenian National Congress (HAK), has absolutely created a new reality in the ongoing March 1st case.

The Public Prosecutor's Office immediately confirmed the participation of a sharpshooter in the operations carried out by the police in the vicinity of the French Embassy and gave a rather feeble explanation for why; that the sharpshooter was present merely to safeguard the security of the police even though he had already managed to injure one citizen.

It turns out that law enforcement

was also clear that by identifying the sharpshooter would ultimately lead to the identity of those who gave the order to shoot and so on all the way up the chain of command. Such an untangling of the ball of thread could result in unforeseen consequences and this is why it was necessary for law enforcement not to immediately identify the sharpshooter.

Perhaps this is also the reason why the detail of the sharpshooter's participation was, to the extent possible, given short shrift in the criminal case that has been opened, and why he essentially evaded responsibility by merely testifying. That is why the pre-investigation examining body requested from the National Assembly's temporary committee to return all the personal information concerning the sharpshooter and not publicizing most of it.

However, if the identity of the sharpshooter wasn't all that important, it's a totally different matter regarding

wasn't able to locate that citizen. The question as to why neither the police nor the public prosecutor didn't make such a revelation from the start if, as they state, the sharpshooter's participation was innocuous and of a defensive nature, remains unanswered. What is interesting, however, is that in this official clarification by the prosecutor office is a red thread that leads to the fact that the identity of the sharpshooter wasn't revealed. And this is the case when, in essence, no one was interested in finding out the name of the sharpshooter. This is because it was clear to all that he wasn't following a course of independent action by shooting at and injuring citizens, but rather following orders from the top. It

the identity of who gave orders to the sharpshooter. This is exactly the point of contact that could shed light on the entire matter and answer a host of questions, and law enforcement was quite aware of this. The revelation of the sharpshooter's participation reminded them that the same could happen in other "sensitive" cases. Thus, the police and public prosecutor decided that if information, in any case, is to get out that it is preferable that it happen with their supervision and directed as they see fit: in other words, to manage the flow of information and thus better control the unfolding situation. And the process soon began.

Just a couple of days later it was revealed that the police used firearms

despite the fact that the police and public prosecutor have denied that this was the case for eight months straight. A bit later, and as a continuation of this, it suddenly was revealed that Grigor Grigoryan, former Deputy Police Chief and former Commander of the Police Military, had personally given the sharp-

shooter the order to only fire once. It was the same Grigor Grigoryan who, a few days after March 1st, made an emotional TV appearance describing how the armed mob had fired shots at 18 year-old policemen only equipped with rubber truncheons and shields.

Suddenly, a short time later, Police Deputy Chief Hovhannes Tamamyan gave a press conference and declared that he directed police operations at Freedom Square in the early morning hours of March 1st under the direct supervision of Hayk Harutyunyan, who was Police Chief at the time. It is of note that it was also Grigor Grigoryan who informed the National Assembly's temporary committee that on March 1st, from Paronyan Street, he was in direct contact with ROA Police Chief Hayk Harutyunyan via cell-phone. Furthermore, considering the on-site "accounts" given by Grigoryan, it was Hayk Harutyunyan that sought the security of the police at the conflict zone by calling in equipment from the Defense Ministry. At a minimum, this means that not only was the Police Chief informed of the growing events on the ground but that he was directing and assisting the police actions.

Put another way, the revelations ball of thread has been untangled, reaching up till Hayk Harutyunyan, encompassing police actions both at Freedom Square and near the French Embassy.

All are indirectly making it understood that if there is someone is looking for clarification they should seek out the former police chief. Indeed, could Hayk Harutyunyan have assumed the entire weight of responsibility on his shoulders alone? This is what the National Assembly temporary committee needs to find

out and it is the most important and most pivotal question that it must answer. Committee President Samvel Nikoyan has stated that the group will certainly call in Harutyunyan in order to get his corresponding take on the matter. Essentially the ball is now in Hayk Harutyunyan's court and no one can guess how he'll play the game. One thing is clear: Hayk Harutyunyan, to put it mildly, is between a rock and a hard place. Should he assume total responsibility himself or should he offer new evidence and thus point fingers in the direction of higher-ups and by doing so getting himself off the hook.

Today, none who carry responsibility for the actions of the police on March 1st remain in their positions, except for Tamamyan. Naturally, this is just a method to avoid responsibility, if not totally then at least partially. Out of this group it has only been Grigor Grigoryan that has stated anything to the public via the National Assembly's temporary committee. The others remain tight-lipped. However strange, it is also characteristic that those directly connected with the events of March 1st have been dismissed from their posts.

This reality, coupled with recent developments leads to one simple conclusion – the search for scapegoats continues. This is one case however when the search will not end without sacrifices.

2008 In Review: War, Peace, And Football Diplomacy In The South Caucasus

By Brian Whitmore

The gloves came off in Georgia. An olive branch came out in Armenia. And the prospect of a peace settlement beckoned in Nagorno-Karabakh.

Russia, which had seen its influence in the South Caucasus wane in recent years, roared back with a vengeance to stake a claim in a region that Moscow has long seen as its natural sphere of influence.

From the bitter August war between Russia and Georgia to Tbilisi's stalled bid to join NATO to Armenia's surprising overtures to archrival Turkey, 2008 was a year of geopolitical tremors, high-risk maneuvers, and great-power jockeying in the restive South

Caucasus.

And analysts say this strategically vital region is on the brink of still more turbulence as Russia continues to reassert itself and the uneasy post-Soviet status quo — with its unsettled "frozen conflicts" in Abkhazia, South Ossetia, and Nagorno-Karabakh — comes unraveled.

"I think what we are seeing is the unfreezing of situations that had existed since the breakup of the Soviet Union or shortly thereafter in the early 1990s," says Lawrence Sheets, a Tbilisi-based analyst and Caucasus program director for the International Crisis Group.

"You saw that with the increasing frustration among the current Georgian leadership with the situations in Abkhazia

and South Ossetia," Sheets continues. "In terms of the situation between Azerbaijan and Armenia, I think we are obviously seeing some sort of movement and that movement is the result of external factors."

'Strategic Normalcy'

This was also the year that Western dreams of promoting democracy in the South Caucasus were dealt setbacks across the board.

In Armenia, Serzh Sarkisian won the presidency in February in an election that the opposition and international observers claimed was flawed. After the vote, the authorities violently suppressed opposition demonstrations. Approximately one thousand people were ar-

rested and 10 were killed in the immediate postelection violence. Some 67 opposition figures remain in custody.

The authoritarian regime of President Ilham Aliyev in energy-rich Azerbaijan, too, tightened its vise-grip on power. Aliyev won reelection in October with 87 percent of the vote in a poll that observers from the Organization for Security and Cooperation in Europe (OSCE) said did not meet international standards. Baku has also faced international condemnation for the jailing of opposition journalists.

And Georgia, which the United States has tried to hold up as a beacon of good governance in the region, contin-

Continued on page 4

War, Peace, And Football Diplomacy in the South Caucasus

Continued from page 3

ued to backslide on the democratic promise of the 2003 Rose Revolution.

Lincoln Mitchell, a Columbia University professor and the author of the upcoming book "Uncertain Democracy: U.S. Foreign Policy and Georgia's Rose Revolution," says the domestic politics of the three countries in the region are returning to what he calls "strategic normalcy."

"Azerbaijan and Armenia are settling into [being] secular illiberal regimes that are really what we have in most of the former Soviet Union," Mitchell says. "Georgia is a Western-oriented secular illiberal regime. And that causes it some problems. But in fact, the states look more similar now than they did five years ago."

Watershed Conflict

If the South Caucasus is indeed entering a new period of increased Russian influence and democratic retrenchment, the watershed event will clearly be the five-day war between Georgia and Russia in August.

Since coming to power after the 2003 Rose Revolution, Georgia's President Mikheil Saakashvili had infuriated Moscow by moving his country closer to the West and seeking to join NATO.

In a recent interview with RFE/RL, Matthew Bryza, U.S. deputy assistant secretary of state for European and Eurasian affairs, called the war a defining moment.

"It is a watershed because Russia demonstrated that it is willing to be a belligerent and use force against smaller neighbors," Bryza said. "In fact, against a neighbor with a military that is maybe 1/100th of its size. That act has sent some powerful signals reverberating through the Caucasus."

The conflict began on August 7 when Georgian forces entered the Moscow-backed breakaway region of South Ossetia, claiming that separatist forces were shelling Georgian villages. Russia responded with a massive retaliation with its forces thrusting deep into Georgia.

Russia pulled its troops out of most of Georgia proper following a French-brokered cease-fire. But Moscow continues to keep a large contingent of forces in South Ossetia and Abkhazia, another pro-Moscow breakaway Georgian province. Russian troops also continue to occupy a so-called "buffer zone" around the two regions.

Following the conflict, Moscow recognized the independence of Abkhazia and South Ossetia, but only Nicaragua has followed suit.

And the war resulted in a much larger Russian footprint in the region. "There is a bigger Russian role in the region because now they [Russians] formally control South Ossetia and Abkhazia," Lincoln Mitchell says. "There's a bigger Russian role in the region because the only anti-Russian voice in the region just got its hat handed to them by the Russian military."

Russian Realpolitik

And although Moscow faced harsh international criticism for what many in

the West called a "disproportionate" response, it was able to weather the storm.

The European Union suspended talks on a Partnership and Association Agreement, but decided in December to renew negotiations. The NATO-Russia Council was also suspended, although at a foreign ministers meeting in December the alliance decided to revive informal high-level meetings with Moscow.

At the same foreign ministers meeting, NATO declined to grant Georgia and Ukraine Membership Action Plans (MAPs), a key step to membership, setting back Tbilisi's goal of joining the alliance quickly. Eight months earlier, at NATO's summit in Bucharest, facing fierce lobbying from Russia, the allies also declined to give Georgia and Ukraine MAPs. The alliance did, however, promise eventual membership for the two countries.

Apparently, many Western countries believe that the costs of alienating or isolating Russia are just too high, and Moscow is aware of this. "Moscow has quite skillfully weaved its way through this situation. Western countries are faced with a conundrum, and that is choosing between Georgia as a strategic ally, or Russia," Lawrence Sheets says.

"Russia is a country of 150 million people with massive energy resources and nuclear weapons. Georgia is a developing country of 4 million people," he adds. "I think inevitably realpolitik becomes part of it and the Russians see that the price to be paid is often short-term and one of rhetoric, and doesn't boil down to much that is concrete."

Georgia's leadership also did not help its own case in its NATO bid. Saakashvili came under heavy criticism for what diplomats and analysts describe as an ill-advised move to try to resolve the South Ossetia conflict by force.

Moreover, Georgia's reputation as a beacon of democracy in the region began to wane in November 2007 when Saakashvili cracked down on opposition demonstrations in Tbilisi and temporarily closed down independent media outlets.

Saakashvili won reelection as president in January. And his party, the United National Movement, won a decisive majority in parliamentary elections in May, albeit amidst allegations of voter intimidation and bullying.

Hopes For Karabakh Peace

If Georgia was preoccupied with war, the focus in Armenia and Azerbaijan turned to resolving the region's other frozen conflict — Nagorno-Karabakh.

On November 2, following Russian-mediated talks in Moscow, Armenian President Serzh Sarkisian and Azerbaijani President Ilham Aliyev signed the first joint statement by Yerevan and Baku since the 1994 truce that ended the Nagorno-Karabakh war.

Despite the tensions in U.S.-Russian relations over Georgia, Bryza stressed that Washington welcomed Moscow's efforts on Nagorno-Karabakh, a predominantly ethnic-Armenian enclave within Azerbaijan that broke free from Baku's control in the

early 1990s in a war that killed an estimated 30,000 people.

Russian President Dmitry Medvedev's "meeting on November 2 made an important contribution. So I want to be fair here. When Russia is being unhelpful, we've got to call it like we see it. But Russia is being quite helpful on Karabakh."

The Moscow Declaration mainly reiterated previous positions, committing the two sides to resolving the conflict peacefully, according to international law, and under the auspices of the OSCE's Minsk Group comprising Russia, France, and the United States.

Nevertheless, analysts took it as a sign that there could finally be movement on what has been a long-stalled peace process. "Basically we have had a situation between Azerbaijan and Armenia that has not changed in 15 years for the most part," Sheets notes. "And I think we are beginning to see the situation change. It is changing through external dynamics in regard to Armenia and Turkey and in regard to Russia's role in the region."

Armenia also made strides this year in improving its long-strained re-

lations with Turkey. In a move dubbed "football diplomacy," Sarkisian invited his Turkish counterpart Abdullah Gul to Yerevan to watch an international soccer match between their national teams in September.

The two held an extended closed-door meeting before heading off to the match, which Turkey won 2-0.

Turkey was among the first countries to recognize Armenian independence after the breakup of the Soviet Union. But when Armenian forces occupied Nagorno-Karabakh and surrounding regions, Ankara broke off diplomatic ties with Yerevan and closed its border with Armenia in solidarity with its ally Azerbaijan.

Moreover, Yerevan's claim that the mass killings of Armenians in the Ottoman Empire at the end of World War I constitutes genocide is angrily rejected by Turkey and continues to be a major roadblock in normalizing relations.

With its borders with Azerbaijan and Turkey closed, Armenia seeks to normalize relations with Ankara in hopes of facilitating greater trade and investment.

Should Turkey Apologize To The Armenians?

Continued from page 2

So incendiary has the apology been that the Turkish President Abdullah Gül had to withdraw his initial support for the statement when he was accused of having Armenian blood. And Turkey's military issued a statement condemning the apology, suggesting it would torpedo any possibility of rapprochement between Turkey and Armenia.

It is difficult to tell if the online petition has actually lifted a taboo or reinforced it. For starters, Turks are never good at apologizing. With no exposure to Oprah and psycho-babble, anger is preferable to soul-searching in much of the Middle East. But even most liberal Turks I know hate the idea of an apology to Armenians, partly because it tacitly admits to genocide—something the majority do not believe happened.

Of course Turkey needs to face its past and have a more open debate on the Armenian issue. But do you begin with an apology? I fear this would foment enough anger on both sides of the border to just about block any meaningful dialogue.

Turkish-Armenian journalist

Hrant Dink was assassinated by Turkish nationalists after he labeled the 1915 events a genocide. On the Armenian side, there are politicians who still have hopes of reclaiming land. In both countries, there is a potential climate of violence and, until that abates, an apology will just incite more trouble.

I wish the petition Web site said everything that it did, but had stopped short of an apology. It would have more appeal here in Turkey. Rome was not built in a day and bridges between nations cannot be either.

Turks and Armenians have a long way to go in overcoming hatred, and certainly setting history straight will have to be part of that process. But apology is not the beginning. Friendship, something we lacked for almost a century, is.

If I could have my own petition, I would say to Armenians, "Friends, I feel your pain and am sorry for not recognizing it before. Let's leave aside semantics for now and just meet." And then wait for what they had to tell me.

Asli Aydintasbas is an Istanbul-based journalist and former Ankara bureau chief of the newspaper Sabah.

Global Downturn Slows Armenian Growth

Continued from page 1

The government hopes to obtain \$800 million from the World Bank alone. More than a quarter of the sum would be channeled into small and medium-sized businesses in the form of low-interest loans. A World Bank official said earlier this month that Yerevan is well placed to secure large-scale assistance.

Nevertheless, opposition politicians and economic dismiss the planned government measures as inadequate. The main opposition Armenian National Congress (HAK) has criticized the govern-

ment for not adjusting the state budget for 2009 that was approved by parliament last month. HAK representatives argue that the budgets does not envisage concrete anti-crisis measures and set aside funding for them.

Also, Hrant Bagratian, a former prime minister and a senior HAK member, accused the Central Bank of Armenia (CBA) this week of artificially shoring up the national currency, the dram, by selling large amounts of hard currency in the local market. He said the dram's moderate depreciation would give a major boost to struggling manufacturers.

ԱՄԱՆՈՐ

ՄՏՈՐՈՒՄՆԵՐ ՆՈՐ ՏԱՐՈՒԱՅ ՆԱԽՕՐԵԻՆ

ՎԼԱԴԻՄԻՐ ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ

Մի քանի օրից աւարտուած է 21րդ դարի 8-երորդ տարին, աշխարհը 2009 թուականի շեմին է:

Մարդկութիւնը մէկ տարով էլ ծերացաւ, սակայն այս տարին դժբախտաբար լի էր բնութեան արհաւիրքներով, ջրհեղեղներով, փոթորիկներով, երկրաշարժներով ու տարբեր ցնցումներով, ամենուրեք տնտեսութեան աննախադէպ ճգնաժամերով, քաղաքական անգիճուած պայքարի տեւորիկով եւ ահաւոր ոճրագործութիւնների դրսեւորումներով:

Աշխարհն, այո, շուտ է եկել: Այս տարի բացակայում են մարդկանց ուրախ տրամադրութիւնը առեւտրի եռուզեռը, նոր տարին նուէրներով ու ճոխ սեղաններով դիմաւորելու, նախապատրաստուելու մարդկանց մեծամասնութեան եռանդը:

Այս տարի տխուր է աւարտուած յատկապէս հայ ժողովրդի համար, քանզի Դեկտեմբերի 7ին լրացաւ Սպիտակի երկրաշարժի ահաւոր աւերածութիւնների եւ տասնեակ հազարաւոր անմեղ զոհերի 20-ամեակը:

Ինչպէս պատերազմների ժամանակ է ընդունուած ասել. «Ոչինչ չի մոռացուած, ոչ ոք չի մոռացուել նշանաբանը»:

Այս կապակցութեամբ Քալիֆորնիայում աւելի արժանավայել կազմակերպուեցին յիշատակի երեկոներ եւ այլ միջոցառումներ:

Արժէ նշել, որ Լոս Անճելեսում ինչպէս միշտ առաջինը արձագանքեց Հի Ամ-ի հմուտ ղեկավար Նշան Աճէմեանի ջանքերով ստեղծուած հիմնալի, արհեստավարժ երաժիշտներից ստեղծուած լարային քառեակը - տաղանդաւոր Չութակահար Տիգրան Երկանեանի (Ա. Չութակ) ղեկավարութեամբ, Արմէն Մանգասարեանի (Բ. Չութակ) Սահակ Կարապետեանի (Չութակ) եւ Յովիկ Յովհաննիսեանի (ԹաւՉութակ) մասնակցութեամբ:

Լարային քառեակի բոլոր երաժիշտները փրոֆեսիոնալ արուեստագէտներն են երկարամեայ ստեղծագործական փորձով եւ հարուստ կենսագրութեամբ, որոնք մասին առանձին-առանձին կարելի է բնութագրել, որ, սակայն, շատ էջեր ու ժամանակ կը խլի...

Համերգը կայացաւ այս տարուայ Դեկտեմբեր 1ին Կլէնտէյլի Պրըթրըն եկեղեցու լեցուն դահլիճում: Համերգը կազմուած էր 2 բաժնից. ա. բաժինը բացառապէս դասական երաժշտութեան գոհարներից, Մոցարտ, Պուչչինի, Պախ, Հենդել, բ. բաժինը հիմնականում կոմիտաս... Հարկ է նշել որ ինչպէս դահլիճը, այնպէս էլ ընտրուած ստեղծագործութիւնները այնքան համահունչ էին յիշատակի երեկոյին:

Ներկաները մեծ բաւականութիւն ստացան, յուզմունքով լսեցին եւ ջերմ ծափահարութիւններով բացականչութիւններով դիմաւորեցին քառեակի իւրաքանչիւր կատարում եւ դահլիճից դուրս եկան, ինչպէս ընդունուած է ասել «հոգիները մաքրուած» քանզի դասական երաժշտութիւնը նաեւ մաքրուած է մարդկանց հոգիները: Համերգը, ինչպէս միշտ, իրեն յատուկ վարպետութեամբ վարեց «բարեւ»ի սիրուած պատասխանատու Նունէ Աւետիսեանը:

Դեկտեմբերի 7ին ահաւոր երկրաշարժի 20րդ տարելիցի օրը, Կլէնտէյլի Presbyterian եկեղեցու հսկայական դահլիճում աւելի քան 1200 հանդիսատեսների ներկայութեամբ տեղի ունեցաւ «Բարեւ» հեռուստահաղորդման նախաձեռնութեամբ կազմակերպած բազմաբովանդակ ծրագրերով ու անակնկալներով Նարուս Երեմի յիշատակի երեկոն:

Հանդիսութեան գլխաւոր կազմակերպիչը Նունէ Աւետիսեանը յայտարարում է «լուսթեան բոպէ»: Ներկաները անձայն ոտքի են կանգնում եւ համակ ուշադրութեամբ լսում են հոգեւոր այրերի աղօթքը:

Երեկոյի թախիծով ու վշտով սկիզբը աշխուժութիւնն էր նկատուում սրահում, իսկ գեղարուեստական յայտագրի կատարումները արդէն ընդունուած էին բուռն ծափերով, այնպիսի տպաւորութիւն էր կարծես երկրաշարժի մոխրից փրկելի նման յանուած էր նոր կեանքը, ամրապնդում ապագայի վստահաւատով:

Ելույթ ունեցողներից ներկաներին ծանօթ էին միայն Սալբի Մայիլեանը եւ Արմէն Յովհաննիսեանը որոնց ելույթները ընդունուեցին ջերմութեամբ, նոյնիսկ կրկնուեցին: Միւսները հասարակութիւնը դեռեւս անծանօթ, ինքնուս սակայն շատ տաղանդաւոր երիտասարդներ որոնց առջեւում մեծ ապագայ է սպասուում:

Երեկոյի երկուքուկէս ժամուայ ընթացքում ընդմիջուած էր անկրկնելի Նունէ Աւետիսեանի այդ օրուան նուիրուած յուզիչ ասմունքով Նունէն պատմեց մի ահաւոր դրուագ երկրաշարժից, երբ փրկարարները բարձրացնում են հսկայական ծածկը, նր ատակ մայրը իր մարմնով ծածկել էր իր երկու դուստրերին, որից փոքրիկը Լուսինէն երկուքուկէս ամսական, աւաղ մայրը եւ մեծ դուստրը արդէն մահացած էին, իսկ 20 տարեկան Լուսինէն, իր հօր հետ այդ օր մեղ հետ նստած էին դահլիճում: Այս ամէնը լսուեց մեծ յուզմունքով, ներկաների արցունքներով եւ նաեւ ներկաների երկարատեւ ծափահարութիւններով:

Իսկ այժմ մի քանի մտքեր ցանկանում են կիսուել ընթերցողների հետ:

Արթիւր Գրիգորեանը ծանրակշիռ գործ է կատարել հիմնելով «երգի թատրոն»ը, հաւաքագրելով բազմաթիւ երիտասարդների, ստուգելով նրանց կարողութիւնները, մշակելով «արտադրելով» հարիւրաւոր երգիչ-երգչուհիների, որոնցից շատերը այսօր զարդարում են երկրի բեմերը, յաջողութեամբ հանդէս են գալիս նաեւ արտասահմանում, վկայելով որ հայոց աշխարհը նաեւ երգի,

երաժշտութեան արուեստի եւ մշակույթի երկիր է: Սակայն զգացում է, որ նրանցից շատերը գուրկ են հոգէ-բարոյական դաստիարակութիւնից, տարրական համեստութիւնից եւ դեռ չճանաչուած յաւակնում են «Աստղեր»ի իսկ հանրային հեռուստացոյցը ամէնօրեայ էկրանները լցնում է տարբեր «10 հորիզոնականների ընտրութիւններով» յատկապէս երգչուհիների զգեստապահարաններից ու հագուստեղենի» անիմաստ ցուցադրումներով կամ թէ որոշ երգչուհիներ որտեղ են յարդարուում, որտեղից են գնում իրենց հագուստները, օձանելիքները եւ այլ վնասակար երեւոյթներ ի հարկէ միայն ունեւորներին: Եւ ում համար են սրանք, երբ Հայաստանում դեռ քիչ են աղքատները եւ չունեւորները:

Արթիւր Գրիգորեանը, Անիթա Հախվերդեանի հետ միասին յօրինել են նաեւ մի շօ (որի գույթիւնը իմ կարծիքով մեղմ ասած «վիճարկելի է» վերջերս այս շոյի հիւրն էր արդէն «ճանաչուած արուեստագէտ» Հրանդ Թոխատեանը, ի՞նչ է ձեզ համար «հանճարը» հարցնում է Արթիւրը: Էլ ինչու ուրիշ տեղ փնտռել պատասխանը: Հանճար իմ առջեւ է այդ դուք էք, Արթիւր Գրիգորեանը համեստօրէն լուծում է եւ շոյուած ժպտում է: Ուզում եմ հարցնել Հրանդին դուք Արթիւրին ծաղրում էին, թէ քծնում: Պատասխանը թողնում եմ Հրանդին եւ ընթերցողներին:

Բոլորովին վերջերս Նունէ Եսայեանը յայտարարողի կարգվիճակով բեմ է հրաւիրում ճանաչուած երգչուհի Շուշյան Պետրոսեանին, այժմ ելույթ կ'ունենայ «աշխարհահռչակ» երգչուհի Շ. Պետրոսեանը: Հաւանաբար յաւակնելով որ մի օր վերջինս էլ կը

յայտարարի, տիեզերահռչակ Նունէ Եսայեանը: Նոյն հարցը տալիս եմ Նունէին, դա Շուշյանին ծաղրում է իր թէ՞ քծնում: Ինձ թւում է արժէքներ գերազանահատել տանում է կործանում: Այստեղ տեղին է մէջբերել Գէորգ Էմինի խօսքերը «Հայի չափը չափագանց է: Իսկ Կլէնտէյլում այժմ մոլեգնում է «շուշյանալաւաշացաւը» գովազդում են գրեթէ առաւօտից երեկոյ, իսկ վերջերս արդէն «Աղամանդէ ձեռքը վայ «մամաջան» անունով եւ ամբողջ հարսանեկան ծիսակատարութիւնները հարսու ու փեսայի ուսերին Շուշյանալաւաշ անիմաստ, ծիծաղելի գովազդը:

Էլ չեմ խօսում ընդհանրապէս ականջ ծակող եւ ծիծաղ յառաջացնող, անգրագէտ, անիմաստ նպատակը չարտայայտող շարագրանքները:

Ինձ թւում է անհրաժեշտ է ստեղծել մի գրասենակ, լեզուագէտների մի խումբ որի միջոցով միայն թոյլատրել գովազդները եթեր:

Խնդրում եմ հաւատաք, որ ես ոչ ոքի չեմ ցանկացել վիրաւորել այլ բարեկամական խորհուրդներով ցանկանում եմ նուազեցնել մեր կեանքում բացասական երեւոյթները:

Ընդուէք իմ ջերմ ու անկեղծ շնորհաւորանքները, բարի մաղթանքները, լաւագոյն ցանկութիւններով Հայաստանի եւ սփիւռքի իմ հայրենակիցներին նոր տարուայ կապակցութեամբ թող մեր սիրելի հայրենիքը շուտափոյթ դուրս գայ քաղաքակրթից օր առաջ հայնապատ լուծուի Ղարաբաղի եւ Հայոց Յեղասպանութեան ճանաչումը, իրականում Հայաստանում ժողովրդավարութիւնը թող իւրաքանչիւր հայ ունենայ աշխատանք, բարգաւաճ կենցաղ եւ ապահով ազատ իրաւունք:

ՇՆՈՐՀԱՒՈՐ ՆՈՐ ՏԱՐԻ ԵՒ ՍՈՒՐԲ ԾՆՈՒՆԴ

ՏԵՐ ԵՒ ՏԻԿ. ՆՇԱՆ ԷՕՐՏՈՒԵԱՆ (ՊՈՍԹՈՆ)

Massis Weekly on the Internet
www.massisweekly.com
updated every Friday

ԱՄԱՆՈՐ

ՆՈՐ ՏԱՐՈՒՄԱՆ ԽՈՐՆԵՐ Ս. ԾՆՈՒՆԴԻ ՃԱՄԲՈՎ - ԱՆԱՍՏՈՒԱԾՆԵՐԸ

ԴՊԿՏ. Տ. ԶԱԿԵ Ա. ԲՆՅ. ԱՐՁՈՒՄԱՆԵԱՆ

Անաստուածները Աստուծոյ գոյութիւնը կ'որոշանան: Անոնց դիրքը Աստուծոյ գոյութեան եւ Անոր մարդուս կեանքին հետ ունեցած յայտնութեան կապը իրողութեան հակաճառութեան վրայ հիմնուած է: Անոնց համար Գերագոյն էակ մը գոյութիւն չունի եւ ինչ որ Ս. Գիրքը կ'աւանդէ մտացածին է եւ մարդուս յղացքին ծնունդը եղող ենթակայական «մտատիպար» մըն է: Անաստուած բառը յունարէն Աթէոս բառին արմատէն կը բխի որ կը նշանակէ «առանց Աստուծոյ»: Անաստուածներու առարկութիւնն այն է որ աշխարհ գոյութիւն առած է որպէս հետեւանք պատահմունքներու եւ անոնց միախառնումին, ինչպէս ժամանակի եւ միջոցի ու անոնց յառաջացուցած հոյովոյթի աններդաշնակ եւ պատահական շարժումներուն, եղափոխութեանց ու նաեւ բնութեան մշտնջենական ընթացքին: Իրենց համար մնացեալ բոլորը մտայնացումներ են, հայեցողութիւններ եւ վերացական եզրայնագումներ:

Անաստուածներ մակերեսային եւ նիւթապաշտ մօտեցում ունին աշխարհի եւ անոր ստեղծագործութեան մասին: Անոնց համար նախնազոյն «գոյացութիւնները» իրենք զիրենք աշխարհի մաս կազմած են դարերու ընթացքին, եւ թէ անոնք պիտի շարունակուին այդպէս մնալ անկախաբար ուրիշ երեւոյթներէ եւ պատճառներէ, միշտ «պատահաբար», այսինքն պատահարներու բերումով, առանց կանոնի եւ դասակարգի՝ բոլորովին դատարկ բարոյական եւ զգացական բովանդակութեան:

Հին աշխարհի փիլիսոփաներ աշխարհի ստեղծագործութեան խնդրով անհամաձայն գտնուած են իրարու հետ, եւ յարաբերաբար քրիստոնէութեան երեւումէն առաջ, նոյնիսկ իրենց գիտութիւնը հարցականի տակ դրած են, երբեմն որոնելով իմացական արարիչ մը, եւ երբեմն մնալով իրենց նախնական մտածողութեան վրայ թէ «արկածախնդրական», «պատահական» եւ «կործանարար եղափոխութեանց» արդիւնք եղած է աշխարհի եւ մարդու ստեղծումը: Այդ ձեւով մարդ էակը աշխարհի վրայ ո'չ թէ «յաղթական» կ'ըլլար եւ «իշխող», այլ կը մնար անոր սոսկ գոհը՝ գուրկ մեր հասկցած քրիստոնէական բարոյական եւ մարդկային առաքինութիւններէն:

Յիսուսի ծնունդէն առաջ սակայն աւելի լուրջ փիլիսոփաներ վերատեսութեան ենթարկեցին աշխարհի եւ մարդու արարչութիւնը, եւ անոնց երկուքին աւելի իմացական եւ նպատակադրեալ գոյակցութիւնը: Անոնք «աւելի ընդունելի» կերպը գտան մարդ արարածը նկատելու ստեղծուած աշխարհին որպէս «թագադրեալ» էակը: Սոկրատ մեծ փիլիսոփան իսկոյն «ծանիր գրեզ»ի հրաւերը կարդաց մարդուն, որուն յաջորդեցին Պղատոն եւ Արիստոտէլ, որոնք շատ աւելի թափանցող իմացականութեամբ, թերեւս նաեւ ենթագիտակցաբար, իրենց դրական մտածողութիւնը ի սպաս դրին Աստուծոյ գոյութեան, եւ աւելի ուշ՝ քրիստոնէութեան:

Արիստոտէլ «անշարժ շարժիչ»ը գտաւ որ «շարժած» է տիեզերքը՝ անուղղակիօրէն հաստատելով նոյն այդ «շարժիչ»ին գոյութիւնը ամէն բանէ առաջ:

Արիստոտէլ աւելի յառաջ երթալով «գաղափարներու» եւ «յղացքներու» նախագոյութիւնը հաստատեց, որոնց վրայ իրականութիւնները ձեւաւորուեցան: Այդ քայլը աւելի համարձակօրէն յառաջ քշեց Պղատոն որ ճշդեց յղացքին եւ նիւթական իրականութեան, գաղափարին եւ նիւթին յարաբերութիւնը, շեշտելով որ առանց առաջինին՝ երկրորդը չէր կրնար գոյանալ: Օրինակի համար, նախ «սեղանի» մը գաղափարը իբրեւ յղացք ծնաւ, եւ ապա նոյն սեղանը նիւթապէս շինուեցաւ:

Ուրեմն տեսանելին անտեսանելին յառաջ եկաւ: Անտեսանելին Աստուած իր գոյութեամբ եւ կամքով արարչագործեց ու նիւթական աշխարհը ստեղծեց: Արիստոտէլի բացատրութեամբ, «Առաջին Պատճառը», որ է «Անշարժ Շարժիչը», նախ գոյութիւն ունեցած է ամէն շարժում եւ տեսանելի իրականութեանէ առաջ: Աւելին, Արիստոտէլ մարդուս մարմնին մէջ տեսաւ հոգիի մը գոյութիւնը ու գայն «անմահ» որպէս, պարզապէս մը որ յետագային գուգահեռ ընթացաւ թէ՛ Ս. Գիրքի բովանդակութեան եւ թէ՛ Յիսուսի վարդապետութեան կեդրոնական ուսուցման հետ:

Այս եւս եղաւ ուրիշ ապացոյց մը որ անաստուածներ աւելի հեռու մնային հին փիլիսոփայութեանց ընծայած իմացական յառաջընթացէն ու յանգէին Տարվինի նորաստեղծ մտածողութեան որ ծանօթ է որպէս «եղափոխութիւն», որ է իր բառերով «յարմարագոյնին վերապրումը» (the survival of the fittest), որ ինքնեկ ու ինքնանպատակ տեսութիւն մըն է՝ հիմնուած պատահմունքներու եւ արկածներու տեսութեան վրայ: Այս արկածախնդիր տեսութեան մէջ բոլորովին բացակայ են որեւէ տեսակի «կախում» կամ «պատասխանատու յանձնառութիւն», որոնք իմացական աշխարհին համար կենսական տուեալներ են, թէ մարդուս կեանքը «յարմարացուած» է պատահականութեանց վրայ, այլ նպատակադրուած է ղէպի երջանկութիւն, ղէպի գոհունակութիւն եւ յոյս: Մարդ արարածի հոգիին ստորոգելիներն են անոնք, եւ միասնաբար, հաւատք, յոյս, սէր, ներքին գոհունակութիւն, Արարիչ Աստուծոյ մը պատկերը «պատահական» եւ «անպատասխանատու» շրջանակի մը մէջ չեն պարփակեր, այլ գայն իրական եւ ապրող Գերագոյն էակի մը «պատկերովն ու նմանութեամբ», ինչպէս Ս. Գիրքը կ'ըսէ, մարդուս կեանքը ճանապարհի եւ ճշմարտութեան կը վերածեն:

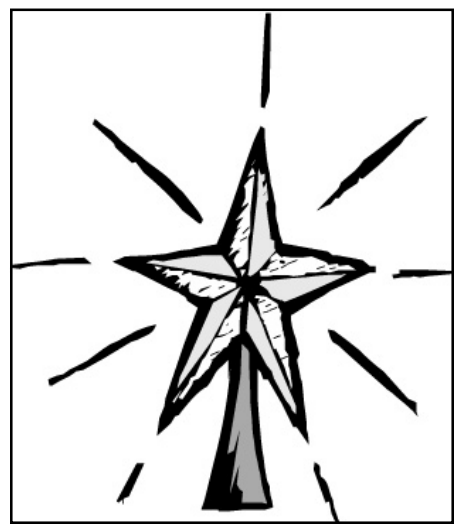
Այս տուեալներու հիման վրայ միայն կարելի է Քրիստոսի «հոգեւոր թագաւորութիւնը» հասկնալ եւ ընդունել, որ ազատ պէտք է մնայ «այս աշխարհի» կապանքներէն, որոնց կռթնած կը մնան ու կ'առարկեն Աստուծոյ գոյութիւնը ուրացողները:

Անաստուածութիւնը որեւէ կրօնքի հետ գուգահեռ չի կրնար ընթանալ, քանի որ առաջինը ոչ մէկ հասարակաց գիծ ունի երկրորդին հետ, ո'չ իրական եւ ո'չ տեսական, ո'չ նպատակաւոր եւ ո'չ ալ եզրայնագիր: Անաստուածներ ուրանալով վերոյիշեալ իրողութիւնները, կը մնան նիւթական եւ

Ֆիզիքապէս զգալարանական իրողութեանց գերին: Ինչ որ կը տեսնեն, եւ ինչ որ կը շօշափեն, անոնք են միայն իրական: Իրենց մտահորիզոնը իրենք է որ կ'որոշեն, ինքնակամ եւ քմածին տուեալներով:

Մինչդեռ քրիստոնէութիւնը հիմնուած է ճշմարիտ յարաբերութեան վրայ ընդմէջ մարդու եւ Արարչին, մարդը անկատար եւ Աստուած կատարեալ, ու այդ յարաբերութեան է որ կը բխին ամէն բարոյական եւ իմացական գիտութիւն եւ արարք: Անոնց շարքին են գութ, բարեգործութիւն, սէր, ներողամտութիւն, հաւատք, յոյս, վստահութիւն, առաքինի կեանք, յարգանք, ծառայութիւն, ինքնաքննութիւն, համբերութիւն, արդարամտութիւն ու այս բոլորին պտուղները որոնք Աստուծոյ հաճելի եւ ընդունելի են որպէս ընծայ: Անոնք հոգեկան կեանքի պտուղներն են եւ ոչ թէ նիւթի եւ ֆիզիքականի, քանի որ Աստուած ինք հոգի է եւ միայն հոգեկան առաքինութիւններով մարդ կրնայ յարաբերութեան մէջ մնալ իր հետ:

Անաստուածը բոլորովին կ'անտեսէ ու կ'անգիտանայ թէ Աստուծոյ շունչը հոգի տուաւ մարդուն, որուն օրրանը սիրտն է, միտքն ու խիղճը, շարժումն յամենայն ղէպս մարդուս կամքով միայն: Բազում առակներ Յիսուս պատմեց ուսուցանելու համար «կեանքի շարունակականութիւնը իր լիութեանը մէջ», քան թէ կեանք մը որ կարճ ճամբաներ միայն ունի իր առջեւ: Հոգեկան արարքներ միտքն ու սիրտը գործի կը լծեն որպէս հաղորդակից եւ լծակից իրարու, որուն պտուղը կ'ըլլայ ճամբան հարթել ծանօթութիւն

ղէպի Աստուած եւ հաղորդակցութիւն Անոր հետ, որուն իսկական յայտնութիւնը եղաւ Որդին, որ իր կարգին հաստատեց Եկեղեցին Սուրբ Հոգիի ներգործութեամբ:

Գերագոյնին հանդէպ մարդոց տածած հաւատքն ու վստահութիւնը բարձրագոյն ճանապարհներ կը բանան անոնց առջեւ, մինչդեռ այդ երկուքին պակասը արդէն մարդս կը դարձնէ ինքնակոչ, ծառայութիւն ըստաւոր կը դառնայ ինքնանպատակ կեդրոնացած իր անձին համար միայն, որուն ուղղութիւնը անել ու փակ ճամբաներու կ'առաջնորդէ: Աստուծոյ գոյութիւնը եւ մարդուս կախումը իրմէ, Յիսուս Քրիստոսի աստուածութեամբը, անսահման փորձառութիւններ ընձեռած են, յարատեւ յոյս ներշնչած են, եւ տուած են մնալուն արգասիք աշխարհով մէկ: Իջմամբ մեր ժողովուրդի հողին վրայ՝ ի Սուրբ Էջմիածին յամի Տեառն 301 թուին Յարուցեալ Քրիստոս հայ ազգին ընծայեց այդ բացառիկ փորձառութիւնը:

ՇՆՈՐՀԱՒՈՐ ՆՈՐ ՏԱՐԻ ԵՒ ՍՈՒՐԲ ԾՆՈՒՆԴ

ՏՕՔԹ. ԵՒ ՏԻԿ. ՄԻՍԱՔ ԷՔՄԷՔՃԵԱՆ

ՏՕՔԹ. ԱՆԱՀԻՏ ԷՔՄԷՔՃԵԱՆ ԵՒ ՏՕՔԹ. ԱՐՄԷՆ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ

ԱՄԱՆՈՐ

ՏԱՐԵՄՈՒՏԻ ՄՏՈՐՈՒՄՆԵՐ

Ռ. ԿՈՐԻԻՆ

Ահա հողագուևը իր 365 օրերի պտոյան է աւարտին հասցնում եւ այսպիսով նոր ընթացք է սկսում, հինը պատմութեան գիրկն է անցնում, նորը՝ անյայտ ուղիների ուրուագիծ: Անվարան հինը իր տեղը գիշում է նորին, այս է կարգը կեանքի, ուստի գնացող 2008 տարեթիւը ուզի թէ չուզի իր տեղը պիտի տայ 2009 թուականին: Այդ հին տարւայ ընթացքում ականատեան եղանք Տարրատեսակ իրադարձութիւնների՝ նորանոր գիտական յառաջընթացներ, ընդհարումներ, բնութեան արհաւիրքներ, սնտեսական ճգնաժամեր, ժողովրդական ընդվզումներ, ազատագրական պայքարներ, նոր ընտրութիւններ, աշխարհը ղեկավարելու նոր հովեր ու ըմբռնումներ:

Տարին եղաւ առաւելաբար բարի իրադարձութիւններով, նաեւ շար ու տազնապալից: Այսպէս մեկնող տարւայ լաւ ու վատը ճաշակելով ընդառաջ ենք գնում նորին: Նորը գալով ի՞նչ ենք անելու ի՞նչ ենք աւելացնելու մեր կեանքին, մեր ընտանեկան եւ բարեկամական յարաբերութիւնների մէջ ի՞նչ տեսակ վերաբերմունք ենք ունենալու, մեր կեանքի յառաջդիմութեան համար ի՞նչ ծրագիրներ ենք մշակելու, ի՞նչ ենք անելու մեր ազգի եւ հայրենիքի համար, մեր երեխաների հայեցի դաստիարակութեան համար ի՞նչ ենք մտածելու, մեր մշակութային կենտրոնները եւ միութիւնները սերնդափոխելու ի՞նչ քայլեր ենք վերցնելու, մեր եկեղեցիներ գերծ պահելու աղանդաւորների քանդիչ ոգեորսորութիւնից ի՞նչ աշխատանքներ ենք տանում, մեր դպրոցականների հայկական ոգին առաւել խորացնելու ի՞նչ ենք մտածում, մտահոգիչ խնդիրներ, որոնք սպասում են մեր իւրաքանչիւրիս լուրջ մտածողութեան, արարիչ ու կազմակերպիչ ձեռքերի յառաջիկայ բացուող տարւայ ողջ շրջանին:

Նոր տարւայ խորհուրդը մեզ թելադրում է այդ բոլոր կենսական հարցերին՝ ազգային-հասարակական եւ անձնական, դիտել քննական հայեացքով: Անշուշտ իւրաքանչիւր տրամաբանող անձ իր տարիքին համապատասխան ձգտումներ եւ պահանջներ պիտի ունենայ եւ այդ ուղղութեամբ իր ճիգ ու ջանքը չխնայի դրան հասնելու համար ոնց որ ծառ ցանողը երբ պտուղ կամ հովանի է ուզում, պէտք չէ զլանայ նրան խնամք տանելուց: Եթէ այդ անձը ուսանող է, բարձրագոյն ուսման յետամուտ է, արդէն իսկ շատ պարզ եւ յստակ է, որ նա պիտի արժեւորի ժամանակը, ամէն մի րոպէն թանգ նկատելով արդիւնաւէտութեամբ հասնելու իր ձգտումներին եւ նպատակներին:

Իւրաքանչիւր գիտակից եւ ուսեալ երիտասարդ մեծ պատասխանատուութիւն ունի իր շրջապատի նկատմամբ, նա է որ իր համայնքի, ժողովրդի եւ հայրենիքի ապագայ առաջնորդն ու ղեկավարը պիտի դառնայ, ուրեմն այս երիտասարդը պէտք է գինուի թէ՛ բարոյական, թէ՛ սնտեսական եւ թէ՛ գիտական արժանիքներով իր ազգի եւ հայրենիքի ծառայութեան նուիրուելու համար, այսպիսի վեհ արժանիքներով բեղնաւորուած երիտասարդը իր ապագայ կեանքն է կերտում Ռաֆայէլ Պատկանեանի՝ «Մեծ մարդու» ժողովրդական տիտղոսին արժանանալով:

Մեր ժողովուրդը հնուց եկած ցաւ ու խոցեր շատ ունի, այս թափառական վիճակը հեռու իր պապենական երկրից, պանդուխտ, սիրուած աշխարհի տարածքում,

սա ինք մեծ ցաւ է, մեր ազգի մեծ պակասութիւններից մէկը, որը անհրաժեշտօէրն միաւորուելու կարիքն է զգում իր հայրենիքում, այսպէս տարտղնած կեանքի շարունակութիւնը կը նմանի առուակների, մերելով օտար գետերի մէջ՝ կը կորցնի իր ինքնութիւնը:

Յոյս առ Աստուծոյ մեր իշխանաւորները առաւել զգօն իրենց կարելին չեն խնայի երկրում առկայ դժարութիւններին լուծում տալու եւ սատար լինելու սփիւռքահայութեան ազգային ոգու եւ մշակոյթի պահպանման:

Եթէ այս անցնող տարիներում հայրենիքը քաղաքականօրէն եւ սնտեսապէս գտնոււմ էր աննպաստ պայմաններում, թող մեր պատասխանատու այրերը առաւել աշալուրջ մտածեն կարգ ու կանոնի հաստատման եւ պարապութեան ախտը վերացնելու եւ աշխատասիրութեան սէրն ու ոգին ամրապնդելու առումով:

Թող ամենայն գնով Արցախի գոյութիւնը իր ազատագրւած տարածքներով պահուի եւ պաշտպանուի, հազիւ լաջողուել է մեզ ի գին հազարաւոր աննման հայորդիների նահատակութեան յաղթութիւն ձեռք բերել մեր կորուսեալ հողերի մէկ հատուածը ետ բերելով, պատերազմում շահածը անհրաժեշտ է ոգի ի բռին տէր ու տիրական կանգնել, ուրեմն այս գալիք նոր տարւայ պահանջն ու թելադրանքը այն է՝ որ իւրաքանչիւր հայ պարտ ու պարտական է ամենայն գնով զօրավիգ կանգնի Արցախի ներկայ տարածքների ամբողջականութեան պաշտպանութեան: Այո՛, ճակատագրական պահեր ենք ապրում, յոյս ունենք գալիք տարում Հայաստան, Սփիւռք եւ Արցախ միասնական ճիգերով ի չիք կը դարձնեն սպառնալիքներն ու վտանգները: Վտանգի ժամանակ մանր-մունր հաշիւները դրոււմ են մի կողմ, ապա մէկ մարդու պէս միաւորոււմ ի դէմ թշնամու ոտնձգութիւններին: Ես որպէս սփիւռքահայ ընդհանուրի հետ միատեղ քաջ գիտակցում եմ, որ հայրենիքի հզօրացումը կապուած է բոլորիցս՝ միահամուռ պետականութեան զօրակցութեան:

Դէպի առաջ:
Դէպի հայկական ընտանիքի պահպանում ամենուր:
Դէպի հայրենիքի կառուցում:
Դէպի մեր արդար իրաւունքների ձեռքբերում:
Դէպի հայկեան մշակոյթի պահպանում եւ զարգացում:

Այո՛, նոր տարին գալիս է առանց ուշադրութիւն դարձնելու մեզ, նա գալիս է անուշաղիւր, անկողմնակալ եւ մարմանդ, մենք ենք, որ պիտի արժեւորենք, այդ եկող նոր տարւայ իւրաքանչիւր օրը մեր անելիքներով եւ գործերով: Այո՛, Նորը սիրելի է, քանի որ նա անարատ եւ մատղաշ է, մենք ենք, որ նրա անցնող ճամբան արդիւնաւէտ աշխատանքներով՝ սէրով, նուիրումով, իրար նկատմամբ հանդուրժողականութեամբ, «Եղբայր եմք մեք» ասելով զարդարենք եւ իմաստաւորենք՝ միշտ դէպի բարուն եւ վեհին ձգտելով, այն ժամանակ տարին վերջանալու պահին մի ետդարձ վերլուծական հայեացք գնացող տարուն հոգեպէս պիտի խանդավառուենք եւ արդարօրէն հրճուենք մեր ձեռքբերումների կատարուած գործերի չաջողութեան համար:

Նորանոր չաջողութիւնների եւ յաղթութիւնների տարի բոլորիս համար:

Շնորհաւոր Նոր Տարի եւ Ս. Ծնունդ:

ՆՈՐ ՏԱՐՈՒՄՅ ԴԵՏ ՆՈՐԱՆԱԼՈՎ ԴԱՄՕ ՍԱՅԵԱՆ

Դրաժեշտի ու հանդիպման Երանելի մի ակնթարթ...
Ձրը՛նգ, զրը՛նգ ծոր է տալիս ժամացոյցի զանգը հպարտ: Սեղանների վրայ թողած իր օրհնութիւնն ու իր բարին, Դարագատի յօժարութեամբ Դեռանում է յոգնած տարին: Մանուկ տարին իր սպիտակ հանձարուրից աչքը բացում, Ուրախութիւն, ուրախութիւն, Ուրախութիւն է խոստանում:

Ուրախանանք նոր տարու հետ, Նոր տարու հետ նորանալով, Դալարելով մերկեանքն ապրեմք, Ոչ թէ դանդաղ չորանալով... Խաղաղութիւն մաղթենք հողին, Մաղթենք ամէն սար ու ծորում Բողբոջներին բացուելու բախտ եւ ծիւերին՝ հասկաւորում: Ուրախանք նոր տարու հետ Նոր տարու հետ զօրանալով, Շտկենք սապատն այս աշխարհի Թէկուզ մի քիչ կորանալով:

ՆՈՐ ՏԱՐԻ ՎԱՅԱԳՆ ԴԱԹԵԱՆ

Ամէն, ամէն ինչի մէջ նորնեքսիրում մենք կեանքում, Նա մեզ թռիչք է տալիս, թեւ է տալիս ճախրանքում: Իսկ դու նոր ես, իսկ դու նոր, հէնց նոր իջար որպէս երգ, Դեռ ձիւներիդ մէջ ճերմակ չկայ ոչ մի ոտնահետք, Ու բաժակն իմ աստղացոյ լոյսերի մէջ պահած վեր, Ես քո կենացն եմ խմում նորեկ տարի նոր իմ սէր... Ե կ, իմ երկրի գինակից, Զահելութիւն իմ հողի,

Եկ ու փոշի մեր առջեւ նոր հեռուներ, նոր ուղի... Պողպատ ձուլող բանուորի պողպատին տուր կարծրութիւն, Այգեգործին՝ առատ բերք ու բերքերին՝ քաղցրութիւն: Ե կ, նոր տարի, ու դարձիւր նոր երազը մեր սրտի, Տիեզերքները ձեռող նոր աստղ դարձիւր ու հերթիւ, Դարձիւր մարմին առած տե՛նչ, դարձիւր երգ մի յաղթածայն եւ աշխարհը կամրջող խաղաղութեան ծիածան:

ԱՄԱՆՈՐԵԱՆ ՄՏՈՐՈՒՄՆԵՐ ՆԵՐՍԵՍ Տ. ՄԵՍՐՈՊԵԱՆ

Այս գիշեր Տօնական այս պահին Նստել եմ մեր բակի Թթնու շուաքում:

Յիշում եմ քաղաքը հինաւուրց Ու ծառը մեր բակի, Որ տնկեց հայրս Ու թողեց իրենից Յիշատակ, մասունք... Բայց աւա՛ղ, հիմա շատ

Ես շատ եմ հեռու, Մտահոգ եմ ու խորիւմ, Արդեօք կա՞յ մեր ծառը, Իսկ ո՞վ է խնամում Ծերացած թթնու, Որի տակ, շուաքում Թողել եմ մանկութիւն Ու թաղել երագներ... Տօնական այս գիշեր, Ա՛խ, ինչե՛ր, Ինչե՛ր եմ ես յիշում...

ՇՆՈՐՀԱՒՈՐ ՆՈՐ ՏԱՐԻ ԵՒ ՍՈՒՐԲ ԾՆՈՒՆԴ

ՏԻԱՐ ԱԼՊԷՐԹ ՄԻՆԱՍԵԱՆ

ԱՆԱՂԱՐՏ ՊԱՅԵՆՔ ՄԵՐ ԼԵԶՈՒՆ - ՆՈՐ ՏԱՐՈՒՄ ԱՌԱՆՑ «ՄԻԱՆՇԱՆԱԿ»-Ի ԴՅՆՐԻԿ ԱՆԱՍԵԱՆ

Հայ ազգային գրականության կողքին, հայկական գրականության ընդհանրապես, գարգացել ու հարստացել է օտար գրականությանը:

Օտար գրականությունը հայ գրականության մէջ ներառնելու ճիգի մէջ, մեծ դեր են ունեցել, եւ ունեն մեր թարգմանիչ գրողներն ու բանաստեղծները, ինչպէս նաեւ գրականագէտներն ու բանասէրները, եւ՝ թարգմանությունը որպէս արուեստ ընտրած, հայերէնին գերազանցապէս տիրապետող թարգմանիչ անհատներ:

Մեր ողջ գրական շտեմարանի մէջ եղող թարգմանական գրականությունը է՛լ աւելի է հարստացրել հայի մտահորիզոնը, ճոխացրել է նրա աշխարհաճանաչողական կարողությունը, հարստացրել է նրա գիտելիքները ու հնարաւորություն է տուել ճանաչել աշխարհն ու տիեզերքը:

Անշուշտ, հիմնականում թարգմանական գրականությունն է հնարաւորություն տալիս ճանաչել այլ ազգերի, այլ երկրների գրականությունը, որի շնորհիւ էլ դիւրանում է փոխադարձ հասկացողությունը ոչ միայն հարեւան երկրների, այլև հեռու-հեռու երկրների հետ:

Թարգմանությունն ինքնին մեծ արուեստ է: Մենք հայերս, վատ չենք տիրապետում այդ արուեստին, շնորհիւ՝ մեր լեզուին բնորոշ մեծաքանակ հոմանիշ բառերի: Այդ ուրիշ, որ օտարների համար, դժուար պիտի եղած լինի մեր համով-հոտով, բազմիմաստ լեզուից թարգմանություններ անելը: Այդ է պատճառը, որ օտարների համար գրեթէ անհնարին է առանց բառի միտք բանին խառնելու թարգմանել, ասենք, «ցաւդ տանեմ» կամ ասենք՝ «դուրս գլուխ» արտայայտությունները:

Այսքան երկար նախաբանից յետոյ, կարծում եմ, արժէ անցնել բուն թեմային:

Պարզում է, որ Լոս Անձեյըսի ամերիկեան այն դպրոցներում, ուր բաւական քանակի հայ աշակերտներ կան, հայերէն «լեզուով» թուղիկներ են բաժանուում՝ տնօրէնների կամ դասուղիների կողմից պատրաստուած:

Ես ինչո՞ւ ԼԵԶՈՒ ԲԱՌԸ չափերտների մէջ վերցրեցի, - որովհետեւ այդ թուղիկների մէջ եղող «հայերէնը» անասամանօրէն հեռու է հայերէն կոչուելուց:

Թուղիկների բովանդակությունը անգլերէն լեզուով՝ միանգամայն ընդունելի է, իսկ ահա հայերէնէ՞ր, - Աստուած մի արասցէ...

Ահա մի օրինակ այդ գլուխգործոցներից.

Անգլերէն բնագիրը հետեւեալն է. Single Plan for Student Achievement-Annual Evaluation.

Ամերիկեան դպրոցների հայ ուսուցիչները այդ նախադասությունը թարգմանել են այսպէս.

- Միակ Մրազիր աշակերտներու վախճան-տարեկան գնահատում:

- Դու սիրելի ընթերցող, մի բան հասկացա՞ր այս գլուխ-կտրուկ «անախադասությունից»... - ես ել չեմ հասկացել:

դա դեռ չարիքի փոգրագոյնն է, գոնէ տառախալներ չկան:

Հապա ի՞նչ ասել հետեւեալ գուհիկ արտայայտության մասին, որի մէջ չեն պակասում նաեւ տառախալները, ահա այն.

«Ձեր նուիրատու թիւնը դպրոց բերեք Դեկտեմբեր December 12 առաջ կամ հետերնիթ բերեք երբ քաք Միլլեր ընտանիքի տօնական ուրախութեան երեկոյ Դեկտեմբեր 5ին»:

Որեւէ մեկնաբանություն, կարծում եմ անիմաստ է: Մնում է գարմանալ, թէ ինչպէս չի գտնուել մէկը, մէկ ուսուցիչ կամ «թարգմանիչ» գոհ դարձած որեւէ ծնող, որ կարողանայ տարրական դպրոցի չորրորդ դասարանի հայերէն սովորեցնել մեր լեզուն մորթել փորձող թարգմանիչին, կամ էլ համակարգչի վրայ հայերէն լեզուով շարել փորձող «մասնագէտին»:

Իմ ձեռքի տակ են նոր ուսումնական տարուանից սկսեալ, ամերիկեան դպրոցների կողմից հրատարակ իջած, տպուածութեամբ եւ գուհիկութեամբ լի երկու տասնեակից աւելի «հայերէն» թուղիկներ, որոնք սրտխառնուք առաջացնելու բացի, աներեւակայելի բողբոջ եւ ցասման ալիք են առաջացնում մեր հոգիներում, ու տխուր մտածումների առիթ տալիս, թէ ինչո՞ւ հայ երեխան ստիպուած պիտի լինի օտար դպրոց յաճախել, երբ մեր ժողովրդի միլիոնաւոր դուրաներ «կորչում» են Լոս Անձեյըս-Երեւան՝ այսօր արդէն շարժուելից էլ աւելի շարժուն ճանապարհին, եւ կամ էլ ծախսում են անտեղի ու անհեռանկարային:

Մինչ անշարժութեան դատապարտուած մեր ժողովրդի պատկան մարմինները կ'արթնանան ծանր թմբիկից, մեր հազարաւոր երեխաները ամերիկեան դպրոցներ կը յաճախեն խստագոյնս հետեւելով դպրոցի օրէնքներին, որոնցից մէկը անզգանգում է.

«Մի հագուելի գգեստ որ սաստիկ կամ ահաուելի է:

Մի հագուելի գգեստ որ մերել կամ արիւն ունի:

Ամէն տեսակ գէնք մի բերեք: Ձգեստի հագուստ պէտք է ծածկէ ուս եւ ստամոքս»:

- Ի՞նչ, սրտախառնո՞ւք ունեցաք, - վստահ եմ, ես՝ նոյնպէս:

... Սրտախառնուք, ընդվզում, բողբոջ (բայց ո՞ւմ դէմ), - այս ամէնը պարապ բաներ են մեր օրերում: Մարդիկ անում, ասում, խօսում են այնպէս, ինչպէս իրենք են ուզում: Քեզ լսո՞ղն ով է: Փորձիր որեւէ մէկին դիտողութիւն անել, - կ'ափսոսաս որ աշխարհ ես եկել...

Մեր լրագրերում էլ (հիմնականում անհատ մարդկանց պատկանող) չեն պակասում թէ՛ շարահիւսական, մտքի սխալներ ու նաեւ՝ ահուելի քանակի տառախալներ, օտար բառեր ու սխալ թարգմանություններ: Եւ ո՞վ պիտի հայերէն «սովորեցնի» այդ հրատարակիչներին, որոնցից ոմանք հագիւ թէ լրագրական ասպարէզի փորձ ունենան, թէեւ, ասեմ որ, թէկուզ աղաղակող սխալների, նրանց հրատարակություններն է, որ աւելի լայն տարածում ունեն ընթերցողների շրջանում:

Նորութիւն ասած չեմ լինի եթէ կրկնեմ մշտապէս ծամծմուած այն միտքը, թէ երիտասարդութիւնը թերթ չի կարդում: Հայերէն թերթ կարդացող հիմնական զանգուածը տարեցների ոչ մեծաթիւ խումբն է, որը բաժնուած է երկու մասի. բնիկ սփիւռքահայ մաշտոցեան, դասական ուղղագրութեանն է ընտելացել, իսկ

«եկուոր» սփիւռքահայը հիմնականում «հայաստանեան» ուղղագրութեան ջատագովն է:

Հայաստանի համար միատեսակ, հաստատուած ուղղագրութիւն կայ, դժուար է պարագան սփիւռքի համար: Չեմ կարծում թէ դիւրին պիտի լինի միասնական ուղղագրութեան անցնելը Սփիւռքում, մանաւանդ, եթէ որոշուի որդեգրել, ինչպէս իրենք են ասում, հայաստանեան ուղղագրութիւնը:

Չգիտեմ ինչ հեռանկարներ նկատի ունենալով է հայրենի կառավարութիւնը ստեղծել է Սփիւռքի նախարարութիւնը, բայց կարծում եմ, այդ նորաստեղծ հաստատութեան հարիւրից աւելի աշխատակազմի մէջ հագիւ թէ լինեն եզակի անհատներ, որոնք, քիչ թէ շատ գիտենալով Սփիւռքի բուն էութիւնը, կը կարողանան գործնական առաջարկութիւններու ամրապնդել Հայրենիք-Սփիւռք կապերը:

Սփիւռքը ճանաչելու համար քիչ է հեռակայ կարգով կապուելը սփիւռքի աւելի կամ պակաս յայտնի մարդկանց հետ, ու նրանց միակողմանի առաջարկութիւններն եւ թելադրութիւններն հիման վրայ նորանոր ծրագրեր մշակել սփիւռքի հոգաբարձի համեմատ համար:

Պէտք է ապրել սփիւռքում եւ այն էլ ոչ թէ մէկ-երկու տարի, այլ մէկ-երկու տասնեակ, որպէսզի կարողանաս փոքրիշատէ ըմբռնել ու հասկանալ թէ ինչ ասել է Սփիւռք:

Որքան էլ տարօրինակ թուայ, Սփիւռքի վիճակն այսօր աւելի յարափոփոխ է, քան էր՝ Հայաստանի անկախացումից առաջ: Սփիւռքի հարցերի հետ կապուած շաղախը է՛լ աւելի մածուցիկ դարձաւ, մանաւանդ, 1999ի Հոկտեմբերի 27-ի չարաբաստիկ դէպքերից յետոյ,

երբ Հայաստանի շուարուն վիճակի պատճառով խախտուեց նաեւ սփիւռքի ողնաշարը:

Սփիւռքի նախարարութեան առաջին պարտականութիւնը պիտի լինի մեր մատող սերնդին եւ երիտասարդութեանը ուժացումից փրկելու ուղիներ գտնելը, եւ յատկապէս սփիւռքի համար հեռարձակուող ռադիօ եւ հեռուստատեսային հաղորդումների որակն ու բովանդակութիւնը սփիւռքի պայմաններին յարմարեցնելու վճռակամութիւնը:

Եւ, այդ ամէնը իրականացնելու ճանապարհին առաջնային պարտականութիւն պիտի համարել օտար եւ թարգմանական սխալ բառերի ջնջումը մեր լեզուից:

Հապա ի՞նչպէս մաքրել այստեղի եւ հայաստանեան հեռուստածրագրերի հայերէնը: Դէ, սփիւռքի հեռուստատեսային ծրագրերը հիմնականում բիզնեսային պիտակ են հետապնդում եւ դրանց տէրերը հագիւ թէ մտահոգուեն մաքուր, անարատ հայերէն լեզու օգտագործելու անհրաժեշտութեան համար: Միանգամայն տարբեր պիտի լինի Հայաստանից սփռուող ծրագրերում հայերէն լեզուն օգտագործելու պարագան: Գոնէ այնտեղ պէտք է որ օգտագործուի մաքուր հայերէն եւ հնարաւորինս քիչ քանակի օտար բառեր, եւ, մանաւանդ ճշգրիտ հայերէն թարգմանություններ:

Վրդովեցուցիչ է գիտակցել, որ երկարամեայ կեանք ունեցող Տերմինաբանական կոմիտէ եւ Լեզուի ինստիտուտ ունեցող մեր հայրենիքը ժամանակ չի գտնում մտածել մեր լեզուի գլխին կախուած վտանգի մասին, մանաւանդ այս օրերին, երբ Հրանուշ Յակոբեանի ղեկավարած ՍՓԻԻՔ նախարար

Շար.ը էջ 23

ՇՆՈՐՀԱՒՈՐ ՆՈՐ ՏԱՐԻ ԵՒ ՍՈՒՐԲ ԾՆՈՒՆԴ

ՏԵՐ ԵՒ ՏԻԿ. ՎԱՐԴԱՆ ԵՒ ԾՈՎԻԿ ՔԷՕՐՕՂԼԵԱՆ

ԱՆԱՂԱՐՏ ՊԱՅԵՆՔ ՄԵՐ ԼԵԶՈՒՆ

Շարունակում էք 22-էն

ընկերությունը նախաձեռնել է նորանոր ձևերով սերտացնել կապը հայրենիքի եւ սփիւռքի միջեւ: Փոխարարձ, ըմբռնելի հասկացողութիւնը սփիւռքի եւ հայրենիքի միջեւ լաւագոյն կարող է իրականանան երկու լեզուների մերձեցման, կամ լաւագոյն դէպքում միասնական ուղղադրութիւն որդեգրելու պարագային:

Եւ նրա՝ նախարար Հրանուշ Յակոբեանի եւ իշխանական այլ լծակների նախաձեռնելիք հայրենադարձութիւնն ու, իր իսկ խօսքերով՝ ՀԱՅԱՊԱՐՉՈՒԹԻՒՆԸ կարող է իրականանալ միայն այն դէպքում, երբ իր եւ պետութեան ղեկավար մարմինների հոգեբանութեան եւ գործելակերպի մէջ վերանայ «ներսեցի» եւ «դրսեցի» (ժամանակին Պոլսում է եղել նման բաժանում՝ բնիկ պոլսեցիների եւ գաւառացիների միջեւ) հասկացութիւնը եւ մենք՝ ԱնՊԱՐՇԻՍՄ՝ «ոգու» եւ «մտքի» խաղաղութեամբ (դարձեալ նախարարի խօսքերն են) հաւասարը հաւասարի իրաւունքով ճակատաբաց կը ճեմենք Հիւսիսային Պողոտայում...

Թէ՛ Հայաստանում եւ թէ՛ Սփիւռքում այսօր սողոսկում են բառեր, որոնք թէեւ հայերէն են, սակայն բնաւ չեն արտայայտում այն միտքն ու ասելիքը, որ գործածում է ենթակա:

Մի քանի տարի առաջ ես յօդուած գրեցի «Կայանալ» բառի տեղի-անտեղի օգտագործման մասին: Մարդիկ չեն ուզում հասկանալ, որ ԿԱՅԱՆԱԼ բայ է, ոչ թէ ածական:

Ինչ որ է, որքան էլ գարմանալի՝ արձագանգող չեղաւ, բայց պակասեց «կայացած արուեստագէտ», «կայացած երկիր», «կայացած սերմ», «կայացած մարդ» եւ այլ անտրամաբանական մտքեր արտայայտողների թիւը:

Վերջին մի քանի տարուայ ընթացքում մեր խօսակցական լեզուի մէջ, անհետեւ թարգմանութեամբ մի նոր բառ է սողոսկել եւ դարձել բերնի ծամօն:

Եւ այդ բառն է՝ ՄԻԱՆՇԱՆԱԿ: Որքան որ դիտեմ այդ բառը արեւմտահայերէնում չկայ, եթէ կայ էլ՝ հաւանաբար, շատ հազուադէպ է օգտագործւում: Այսօր ամէն տեղ, ամէնուր օգտագործւում է ՄԻՇԱՆՇԱՆԱԿ-ը, եւ այդ բառն օգտագործող ամէն մի անհատ, հայերէն իմացողի հովեր առնելով օգտագործում է ուր որ պատահի:

Այնպէս լսւ է հնչում՝ ՄԻԱՆՇԱՆԱԿ...

Օրինակ, եթէ խօսակիցից հարցնես՝ «այս երեկոյ գալու էս ճաշկերոյթ-պարահանդէսի», - մի գարմանայ, եթէ պատասխանը լինի՝ «ՄԻԱՆՇԱՆԱԿ»: Հայաստանի ՀՀ հեռուստատեսային կայանի հաղորդումների ժամանակ մշտապէս կարելի է լսել այդ բառը, որ մենք տասնամեակների ընթացքում հազուադէպ ենք հանդիպել, մանաւանդ՝ խօսակցութիւնների, գրոյցների ժամանակ: Այսօր ասուողը չափերի է համուծւմ այդ բառի օգտագործումը հեռուստատեսային կայանի հաղորդումների ժամանակ մշտապէս կարելի է լսել այդ բառը, որ մենք տասնամեակների ընթացքում հազուադէպ ենք հանդիպել, մանաւանդ՝ խօսակցութիւնների, գրոյցների ժամանակ: Այսօր ասուողը չափերի է համուծւմ այդ բառի օգտագործումը հեռուստատեսային հաղորդումների ընթացքում: Հարցազրոյց վարողը եթէ դիմացինին

հարցնի՝ «Դուք հաւատո՞ւմ էք Արցախի անկախացման միջազգային ճանաչմանը», - հաւատացէ՛ք, պատասխանը կը լինի՝ ՄԻԱՆՇԱՆԱԿ՝ ով էլ որ լինի պատասխանողը. նախարար թէ՛ հասարակ պաշտօնեայ:

«ՄԻԱՆՇԱՆԱԿ» բառն ինքնին յուշում է, որ դա բարդ բառ է եւ կազմուած է «միայն, մի եւ «նշանակութիւն» բառերից: Էդ. Աղայեանի Բացատրական բառարանում «Միանշանակ»ը բացատրուած է հետեւեալ կերպ. միայն մէկ նշանակութիւն, մէկ իմաստ ունեցող, միատեսակ ածական:

Միանշանակ բառի ստուգաբանման նման, կարելի է ստուգաբանել նաեւ հետեւեալ բարդ բառերը, ասենք. Միանուագ, Միանուն, Միաշարժ, Միաշերտ, Համարժէք, Միարժէք, եւ այլ բառակապակցութիւններ:

Այդ ե՞րբ, Ի՞նչպէս պատահեց, որ մենք ուսուերէն ՕԴՆՈՋԱԶՆՕ բառը գործնականորէն, «անհրաժեշտաբար» բերինք ու խցկեցինք մեր խօսակցական լեզուի մէջ:

Հասկանալի է որ հարց տուողը հիմնականում դրական, հաստատական պատասխանի է սպասում դիմացինից, եւ կամ էլ ժխտական:

Վերոնշեալ կամ նման բազմաթիւ հարցերի դէպքում դիմացինին պիտի պատասխանել հաստատական հետեւեալ բառերով. ԱՆԿԱՍԿԱԾ, ԱՆՇՈՒԾՏ, ԱՆՊԱՅՄԱՆ, ԱՆՎԵՐԱՊԱՀ եւ այլ հոմանիշ բառերով:

Ոչ ոք չի կարող ժխտել, որ այսօր, քան երբեք, Հայաստան-Սփիւռք կապերի նման ամբողջ գոտուած կապ չի եղել: Որքան էլ «խռով» կեցուածք որդեգրի Սփիւռքը Հայաստանի հանդէպ, միեւնոյնն է. մշտապէս փորձում է որդեգրել լաւ, ընդունելի երեւոյթները (որքան էլ դրանք անարժէք լինեն միջազգային չափանիշով): Դրան հակառակ Հայաստանն էլ որդեգրում է ոչ թէ Սփիւռքի ցանկալի կողմերը, այլ բուն ամերիկեան, շատ անգամ մեր նկարագրին անյարիր երեւոյթներ, որոնք մերժուած են սփիւռքահայի կողմից:

Ի վերջոյ՝ մեր ասելիքի ճշդութիւնը բանին.

Լոս Անճելըսի բազմաթիւ հեռուստածրագրերում մշտապէս կարելի է հանդիպել ՄԻԱՆՇԱՆԱԿ բառի անտեղի, անիմաստ օգտագործմանը:

Մշտապէս պէտք է յիշել, որ ժողովուրդը սիրում է կարճ, միավանկ, երկու-երեք վանկանի բառեր օգտագործել, այստեղից էլ՝ որքան ուզում ես ասա, թէ՛ հայերէն չէ «Ֆիլմ» բառը, միեւնոյնն է, նա էլի ու էլի չի ասելու «շարժանկար»: Ուստի, չ'արժէ ծայրայեղութեան մէջ ընկնել ամէն ինչ «հայացնել» ճիգի մէջ՝ ծիծաղելի չղառնալու համար: Այն օտար բառերը, որոնք այլազգայն են օգտագործում՝ մէկը-միւսից վերցնելով, ու մեզ համալ էլ հարագատ են դարձել, ըստ իսկ կարելի է օգտագործել:

Արհեստականորէն հայացուած բառեր կան մեր բառապաշարում, որոնք այսպէս կամ այնպէս չեն մտնում կենցաղի մէջ, որովհետեւ շատ դէպքերում դրանք բազմավանկ են, իսկ խօսակցական լեզուն սիրում է կարճ բառեր, այնպէս որ, հանէ՛ք մեր լեզուից ՄԻԱՆՇԱՆԱԿ բառը:

Թէ՛ չէ, մենք էլ մի օր կը ԿԱՅԱՆԱԼՔ ու, անհրաժեշտաբար, ՄԻԱՆՇԱՆԱԿ կը գանք Հայրենիք՝ հայերէն լեզու սովորելու...

ՆՈՐ ՏԱՐԻՆ ՄԻՍԱԿ ՄԵԾԱՐԵՆՑ

Այս գիշեր հազուած-սրգուած Նոր Տարին Առտուան լոյսին, կը սպասւտենդոտ, Ոգիներ անդարձ կորագցիմ տարին Մերգրկէնհիննիմայներըծանօթ.

սրտին Վառ յոյգերու մէջ կ'օրրե՛ գայն ուժգին. Բորբոքած հուրքովն յոյգերու անշէջ Կը ծղփան սիրտերն ըղձանքներու մէջ:

Նոր տարուայ ըմծայ պայծառ լուսինկան Սագեր է գիւղին լեռերը բոլոր. Երգերը ծորին, ճիչերը մանկան Կ'արծագանգեն թունդ խաղերով մոլոր:

Գիշերուան վերջին պահերուն լըռին Չայներն ու լոյսեր յանկարծ կը մարին Եւ բեհեզներովն կապոյտ կամարին Պճնրւած աշխարհկու գայՆոր Տարին:

Իղծերու շարք մը պլլըւած

ԵՂԵՆԻ ՀԱՍՕ ՍԱՅԵԱՆ

Անտառից եկած սիրուն եղեւնին Յիշում է կանաչ իր ընկերների: Արահետներն է յիշում ծիւնի տակ, Յիշում է բացատն ու բուքն սպիտակ: Երկինքն է յիշում իր գլխի վերեւ Եւ իր մայր անտառն ասեղնատերեւ: Հոպերն է յիշում մազարնանային, Որ իրեն այնպէս օրօրում էին: Վաղորդեան ցօղի գոհարն է յիշում Ու մայրամուտի թեւերն ապրեշում: Յիշում է սօսափն ամէն մի ծառի: Խարոյկն է յիշում անտառապահի Յիշում է բոլորն ու չի ափսոսում Որ էլ անտառի երգը չի լսում:

Ինչո՞ւ ափսոսայ, երբ իր թեւերին Գարուն է բերել երեխաներին: Գարուն է բերել այս ծմեռ օրով Եւ տուն է մտել կանաչ շորերով: Ե՞րբ է մա այսպէս զուգուել գարդարուել Եւ մարդկանց այսքան հրճուանք պատճառել: Ե՞րբ է մա եղել այսքան երջանիկ Ու ե՞րբ է տեսել այսքան խաղալիկ: Ե՞րբ են նրա մօտ այսքան մանուկներ Երգել ու պարել մինչեւ ուշ գիշեր: Չ ա թ ո ղ ա թ ա ն ք ն ե թ ո Վ , աստղերով իր պերճ Կանգնել է ուրախ մանուկների մէջ: Այնպէս հպարտ է մայրուն աշխարհին, Կարծես հէց ինքն է բերել Նոր տարին:

ՇՆՈՐՀԱԽՈՐ ՆՈՐ ՏԱՐԻ ԵՒ ՍՈՒՐԲ ԾՆՈՒՆԴ

ՏԵՐ ԵՒ ՏԻԿ. ՎԱՀԷ ԵՒ ՄԱՐՕ ԱԶԱՊԱՀԵԱՆ

ԳՐԱԿԱՆ

ՎԱՅԱՆ ՏԵՐԵԱՆ

ՍԱՐԳԻՍ ՎԱՅԱԳՆ

Խմբագրական Ծանոթություն
Դեռևս մամուլի տակ էր Սարգիս Վահագնի՝ «Գրական Համաստեղություն»...

Նախ եւ մանաւանդ՝
«Սեւ գիշեր եւ յուշեր եւ խոհեր անհամար
Խնդրութիւն հեռացած եւ անցած եւ անդարձ, -
Տրտմութիւն մեծաւոր, միաձայն, միալար...»

Իսկ յետոյ յանկարծ՝
«Ուզում եմ, վաղուայ ցնծութեան գուշակ՝
Կարօտս նետած լուսեղէն հեռուն,
Վառել երգերս որպէս դօշակ...»

Առեղծուած էր, թէ հակասութեան թնճուկ: Մութ ու ցուրտ անուշիկ էր մթնշաղի, թէ՛ առտուայ գեղածիծաղ լոյս: Դեռ աշնանային մեղմագեղ թախի՞ծ անհատնում, թէ՛ գարնան երգ վառման: Վհատութիւն յուսաբեկ, թէ՛ լաւատես խնդութիւն: Ո՞ր մէկն էր Տէրեան բանաստղծը: Հարցեր՝ որոնք դեռ երէկ չէին յարուցուել մեզի համար, մեր ակամայ անգիտութեան պատճառով: Որովհետեւ, եղաւ ժամանակ, երբ մեր դպրոցական սեղաններուն դրուեցան միայն «Մթնշաղի Անուշիկներ» գիրքը եւ Վահան Տէրեան մեզի ներկայացուեցաւ թախիծի ու մշուշի երգիչը որպէս: - «Վահան Տէրեան երգած է մշուշը, ցաւը, նրբութիւնը, անձին նուազկոտ տազնապանքը եւ լուսնայալային փափկութիւնները, որոնք մեր հոգիներուն խորը երբեմն կը յամառին, փոխարինելու չափ օրունակ արեւը», պատգամած էր մեզի Մեծն Օշական («Արեւմտահայ Գրականութիւն», էջ 598):

Սակայն եւ այնպէս, նոյնիսկ միակողմանի ձեռով ներկայացուած այն Տէրեանն իսկ պիտի դառնար պաշտելի անուն մը մեզի համար, որովհետեւ անոր քնքուշ եւ թախածալուր երգերուն մէջէն կը ճառագայթէր բիւրեղաճաճանչ ու վճիտ հոգին իսկական բանաստեղծին, շնորհիւ նուրբ ու շքեղ անոր արուեստին, երաժշտական ու քնարական լեզուին ու ոճին:

Իսկ երբ ունեցանք կարելիութիւնը հաղորդուելու տէրեանական ամբողջական քերթողութեան, գտանք որ բազմակողմանի եւ բազմերանգ բանաստեղծ էր Տէրեան, բարդ՝ իր հոգիին մութն ու լոյսով, տարուբեր՝ կեանքի տեղատուութեամբ եւ մակընթացութեամբ: Ան, թախիծին, ներքին տառապանքին, կարօտի մորմօքին, աշնան ու մթնշաղի մեղմ քնքուշութեան կողքին երգած էր նաեւ խինդն ու գարունը, սէրն ու կինը, Նախիրին ու Հոկտեմբերը, ցասումն ու ընդվզումը, պայքարն ու վառ յոյսը վաղուայ ծաղկումին: Եւ այս բոլորը՝ մարդկայնաբոյր հարազատ շունչով, նոր խօսքով եւ նուրբ արուեստով:

Իր քերթողութիւնը դէպի արդիականութիւն մեծ ուստում մը արձանագրելով արեւելահայ մեր քնարերգութեան մէջ, դարձաւ լուսաւոր սահմանգիծ-անկիւնադարձ մը բախտորոշ: Սահմանագիծը՝ հին աւանդին եւ անկիւնադարձը նոր խոյանքին: Իրմէ առաջ կային թումանեանն ու Իսահակեանը: Իրմէ ետք եւ իրմով եկաւ Չարենցը: Իր քերթողութիւնը անկարելի դարձուց շարունակութիւնը բարբառային, անվերասլաց այն բանաստեղծութեան, որ ժողովրդայինի

եւ իրապաշտութեան պիտակումներով կ'արդարացնէր իր գոյութիւնը: Այս էր նշանակել սակայն ուրացումը թումանեանին եւ Իսահակեանին: Ընդհակառակը, իր առաջին քայլերուն տակ կը սնանէր, կ'աւելուորէր անոնցմով: Բայց եւ այնպէս, իր ծաղկումն ու պողաւորումը պիտի ըլլային տարբեր՝ անտեսակոխ ուղիներով եւ հանգրուաններով: Տէրեանի զգայնութիւնը այլ երանգի բունկումներով փայլատակեց, իր արուեստի ըմբռնումն ու իրագործումը պարզապէս տարբեր տեսլականներու հետամուտ եղան: Գաւառային սահմանափակուածութիւնը, գեղջուկ պարզունակութիւնը, անփոյթ հանդերձանքով հրամցուած ճաշակն ու ձեւը ա՛լ չէին կրնար որեւէ հեռանկար խոստանալ քաներորդ նոր դարու լուսաւոր սեմին հասած, մեծ մայրաքաղաքներու արագաթուիչ կշռոյթին, լայն մտածողութեան մտոյցած քաղաքացի բանաստեղծին: Տէրեանին վիճակուեցաւ ամէն բանէ առաջ, մեր արեւելահայ բանաստեղծութեան բերել քաղաքներու հեքն ու տազնապը, կշռոյթն ու զգայնութիւնը, մտածողութիւնն ու ճաշակաւոր վայելչագեղութիւնը: Անշուշտ էմիլ Վերհարն մը չեղաւ ան: Հեռու մնաց քաղաքերգութեան: Քաղաքներուն մեքենական, գործարանային ծուխն ու ժխորը չէ որ նկարեց ան, եւ ոչ ալ՝ պողոտաներուն եւ գոլհներուն հեւասպառ վագոն ու հրմշտուկը: Այլ տուաւ քաղաքային մարդուն բարդ ու խրթին ներաշխարհը, անոր աշխարհահայեցողութիւնը, կեանքին կշռոյթը: Տէրեան անպեղ հորիզոններու գեղեցկութեան հետամտողը դարձաւ: Իր կիրթ ու գեղագէտ ճաշակով մաքրեց, գտեց, յղկեց եւ նրբացուց արեւելահայ քերթողութեան լեզուն: Անոր ընձեռեց նրբերանգներու կախարդանքը եւ գայն դարձուց աւելի երաժշտական ու ճկուն: Տուաւ արդիականութեան փայլն ու վայելչագեղութիւնը: Կարելիութիւնը՝ միանգամայն բարդ ու նուրբ հոգեվիճակներ եւ մտածելակերպ արտայայտելու: Ու Տէրեանի մօտ, նրբերանքի հասկացողութիւնը չի սահմանափակուել լոկ լեզուական, բառերու, պատկերներու եւ երանգներու նրբահիւսութեամբ, ոչ իսկ նրբաճայնութեամբ, այլ կը դրսեւորուի եւ կ'ամբողջացուի նաեւ մտածումի, զգացումի, կեցուածքի եւ ապրումներու նրբակերտ յարաբերականութեամբ: Այսպէս՝ իրեն համար սենն ու սպիտակը, մութն ու լոյսը, վիշտն ու խինդը, իրականն ու վերացականը հակոտնեայ, իրերամերժ կաղապարումներ չեն, այլ՝ համատեղելի, գուզնութաց, գիրար ամբողջացնող եւ գիրար բա-

ցատրող իրադրութիւններ, որոնք կիսաշեշտերու, լուսաստուերներու եւ միջներանգներու կախարդանքով կը ստեղծեն ոգեղինացած աշխարհը տէրեանական բանաստեղծութեան, ուր ամէն ինչ, ամէն իր ու էակ իր շուրջ ունի ինքնուրոյն լուսային, հնչական եւ երանգային ճառագայթում ու թրթռացում, վարանող, սրսփացող ձեւն ու կերպարը, գորս կարելի է նրբերանգներու նօսրութեամբ միայն արտայայտել եւ թելադրել՝ յաճախ բառերուն սոսկական իմաստէն աւելի անոնց հնչական գունեղութեամբ, անոնց արթնացուցած զգայական արձագանգներով: Տանք քանի մը յատկանշական նմոյշներ.

«Օտար դաշտերի անանց մշուշում,

Տխուր լուութեան գիշերն է իջել. Իմ սիրտը յաւետ թախիծն է մաշում,

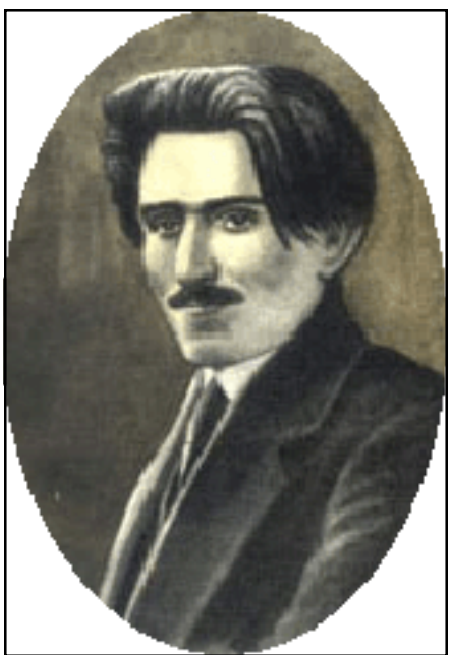
Սի լուսէ երգ է իմ հոգում մագել...»:

Այսպէս՝ «տխուր լուութեան գիշեր», «սիրտը յաւետ մաշող թախիծ» եւ «մի լուսէ երգ», այնքան բնականօրէն մէկտեղուած քով քովի՝ առանց ջանքի եւ հակասութեան: Որովհետեւ, «տխուր լուութեան գիշեր»ը անթափանց, սեւ գիշեր չէ, այլ՝ դաշտերու նոյնիսկ անանց մշուշը անոր տուած է թափանցկութիւն մը, մշուշի յատուկ կաթնալոյս մը, որ կը դիւրացնէ սրտի մաշող թախիծին փոխակերպումը «լուսէ երգ»

Իսկ ուրիշ տեղ մըն ալ՝ «Սի անձամօթ ձեռք, նուրբ մշում,

Անցեալն ու ներկան իրար խառնում, Իմ սրտում ոսկէ անձրեւ է մաղում

Սի քնքուշ լոյս կայ իմ հոգում

համար, Ամէն ինչ ունի չմեռնող մի կեանք, Կայ խորհրդաւոր դիւթող մի խաւար,

Ուր բախտից քաղցր են տրտունց ու տխրանք»:

Հոս ալ՝ «մշուշ, ոսկէ անձրեւ մաղուող եւ քնքուշ լոյս» մէկտեղուելով «դիւթող խաւար»ին եւ «բախտից քաղցր տրտունց տխրանք»ին հետ, կը ստեղծեն մութ ու լոյսի այնպիսի վէտվիտում մը, երանգներու թափանցկութիւն մը, ուր հոգեզմայլանքի վիճակը կը դառնայ բնական հոգեվիճակ: Ա՛լ հեռու չէ կախարդանքը.

«Սահուն քայլերով, անցմար, որպէս քնքուշ մութի թել,

Սի ստուեր անցաւ ծաղիկ ու կանաչ մեղմիւ շոյելով,

Իրիկնաժամին թփերն օրօրող հովի պէս թեթել,

Շարք էջ 25

ՇՆՈՐՀԱԽՈՐ ՆՈՐ ՏԱՐԻ ԵՒ ՍՈՒՐԲ ԾՆՈՒՆԴ
ԵՒ ՍՈՒՐԲ ԾՆՈՒՆԴ
ՏԵՐ ԵՒ ՏԻԿ. ՍԱՐԳԻՍ ԹՈՓԱԼԵԱՆ

ԳՐԱԿԱՆ

ՎԱՐԱՆ ՏԵՐԵԱՆ

Շարունակում էք 24-Էն

Մի ուրու անցաւ, մի գունատ աղջիկ ճերմակ շորերով...»

Այս գոհար քառատողին մէջ, պարիկ աղջկայ անցնող կախարդանքին քով կ'արժէ ցոյց տալ աստիճանաբար ձեւաւորուող, գունաւորուող միւս կախարդանքը ձերմակ գոյնին, որ «աննշմար, քնքուշ մութի թեւ, ստուեր, մեղմիւ շոյեւրով, հովի պէս թեթեւ ու գունատ» կիսավրձիւնումներէն ետք կը բացուի ամբողջութեամբ ձերմակ»ին մէջ: Այսպէս, երկու կախարդանքներ, միահիւստեամբ՝ կը ստեղծեն հիանալի տպաւորութիւն դիւթանքը սպիտակ հագած աղջկայ անցքին: Սա փոխանցումն է նկարչագեղ տպաւորապաշտ դպրոցին՝ նկարչութեանն քանաստեղծութեան անցած: Ոմանք ուզեցին խորհրդապաշտութեան անունը տալ անոր եւ Տէրեանը միկրոեցին այդ պիտակումով: Ճիշդ է՝ եւ ճիշդ է՝ այս կաղապարումը: Ճիշդ է՝ եթէ նկատի առնենք խորհրդապաշտութեան մեծագոյն վարպետին, Մայրամէին սա սահմանումը, թէ «առարկաներուն հայեցումը, անոնց առթած երազանքին թռչող պատկերը երգ է, բանաստեղծութիւն»: Քիչ առ քիչ յուշել, ուրուագծել առարկայ մը, ցոյց տալու համար հոգեվիճակ մը կամ հակառակը, ընտրել առարկայ մը եւ անկից, աստիճանական յայտնութիւններով բխիւնցնել հոգեվիճակ մը»: Այս տեսանկիւնէն դիտուած, իր ձեւով եւ արուեստով, խորհրդապաշտ մըն էր Տէրեան: Բայց անոր կը պակսէր խորհրդապաշտութեան էական ոգին որ կը դրսևերուէր ընդհանրապէս անհատապաշտ կեցումներով: Եւ անկումային տրամադրութիւններով: Տէրեանի թախծերգութիւնը բնաւ չի բաղդատուիր ֆրանսական եւ ռուսական խորհրդապաշտներու ոչնչապաշտութեան եւ յոռետեսութեան հետ: Իր թախիծն ու կարօտը, սէրն ու տագնապումը, երազանքն ու նոյնիսկ վհատութեան պահերը հիմնովին տարբերեցան Վեռլէնի մը, Ռեմպոյի մը, եւ կամ նոյնիսկ Ալեքսանդր Պոլքի մը եւ Եսենինի մը նոյնանուն ասպրումներէն, որոնք գլխազիրով գրուած, վերացական թախիծն էին, կարօտը, Սէրը եւ Տագնապը՝ ինքնանպատակ եւ սալոյնաին: Տէրեանինը եղաւ հեռաւոր ու ցուրտ քաղաքներու մշուշին եւ առանձնութեան մէջ մորմոքող հայ մարդուն թախիծն ու տագնապը, կարօտն ու տուայտանքը: Սա միայն ազգային երանգաւորում կամ տեղական գոյնի տարբերութիւնն չէր, այլ ասպրումներու նոր, իւրաքանչեւ որակ: Ճիշդ է թէ Տէրեանի մօտ ալ, նոյնիսկ աւելի սրուած ձեւով առկայ է խորհրդապաշտներուն այն մասնաշատուկ ձգտումը՝ «տիսեղծ առօրեայէն, քաղքենիական տափակ եւ հեղձուցիչ միջավայրէն փախուստը, բայց բոլորովին տարբեր է «ապաւինարան»ը: Երբ Վեռլէն մոռացումը կը գտնէր ալքով շոգիներուն մէջ, իսկ Ռեմպո գայն կը փնտէր փրփրկեան իր փախուստին մէջ եւ Մայրամէ ալ գայն կ'որոնէր իր «փղոսկրեայ աշտարակին» մէջ՝ վերացական եւ ինքնանպատակ գեղեցկութեան պաշտամունքին հռչակումով, Տէրեանն, իր հայ մարդու ուրոյն տրամաբանութեամբ նոյն վիշտերուն մոռացումն ու հոգեկան մագդոյրը կը փնտէր եւ կը գտնէր «Նայիրի»ին՝ իր «եթեմապատիկ խոց-

ուած Տիրամայր» հայրենիքի գորովանքին մէջ: «Նայիրի»ն Տէրեանի քերթողական աշխարհին մէջ ինքնուրոյն տիեզերք մըն է, ուր յաճախ կ'ապաւինի բանաստեղծին հիւանդ ու տառապող հոգին, հոն սուզուելով, գտուելու, մաքրուելու համար: ... «Մշուշի միջոց... տեսիլ դիւթական Բացումն է կրկին Նայիրի տրտում: ... Քեզ հետ եմ կրկին.- իջն ում է անդորր, Անտուն, թափառիկ յոգնած իմ հոգում: Գիտես դու մեղմել եւ ցաւ եւ խոկում Ու վանել սրտից տրտումը անօրոր»: Հպարտութեան եւ յոխորտանքի ո'չ մէկ հետք կարելի է գտնել այս տեսլականացումին մէջ, որով, նաեւ ոչ մէկ թեքում դէպի որեւէ ազգայնամտական քարոզչութիւն: Այլ՝ միմիայն սրտցաւ գրոյց մտերիմ եւ գորով անսահման: Համակ սէր ու գորգուրանք է Տէրեանի վերաբերմունքը հայրենիքին հանդէպ, վիշտ ու մորմոք՝ ցաւատանջ ճիշտ ցասումի: «Մի՛ թէ վերջին պոետն եմ ես Վերջին երգիչն իմ երկրի, Մահն է արդեօք թէ մի՞ ցըր քեզ Պատել, պայծառ Նայիրի»: Անշուշտ տկարութեան եւ վհատութեան պահ մըն է այս հարցադրումը եւ այնքան բնորոշ՝ մեր ազգային օրհասին դիմաց: Սակայն տեսանողը, «վաղուայ ցնծութեան գուշակ» բանաստեղծը շուտով պիտի վերադառնէ իր հոգեկան կորովը, ծառանայ պիտի սեւ ճակատագրին դէմ եւ գոտեպնդման կոչ արձակէ նաեւ. «Ժամն է, ել մորից, իմ ծիրանավառ, Ձրահաւորուիր խանդով խնդագին, Վառիր երկունքի գիշերում խաւար Յրով մկրտումս մայրիեան հոգին»: Տէրեանի մօտ, բանաստեղծական սին ցնորք կամ գեղում չէր վերազարթնումի այս կոչը, այլ՝ ընդհակառակը, իսկ հաւատքն էր ու գործունէութեան հրաւէր՝ քաղաքացի-հայրենասէր, պետական մարդուն համար, որ հեռատեսութեամբ կանխածրագրեր էր հայրենիքի փրկութեան ուղին եւ գայն կապեր՝ իր հաւատացած ընկերակազմի ընդգրկումին հետ: Սէրը՝ իր բոլոր հանգրուաններով, տենչով ու երազանքով, խինդով ու թախիծով, կացութիւններով ու անուշ պահերով, բախումներով ու հեշտանքներով, փնտռումներով եւ տառապանքով դարձաւ շարժիչ ոյժն ու ներշնչարանը տէրեանական քերթողութեան: Դարձեալ հպատակ՝ դառն ու անուշ երանգաւորումի եւ ալեւորումի: Տառապանքը սիրոյ անբաժան ստուերն է, կ'ըսուի: Գոնէ Տէրեանի սիրերգութեան մէջ ճշմարտութիւնն է այդ: Տառապանք՝ անտարբերութեան, մերժումի, պէրանքի, անհասկացողութեան, անգութ խաղի ու նախանձի դէմ յանդիման: Բայց այդ տառապանքն իսկ, Տէրեանի մօտ կը քաղցրանայ սիրոյ իր առկայութեամբ իսկ, որ ամբողջական չգոյութեան պարագայէն գերազանցի է, որպէս փրկութեան լաստ՝ ընդդէմ կեանքի ծանծաղու-

թեան, գորշ առօրեաներուն: Այս պատճառով ալ դառնութեան կամ անէծքի տեղ չկայ տէրեանական քերթողութեան մէջ: «Ես կը գամ, երբ կը լինես տրտում, Երբ երագներդ յաւետ կը մեռնեն, Ձեռքդ կը բռնեմ, ցաւդ կ'ըմբռնեմ Կը վառեմ ուրիշ լոյսեր քո հոգում»: Բիւրեղի պէս վճիտ, ժայռերէն իջնող Չուրի շիթերուն պէս գուլալ այս տողերը արդէն կու տան իրաւունք Տէրեանին դառնալու մեր ամենէն ամբողջական եւ լիարիւն սիրերգակ բանաստեղծներէն մէկը՝ բախտաւորութեամբ ամենաժողովրդականը ըլլալու պատիւով: Վկայ՝ պատկառելի թիւր երգի վերածումած եւ տակաւին երգուող իր սիրոյ քերթումներուն: Միրոյ, ներդրամութեան, նուիրումի եւ գոհաբերութեան այս ոգին, ներշնչարանն իսկ է տէրեանական միւս հիմնական յատկութեան՝ մարդասիրութեան եւ բնութեան պաշտամունքին: Բնութեան սէրը, անոր խորհուրդ խորինը Տէրեանի մօտ ոչ թէ որպէս տեքոր կամ շրջանակ գործածուած է, այլ՝ որպէս շնչող, ներշնչող, հոգեկից եւ խորհրդակից գոյութիւն, ուր կ'արտացոլուին բանաստեղծին հոգեկան ապրումներն ու հոգեվիճակները իրենց նմանողութեամբ: Բնութիւնը ապրող, կենդանի տարր է որուն հետ երկխօսութիւն կը հաստատուի եւ որմով մտորումներ եւ խոհականութիւն կը ձեւաւորուի: Այսպէս՝ գարուն, աշուն, գիշեր, վերջապէս, մշուշ, ծաղիկ ու ծառ ըմբռնումները միացած են խինդի, թախիծի, կարօտի, երազանքի, քնքանքի, նրբագեղութեան եւ լիշատակի խորհրդանիշին հետ եւ

ներկայ են գրեթէ ամէն քերթումածի մէջ, մշտանորոգ եւ անկրկնելի նրբութեամբ, ստեղծելով եւ ջերմացնելով պահն ու մթնոլորտը, ուր մարդը կը մարդկայնանայ բնութեան կախարդանքին մէջ, կը դառնայ հաշտ ինքիր հետ. Տէրեանի սէրը մարդոց հանդէպ նախ ծորող բարութիւնն է, ապա՝ վճիտ հոգիէն բխող լոյս՝ գորս բանաստեղծը կ'ուզէ անխտիր բաժնել ու տարածել բոլոր մարդոց: Երբ երջանիկ է սիրով եւ հարուստ՝ բնութեամբ, իր երջանկութեանն ու սէրէն կը ձգտի բաժնի հանել բոլոր մարդոց. «Անհուն աշխարհում բացսիրտ, ազատ Ողջունել սիրով անց ու դարձողին, Օրհներգել կեանքը, աշխարհին ժպտալ, Յարագատ լինել ջրին ու օդին Եւ անհուն սիրել ու գթալ...» Հոս, մարդոց հանդէպ սէրը տակաւին վերացականի հով մը ունի եւ անպայման գեղուն տրամադրութեան արդիւնք է: Նոյնիսկ միամիտ է ու կրաւորական: Սակայն հետզհետէ կեանքին եւ շրջապատին հետ սերտ շփումով իր մարդերգութիւնը կը մերձենայ գիտակցուած, կողմնորոշուած եւ մասնաւորութեամբ անսպառ սիրով՝ բոլոր գրկուածներուն եւ «կեանքի որբեր»ուն հանդէպ: Շուտով պիտի հունաւորուի ան դէպի դասակարգային գիտակցութիւն եւ կողմնորոշում: Մոսկուայի Լազարեան ձեմարանի իր շրջապատը եւ բարձրացող ռուսական բանուորական յեղափոխութեան ալիքը հետզհետէ պիտի ներգրաւեն բանաստեղծին համակրանքն ու ապա գինուորագրեն գինք գործօն մասնակցութեամբ.

Շար.ք էք 31

ՇՆՈՐՀԱՒՈՐ ՆՈՐ ՏԱՐԻ ԵՒ ՍՈՒՐԲ ԾՆՈՒՆԴ

ՏԵՐ ԵՒ ՏԻԿ. ԹԱԴԷՈՍ ԵՒ ՆՈՐԱ ՔԷՕՐՈՂԼԵԱՆ

Ս. ԾՆՈՒՆԴ

ԲԵԹՂԵՅԵՄԻ Ս. ԾՆՈՒՆԴՐ
(ՅՈՒՆՈՒՄ 19, ըստ հին տոմարի)
ՆԱՅԱՊԵՏ ՍԵԼՔՈՆԵԱՆ

Տարբեր է Բեթղեհէմի Ս. գիւղերուն՝ «մեր Ս. Ծնունդը»: Սակայն ի՞նչ կայ տարբեր... մանաւանդ երբ աշխարհ տօնած ու վերջացուցած կ'ըլլայ արդէն Ս. Ծնունդը եւ Նոր Տարին: Յետոյ, չէ՞ որ նոյն Քրիստոսի Ս. Ծնունդը կը տօնակատարենք, նոյն շարականները ու աղօթքները կ'երգենք, նոյն ջրօրհնէքի արարողութիւնը կը կատարենք ամենուրեք:

Այո՛, տարբեր, տարբեր համ մը ունի «մեր» Ս. Ծնունդի տօնը, հոգեւորոգ ու հոգեւոր քաղցրութեամբ մը լեցուն, տարբեր մուս բոլոր Ծնունդներէն:

Ընկալեալ սոցիոլոգիան է, որ Յունուար 18ի առաւօտուն, Երուսաղէմի Սրբոց Թարգմանչաց վարժարանի ամբողջ աշակերտութիւնը եւ հաւատացեալ ժողովուրդը, յատուկ պատերով մեկնին Բեթղեհէմ, դիմաւորելու համար Ս. Յակոբայ Միաբանութիւնն ու Պատրիարքը՝ ապա մասնակից դառնան Ս. Ծնունդեան արարողութիւններուն:

Ուսումնական տարեշրջանի կիսամեայ «ճանր» քննութիւններէն ետք, աշակերտութեան համար բեթղեհէմեան արարողութիւնները, ապա վանքի տանիքի հաճելի ու յիշատակելի պահերը ու մանաւանդ դէպի Հովուաց Դաշտ այցելութիւնը, հոգեկան մեծ բաւարարութիւն կու տային այն օրերուն, յատկապէս տեղատարափ անձրեւներէն ետք, երբ կապուտ երկինքը կը ժպտէր ուխտաւոր դարձած աշակերտութեան եւ ժողովուրդին:

Վարժարանի տեսուչ՝ Տ. Կիւրեղ Վրդ.ի հրահանգով տղոց երգեցիկ խումբը ոչ միայն պարտաւոր էր շապիկ հագնել ժառանգաւոր սաներուն հետ, այլ հարկ էր որ Բեթղեհէմ գիշերէր միաբանութեան հետ, կէս գիշերին Ս. Ծնունդեան Այրին մէջ փառաւորեալ Տիրոջ՝ Յիսուս Քրիստոսի Ս. Ծնունդը, «Փառք ի Բարձունս» եւ Ծնունդեան հոգեգմայլ շարականները երգելով: Խոստապահանջ էր հայր Կիւրեղ: Եկեղեցիէն փախուտ տուողին վարքը՝ այդ ամիս կը հաւասարէր զերոյի:

Մենք անհամբեր կը սպասէինք բեթղեհէմեան այդ հոգեթով օրուան:

Յունուար 18ի առաւօտուն, մինչ Ս. Յակոբայ վանքի զանգերը կ'աւետէին Ս. Ծնունդեան եւ Աստուածայայտութեան տօնը, աշակերտութիւնը եւ հաւատացեալ ժողովուրդը, Երուսաղէմի Դաւթի դուռէն պատերով կը մեկնէին Բեթղեհէմ:

Վախտնական թուականներուն, երբ Յորդանանի Հաշիմական Թագաւորութիւնը կ'իշխէր Ս. Քաղաքին վրայ, յատուկ արտօնութեամբ միայն, Եաֆայէն, Հայֆայէն ու Նազարէթէն հայ ուխտաւորներ կու գային, որոնք Բեթղեհէմի Ս. Ծնունդեան տաճարին մէջ երկիւղածութեամբ մասնակից կ'ըլլային երկօրեայ տօնակատարութեան, ապա տուն կը մեկնէին:

Երուսաղէմի Հայոց դարաւոր հաստատութիւնը, որ Ս. Յակոբայ տօնէն ետք, շքեղօրէն կը զգենու յատուկ տօնական երեւոյթ, յատկապէս Դաւթի Մարգարէին եւ Ս. Յակոբայ Տեսնեղբոր, Ս. Ստեփանոսի եւ մանաւանդ Որդիք Որոտման տօներուն առթիւ, առաւել արտակարգ երեւոյթ մը կը զգենու Սուրբ Ծնունդեան տօնին առիթով:

Վանքին դրան առջեւ, տասնեակներով ինքնաշարժեր շարուած, եռուզեր մը կը ստեղծեն: Բոլորը կը սպասեն հայոց միաբանութիւնն ու հաւատացեալ ժողովուրդը ուղեւորելու Բեթղեհէմ: Ըստ սոցիոլոգիան, առաւօտեան ժամը 9:30ին Պատրիարք հայրը, վանքի աւագ թարգման եւ զաւագանակիր վարդապետներու եւ բարապաններու (ղաւաս) առաջորդութեամբ, իջնալով Պատրիարքարանէն, միաբանութեան եւ ժողովուրդին հետ միասին, ինքնաշարժերու երկար թափօրով մը կ'ուղեւորուի Բեթղեհէմ:

Ճամբան, Բեթղեհէմ քաղաքի մօտ, հայոց միաբանութիւնը կանգ կ'առնէ Յունաց Մար Իլիաս (Ս. Եղիա) վանքին առջեւ, ուր կը հիւրասիրուի վանքի վարդապետներուն կողմէ եւ ուր Պատրիարք Հայրը դիմաւորելու եկած կ'ըլլան Բեթղեհէմի եւ շրջակայ գիւղաքաղաքներու՝ Պէյթ ձէլէի եւ Պէյթ Սահուրի քաղաքապետերը:

Քաղաքավարական այս հիւրասիրութեանէն ետք, ինքնաշարժերու երկար թափօրը կը շարունակէ իր ճամբան դէպի Բեթղեհէմ, առաջնորդութեամբ հինգ ձիաւոր դրօշակակիր ոստիկաններու, որոնք որպէս պատու պահակներ, տարբեր վեհութիւն մը տալով թափօրին, կը շրջապատեն հայոց Պատրիարքին ինքնաշարժը ու կ'առաջնորդեն դէպի Բեթղեհէմի Ս. Ծնունդեան հրապարակ: Այստեղ՝ հրապարակին երկու կողմերը շարուած կ'ըլլան վանքի ժառանգաւոր սաները, Թարգմանչաց վարժարանի երկուսեւ աշակերտութիւնը եւ հաւատացեալ ժողովուրդը, որոնք անհամբեր կը սպասեն միաբանութեան ժամանումին, սկսելու համար տօնակատարում Ս. Ծնունդեան:

Մինչ՝ Բեթղեհէմ քաղաքի մուտքին, հայ արիւնք եւ օտար սկառուական խումբեր նուազով ու սկառուական տողանցքով, կը դիմաւորեն հայոց միաբանութիւնը, Բեթղեհէմի հայոց վանքի զանգակները կ'աւետեն հայոց Ս. Ծնունդի տօնակատարումը, Դաւթի այս հին քաղաքին մէջ:

Ձանգակներու ղողանջին հետ, յանկարծ կը հնչէ, «Խորհուրդ մեծ եւ սքանչելի» Սուրբ Ծնունդեան շարականը, ժառանգաւոր սաներու ու հայոց միաբանութեան կողմէ, որոնք երգելով կ'անցնին Թարգմանչաց վարժարանի աշակերտներու եւ հաւատացեալ ժողովուրդին մէջէն:

Հայոց Պատրիարքը, շրջապատուած Բեթղեհէմ քաղաքի եւ շրջակայքի պետական եւ գիւղատրական կառավարիչներով, ինչպէս նաեւ հայ համայնքի ազգայիններով, թափօրին հետ կը բարձրանայ Հայոց Վանք, ապա կարճ աղօթքէ մը ետք, վանքի տեսչարանին մէջ կ'ընդունի պետական եւ ազգային հիւրերու բարեմաղթութիւններն ու շնորհաւորութիւնները հայոց Ս. Ծնունդի տօնին առիթով:

Կէսօրուայ դադարէն ետք, ժամը 2:30ին, հայոց զանգակները կրկին կը ղողանջեն, ու այս անգամ Պատրիարք Ս. Հայրը, իր գլուխ միաբանութեան, «Հրաշափառով» հանդիսաւոր մուտք կը գործէ Դ. դարուն Հռոմէական պաղիլիք ոճով կառուցուած Ս. Ծնունդեան տաճարէն ներս, ու անցնելով եկեղեցոյ սիւնազարդ գաւիթէն, տաճարի հիւ-

սիսային թեւէն կ'իջնէ Ս. Այրը, ուր երկրպագութեամբ կը կատարէ իր ուխտի աղօթքը:

Ապա հայոց բաժնին մէջ, կը կատարուի երեկոյեան ժամերգութիւն, իսկ Ս. Այրին մէջ կը մատուցուի ձրագալոյցի Ս. Պատարագը:

Ծննդեան նախատօնակի արարողութենէն ետք, միաբանութիւնը թափօր կազմած եւ Ս. Ծննդեան շարականներ երգելով, կը բարձրանայ հայոց վանք: Այստեղ բակի կամարին տակ կ'ընթերցուի Ս. Ծննդեան աւետարանը ու կ'երգուի «Փառք ի բարձունս»ի հոգեգմայլ աղօթքը: Այսպիսով վերջ կը գտնէ, արարողութեան առաջին բաժինը:

Մինչ՝ ժողովուրդէն մաս մը կ'իջեւանին վանքի իրենց բարեկամներուն մօտ, ուրիշներ բուրդէ ծածկոցներու տակ... կը հանգչին եկեղեցոյ կամարներուն տակ, սպասելով գիշերային հոգեպարար արարողութեան: Երիտասարդ տղաք, վանքի մուտքի անցքի սենեակին մէջ, կրակարանի մը շուրջ հաւաքուած, Սուրբ Ծնունդը կը տօնեն երգով, նուագով ու կերուխոմով: Քիչ մը անդին, վանքի ներքնայարկի կամարներուն տակ, հսկայ կաթսաններու մէջ, վանքի խոհարարները իրենց օգնականներով կը պատրաստեն աւանդական խաշլամայի նախաճաշը, միաբանութեան եւ ամբողջ ժողովուրդին համար: Գիշերուայ ժամը տասին, վանքի զանգակները կրկին կը ղողանջեն:

Տաճարի Հայոց բաժնին մէջ, հաւատացեալներու հոծ բազմութիւն մը աղօթքով ու խոկումով կը հետեւի արարողութեան:

Ժամը 11:30ին, կը սկսի հոգեգրաւ այն պահը երբ միաբանու-

թիւնը թափօր կազմած Պատրիարք Հօր գլխաւորութեամբ կ'իջնէ Ս. Այր, կէս գիշերային արարողութեան, որ կը ձայնափռուի ուստի-ոկայանէն:

Այստեղ Պատրիարք Հայրը Ս. Այրի խորանին առջեւ կանգնած, կ'ընթեռնու Աւետարանը, ապա միաբանութիւն ու ժառանգաւոր կ'երգեն «Փառք ի բարձունս» եւ այլ Ծննդեան շարականներ: Ս. Ծննդեան Այրէն, Պատրիարք Հայրը նաեւ կու տայ իր պատգամը տարասփիւռ հայութեան: Ս. Այրի արարողութեան ներկայ կ'ըլլան նաեւ Երուսաղէմի, Բեթղեհէմի եւ այլ շրջաններու քաղաքապետեր, բարձրաստիճան անձնաւորութիւններ, որոնք ընդհանրապէս տեղ կը գրաւեն Պատրիարք Հօր մօտ հարաւային աստիճաններուն առջեւ:

Միժամեայ այս արարողութենէն ետք, առաւօտեան ժամը 1:30ին, տաճարի հիւսիսային թեւի՝ հայոց բաժնին մէջ կը մատուցուի երկրորդ Ս. Պատարագը, մինչ Պատրիարք Հայրը անգամ մը եւս ընդունելէ ետք պետական մարդոց շնորհաւորանքները, կը վերադառնայ Երուսաղէմ:

Ս. Պատարագի աւարտին՝ լուսարարապետ սրբազանի նախագահահութեամբ կը կատարուի «Ջրօրհնէք»ի նոյնքան հոգեգրաւ արարողութիւնը, որուն անմիջապէս կը յաջորդէ երրորդ Ս. Պատարագի մատուցումը, Ս. Այրին մէջ:

Ս. Ծննդեան արարողութիւնները վերջ կը գտնեն առաւօտեան ժամը ճին: Մինչ՝ վանքի զանգակները կրկին կ'աւետեն Ս. Ծնունդի տօնակատարումը հայոց, միաբանութիւնը թափօր կազմած, «Խոր-

Շարք էջ 31

ՇՆՈՐՀԱՒՈՐ ՆՈՐ ՏԱՐԻ
ԵՒ ՍՈՒՐԲ ԾՆՈՒՆԴ

ՏՕՔԹ. ԵՒ ՏԻԿ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ
ԵՒ ԱՏՐԻԱՆ ՍԱՂՐԵԱՆ

ՆՈՐ ՏԱՐԻ

ՆՈՐ ՏԱՐԻ - ԳԱԼԴ ԲԱՐԻ

ՊՕՂՈՍ ԼԱԳԻՍԵԱՆ

Արեգակ, լույսի ու ջերմութեան աղբիւր, իր ճառագայթների վրայ երկիր մոլորակը որպէս ծաղիկ բռնած ճախրում է տիեզերքում, նրա ծիածանափայլ սքանչանքը տանում աստղերին, նրա մոլորակներին, որ նրանց բնակիչները գմայլեն նրա անուշ տեսքով: Աստղերն են ժպտում նրանց երթին, լույս ցանում նրանց ճանապարհին: Հռովմի կեսարը՝ Յուլիոս հրամայել էր արեգակին մի ակնթարթ դադարեցնելու իր վազքը, աստղագետներին յանձնարարել այդ ակնթարթը կոչել արեգակնային նոր երթի սկիզբը՝ Նոր Տարի: Նրա առաջին օրը անուանել էր Յուլնարուի 1, ի պատիւ Հռովմի «Դարպասներ»ի աստուած Jenus-ի:

Նոր Տարի: Մարդը դրախտի անըջային հէքիաթը արարեց որ երազային կեանքի հեշտանքով ապրէր, հրեշտակներ ստեղծեց որ իր մանչերի անխոռով քունին հսկէին, Յարութեան հրաշափառ տեսիլք յղացաւ, որ իր հոգում կեանքի յաւերժ յարատեութեան շունչը պոռթկար: Տիեզերքից աստուածներ վար բերեց, որ լույսը վառ պահէին, բանաստեղծութեան կրակ տեղային իրենց հոգիներին, մայրացնէին դաշտերն իրենց, քաջութեան ոգի հոսէին իրենց սրտերին, բուքին, անձրեւին ու տապին ճամբաների հիւղակներում պատարկէին անցորդներին: Եւ մարդը «Նոր Տարի» արարեց, հազար խրախճանքներով նրա գալուստի ակնթարթն է սօնախմբում: Մարդը ցանկացաւ երջանականալ գալիքով, որ աշխարհում խաղաղութիւն լինէր, մի տարով էր աւելի կեանքի հեշտանքով հրավառուէր, մանչերն իրենց ուռճանային, դաշտերում ու այգիներում առատ բերք հասնէր, օճախում յանապագօրեայ հաց լինէր, գուարթութեան եւ բերկրանքի լոյս ցողար իրենց սրտերին, կայտառ ու առողջ լինէին:

Նոր Տարի: Արմէն հայրը արբեցած տիեզերքի ու երկիր մոլորակի բնութեան երեւոյթների հէքիաթային առեղծուածից, մարդացած աստուածներ ստեղծեց: Բագարանի, Բագրեւանդի, Աշտիշատի աւաններում նրանց նուիրուած մեհաններ պատեց, որտեղ սօնախմբեց իրենց արտերում հասունացած ցորեանի, աչգիներում ծիածանացած բերքի, որթատունկերից ժպտացող խաղողի հանդէսների խրախճանքը: Իրենց ստրկացնելու, իրենց հողին տիրելու էր եկել Բագրեւանդի թագաւոր, իրեն աստուած հռչակած Բելը: Նահապետ Յայկը, ինչպէս առասպելական Մասունի Դաւիթը, մենամարտի էր դուրս եկել նրա դէմ եւ խոցել հօր բազուկներով պրկած աղեղից թուած նետով, տարին էր եղել այդ 2492, Նոր Տարի, Նաւասարդ (Նաւա Սարադա): Աստուածներին նուիրուած բերքի երեխայիքի հանդէսներին սօնախմբել էին նաեւ իրենց Նահապետի յաղթանակը:

Նոր Տարի: Հայոց Արեգ ամիս, Օգոստոս 11, Նաւասարդ-Նոր Տարի: Համաշխարհական սօնախմբութիւններ էին եղել, արքան հայոց, իշխանները, ժողովուրդը մտել էին աստուածների մեհաններ, խուրձ-խուրձ ցորեանի հասկեր փռել նրանց արձանների առաջ: Մայրութեան, բնութեան յաւերժութեան դիցամայր Անահիտի բազմաթիւ ցուրտ էին մորթել կարմիր կրակ արիւնը շող տուել նրա դէմքին, ճակատներն իրենց օճել: Արեւի աստուած Միհրի բազմաթիւ առաջ զամբիւղներով խաղող, մրգեր փռել: Գնացել էին

Աշտիշատ, Վիշապաքաղ Վահագնի մեհան, նրա «Հացեաց Դրախտ»ի հացենու պուրակի աղբիւրից սրբազան ջուր ըմպելու:

Մեհանների հրապարակներում խաղեր էին կազմակերպել, Նաւասարդեան խաղեր, որ հազար-հազար տարիներ յետոյ էլ հայերը նոյն ամսոյն պիտի կատարէին, ափսոս սակայն ոչ Աշտիշատում, Բագրեւանդում: Գողթան երգիչներն էին աստուածներին փառաբանում, բամբուկներ էին հնչում, թմբուկ զարկում: Մեհանների հրապարակներում շուրջ պար էին բռնում, ծիրանի արքան էր շարքի առաջ, կարմիր թաշկինակը շարժելով կրակ էր ցանում ժողովուրդի վրայ: Մեհաններ եզերած նուներնիների պայթած նուները որպէս ջահեր բռնած զարկում էին որմերին, ոսկեշաղ պարմանուհին էր վազում հրապարակ, կարծես Անահիտը լինէր, արքան նրա մատները ազուցած շուրջ պարով մեհանին էին ծնրադրում:

Մեհանների շքամուտքերի առաջ թատերախաղեր էին, իրենց Նահապետի մենամարտը Բագրեւանդի Բելի դէմ: Որոտում էր հրապարակը, վահանների հպուծի որոտի արձագանգը հասնում էր Բագրեւանդ, թրերի զարկերի կայծերը մեհանների պատերին ոսկի էին փռում: Ջահեր էին վառում, լույսի հեղեղից Վահագն էր յառնում, ձիւնափայլ Աստղիկն էր դուրս վազում մեհանից աւետելու նրա ծնունդը, քուրմն էր յաւերժ պիրոյ նարօտ կապում նրանց ճակատներին: Խոցուած Արա Գեղեցիկ, Ծամիրամն էր ողբում նրա վրայ հակած: Կանչում էին յարալէզներին, որ շունչ փչէին արքային, կենդանաւում էր Արան, Նուարդն էր վազում գրկում ամուսնուն, հրճուածից թնդում էր հրապարակը: Ազնուագարմ Արտաշէսն էր նժոյգի վրայ, պարան էր նետում, որ Սաթենիկին մեհան բերէր: Երգում էին՝

«Ո տայր ինձ գծուխն ծիրանի եւ գառաւօտն Նաւասարդի»:

Արիացի արմէնների Նաւասարդը ջրերի դիցուհուն՝ Ծովինարի պաշտամունք էր եղել նաեւ: Ջրախաղեր էին Նաւասարդում: Արքան, թագուհին, իշխանները, փափկասուն տիկնայք, պարման-պարմանուհիներ նետուել էին ջրախաղերի, ջուրն էր փտակ, փտակ հոսել նրանց վարսերից, իրաններից, պարմաններն էին ճախրել ըմպելու այն: Ով հայ տղայ, քու նոր տարուայ գիշերին անէացիր մի պահ, զնա քու հին աստուածների մեհաններին, երկրպագիր դիցամայր Անահիտին, քաջութեան հուր քաղիր Վահագնի արեգակունք ակներից, գրկիր քու ծիրանափայլ արքաներին, մտիր շուրջ պարի շարքեր, մտիր ջրախաղեր, դու էլ ըմպիր պարմանուհիների իրաններից հոսած կենաց ջուրը, տես քու սիրտդ ինչքան պիտի հրավառուի հայկեան բոսոր սիրով:

Նոր Տարի: Հին տարուայ վերջին օրը, ոտքի էր իմ հայրենի Եօղունօլուգ գիւղը, նրա մայր ճանապարհի հրապարակում խաղոյկ էր բոցավառում, իրենց նախնիների կրակի պաշտամունք էին բերել Մուսա Լեռ: Խարոյկի բոցերի կարմիր սիւները բարձրանում էին արեւին ջերմացնելու: Նոր տարուայ սօնախմբութիւն էր, մանչեր, պարմաններ իրենց պարտէզներից բերած դափնու կանաչ ճիւղերը որպէս սօնական դրօշ վեր պարզած գալիս էին հրապարակ, նետում այն խա-

ղոյկի բոցերին, ճարճատում, պայթում էին սեւ պտուղները, կայծեր թռչում վերեւ, Վահագն Համաստեղութեան Յարդագողի ճանապարհին աստղեր վառելու: Առաջին արեւագալին, Սուրբ Աստուածածին եկեղեցու կոչնակն էր զարկում, գնում էին աղօթելու, որ առատ բերք հասնէր իրենց պարտէզներում, դաշտերում քուն մտած կանաչած ցորեանին անձրեւ մաղէր, Աստուծոյ օրհնանք հոսէր իրենց շէներին, իրենց մանչերին: Նաւասարդեան խաղերի յուշը չէր մարել իրենց հոգիներում, գիւղի հրապարակում էին այրերը, «Տամա», Մուսա Լեռան ճատրակ, խաղերի մրցամարտեր էին: Երբ գինուրը արքայ էր դառնում, բացական թիւններից թնդում էր գիւղը, անդնդախոր ձորն էր անագնացած արձագանգում:

Ես հիմա Մուսա Լեռցի ալեհեր այր, մանչ դարձած նոյն հրապարակում եմ, ես էլ եմ բացականում հօրքեռայրից յաղթական կանչի հետ: Ուր են հասել հայ փշուրները, եթէ Աստուած բարի է, ինչու այսքան տառապանքի, կարօտի ցաւ Հայ Լեռնաշխարհում իրեն իսկ արարած դրախտի առաջին բնակիչների անմիջական յետնորդներին, նա երբ այնտեղ հաշտութեան ծիածան պիտի փռի:

Նոր Տարի: Հայոց մայր ոստան Երեւան, յորդում էր հայերի խուռներամ հոսքով, դուրս էին նետուել խանութներ, շուկաներ: Տեսել էք արդեօք հայոց շուկաները, յիշում էք այդ շուկաները: Դրսում ցուրտ, արեւն էր մրսում, իսկ ներսում նրա լոյսով արբեցած, նրա կրակը քաղած, ուսնչպարի քրտինքով ցօղուած, Սեւանի կապոյտ ջրերը ըմպած հողի բարիքներն էին: Հայ շինականի մայրացած ծառերի բարն էր բուրգացել սեղանների վրայ,

նրանց յենակներին չորացրած մրգերի շարաններ, ընկոյզի կոյտեր, կարմիր ժպտացող տանձ ու խնձոր, կախաններին սաթեայ, արեւի կարմիրը հագած, Աստղիկի լուսափայլ ոտքերից հոսած վարդ արեամբ օծուած արեւահամ խաղողի ողկոյզներ: Արեւն էր հազար գոյների ծիածանով իջել շուկաների սրահներ:

Ոստանի հրապարակներում Դիլիջանի անտառների եղեւնիների կանաչ ճիւղերի կոյտեր էին, իրենց տներ էին տանում, որ կանաչով լցուէին, պճնէին նրանց նորահարսների նման: Իրենց անտառների թռչուններ, զագանիկներ պիտի հանգչէին նրանց թեւիկներից, լսմպիկներ պիտի վառուէին որպէս իրենց նախնիների հոգիներից ժպտացող աչուկներ: Իրենցից շատ հեռու գերմանների աւանդութիւնն էր հասել իրենց երկիր:

Արարիչի վառած կանթեղը իր վերջին շողերն էր փռում, սակայն, մայր ոստանը վառուած էր... լույսի հեղեղով, շէքները կարմիր շապիկեր էին հագել, մերկացած ծառերը լույսի հրդեհներով էին բռնկել, հրապարակներում լույսի կանթեղների հրավառութիւն էր: Ոստանի լույսի հրավառութիւնից հեռու աստղերի աչուկներն էին մարել: Ոստան էր իջել Վահագն Համաստեղութիւնը, հեթանոս աստուածների նաւասարդեան լույսի կարմիր բոցերի տարափ, լույսի տաճար էր մայր ոստանը: Վարդալույս քարերով պատած նախարարների տան հրապարակում սօնածառ, Բագրեւանդի աշտարակից բարձր էր այն, լույսի գօտիներ էին կապել մէջքին, շուրջ բոլորը հէքիաթային կրպակներ: Տաներերեք օրեր վառում էր այն, ջուրից պոռթկացող երգերի հնչիւնների

Շաք. ը էջ 31

ՇՆՈՐՀԱԽՈՐ ՆՈՐ ՏԱՐԻ ԵՒ ՍՈՒՐԲ ԾՆՈՒՆԴ

SAHARA RESTAURANT KRİKORIAN BROTHERS

ԱՄԱՆՈՐ

ԻՆՉՈՒՒ ԿԸ ՍԻՐԵՍ ԶԱՅԵՐԵՆ ԼԵԶՈՒՆ (Բ) ԱՄԱՆՈՐԵԱՆ ՆՈՒԷՐ ԸՆԹԵՐՑՈՂՆԵՐՈՒՄ ԶԱՅԿ ՆԱԳԱՇԵԱՆ

Տարիներ առաջ գրեր էի այս նիւթին մասին վերոյիշեալ խորագրով, որ իր ժամանակին հրատարակուեցան Սփիւռքահայ մամուլին մէջ, նոյնիսկ անգլերէնի թարգմանուելով: Այսօր կրկին կը գրեմ նոյն վերնագրին վրայ Բ. գիրը աւելցնելով, որովհետեւ, տարիներ յետոյ նոյն համոզումը ունիմ, գղջացած չեմ, ազգայնամոլական ծայրայեղութիւն չեմ տեսներ տեսակէտիս մէջ, ճիշդ եւ իրապաշտական կը նկատեմ համոզումս: Եթէ կան լեզուագէտներ որոնք փաստացիօքն հերքելով զանոնք կրնան տարհամոզել զիս՝ ուրախ կ'ըլլամ սորվելու: Այլապէս, կը մնամ նոյն «անուղղայ» սիրահարը մեր լեզուին: Որովհետեւ, հաստատ կը մնամ այն համոզումին վրայ, որ մեր լեզուն ունի բառեր ու հասկացողութիւններ, որոնք հայերէնին միայն չատուկ են:

Անոնց գլխաւորը ԿԱՐՕՏ բառն է, որուն հոմանիշը կամ նմանը չկայ որեւէ լեզուի մէջ: Շատ գրուած է կարօտին մասին, որ բառ մը չէ միայն, այլ լայն հասկացողութիւն մը՝ հոգեկան վիճակ մը, որ կը պարունակէ սէր, կիրք, իղձ՝ բոլոր սիրուած էակներու, առարկաներու եւ երեւոյթներու հանդէպ: Կարօտ՝ սիրելին հետ ըլլալու, սիրուած ընկերներու հետ ապրելու, հաճելի երաժշտութիւն մը ունկնդրելու, աղուոր գիրք մը կարդալու, գեղեցիկ տեսարաններ դիտելու, լեռնային գուլար օդը ծծելու, ծովեզրերի գաղջ աւազին վրայ յղիմանալու, անտառն ու վայրի կենդանիները տեսնելու, խարոյկի մը շուրջ բաժակ մը ըմպելով խորովածը ըմբռնելու եւ վերջապէս, ընելու բաներ, որոնք անկրկնելի անցեալին կը պատկանին: Այս ամէնը անվերադարձ երիտասարդութեան կարօտին կը վերաբերին: Եթէ կայ նման բառ մը որեւէ լեզուի մէջ, խնդրեմ, գիտցուցէք ինձի, որպէսզի, այսքան մոլեռանդ չըլլամ հայերէն լեզուին հանդէպ սիրոյս մէջ: Որեւէ այլ լեզուի մէջ կա՞յ բառ մը, որ այդքան բազմաբնու հոգեկան վիճակ եւ ապրում իւրացնէ:

Անցնինք ուրիշ բառերու, կենցաղային բառաւորներէ, ուր մեր ունեցած միակտուր բառերը գոյութիւն չունին այլ լեզուներու մէջ: Օրինակ՝ կեսուրը, գոբանջը, կեարայրը, աները, աներձագը, քենին, քենեկալը, տալը, տագրը

եւայլն, որոնք մէկ բառով գոյութիւն չունին ուրիշ լեզուներու մէջ: Այլ լեզուներու մէջ անոնք կ'արտայայտուին բառակապակցութեամբ, քանի մը բառ քովէ քով բերելով: Օրինակ՝ Մատըր ին Լօ, Ֆատըր ին Լօ, Պրատըր ու սիսթըր ին Լօ, կամ, Պել մեր, պօ փեր, պել սէօր, կամ պօ ֆրեր եւայլն, որոնք մէկ բառի փոխարէն բառակապակցութեամբ կ'արտայայտուին եւ յատկութեան պակաս ունին: Օրինակի համար երբ մատըր ին Լօ կ'ըսենք, հարսի՞ն թէ փեսային մօր մասին է խօսքը:

Շարունակելէ առաջ մեր լեզուին մասին այս ներբողը, պէտք է ընդունինք նաեւ որ մեր լեզուն եւրոպական լեզուներէն ետ կը մնայ թեքնոլոճիական բառաւորներով: Կը տեսնուի արդէն որ այս միտքս արտայայտելու համար իսկ օտար բառ մը գործածել ստիպուեցայ: Որովհետեւ, մենք չունինք թեքնոլոճի, ոչ ստեղծեցինք գայն եւ ոչ ալ մտանք այդ գիտական աշխարհէն ներս: Բայց ասիկա լեզուին թերթութիւնը չէ: Մեր հայրենիքն ալ եթէ մտած ըլլար թեքնոլոճիական աշխարհէն ներս, մեր լեզուագէտները, կամ լեզուագիտական կաճառը այդ մարզին յատուկ բառերը ստեղծած պիտի ըլլային:

Սոյն խոստովանութենէն յետոյ շարունակենք մեր լեզուին ներբողը:

Կարօտին պէս բացառիկ բառ մըն ալ համբոյրն է: Անգուզական, իմաստալից եւ արարքին պէս համեղ բառ մը՝ որ կազմուած է համ եւ բոյր բառերէն: Որեւէ այլ լեզուի մէջ կա՞յ կրկնօրինակը համբոյր բառին: Անգլերէն քիսը, ֆրանսերէն պեզէն, կամ իտալերէն պաչօն (որմէ ունինք պաչիկ ժողովրդական բառը համբոյրին տեղը չեն կրնար բռնել: Ասոնք բառեր են առանց համբոյրին ապրումին եւ պատճառած հաճոյքին հետ կապ ունենալու: Այդ բառերով կրնային կոչուիլ շատ ուրիշ բաներ՝ քար, ծառ ու ծաղիկ, ջուր եւ օդ, եւայլն, եւայլն, առանց առընչութիւն ունենալու համբոյրին հոլթեան հետ: Բայց հայերէն համբոյր բառը միայն համբոյրին կը վերաբերի: Որովհետեւ, միայն համբոյրն է որ համ եւ բոյր ունի եւ մաիցն հայերէնն է որ համբոյր ունի:

Կարօտին պէս անգուզական, անգոտանելի բառ մըն ալ համբոյրն է՝ հայ լեզուի բացառիկ գանձերէն մէկը:

ՆՈՐ ՏԱՐԻՆ ՏԱՐԲԵՐ ԵՐԿՐՆԵՐՈՒՄ

Հնդկաստանում հաւատում են, թէ ինչպէս որ անցնի առաջին օրը, այնպէս կը լինի ամբողջ տարին: Եւ մարդիկ մի առանձին խնամքով են նախապատրաստուում այդ օրուան: Ջարդարում են լուսամուտներն ու դռները, իսկ շէնքին ծաղիկեր են նկարում՝ ի նշան հիւրասիրութեան:

Այդ օրը հարկաւոր է լինել քաղաքավարի, արգելուում է անվայել խօսքեր ասել: Ճապոնացիների մօտ հնուց ընդունուած է, նոր Նոր տարուայ կէսգիշերին քաղաքների ու գիւղերի եկեղեցիների զանգերը 108 անգամ հարուածեն: Ջանգի վերջին հարուածից յետոյ բոլորը քնում են, որպէսզի լուսաբացին արթնա-

նան ու Նոր տարին դիմաւորեն նոր ծագող արեւի առաջին շողերի հետ: Նրանք ովքեր չեն կարողանում արթնանալ, Նոր տարին նրանց համար յաջողած չի լինի:

Իտալացիները Նոր տարուայ գիշերը իրենց տնից դուրս են նետում հնացած իրերը, նորը ձեռք բերելու նպատակով: Սա, փաստորէն նշանակում է հինը՝ նորի, վատը՝ լաւի փոխել:

Պարսիկները Նոր տարին դիմաւորում են գարնան գալուստի հետ՝ Մարտի 21ի գիշերը: Տօնակատարութիւնը տեւում է 13 օր: Տօնակատար սեղանին եօթ տեսակի ուտելիք են դնում, որոնց անունները անպայման պէտք է «Ս» տառով սկսուեն:

ՇՆՈՐՅԱՒՈՐ ՆՈՐ ՏԱՐԻ ԵՒ ՍՈՒՐԲ ԾՆՈՒՆԴ ԼԻԼԻԹ ՔԷՅՅԵԱՆ

Թերեւս չկայ մէկ ուրիշ աւելի համամարդկային ցանկութիւն-ողջագուրանք, քան այս մի քանի բառի պարունակածը, թէպէտ մարդկութիւնը բաղկացած է հարիւրաւոր ազգերից ու ժողովրդներից, հարիւրաւոր լեզուներից: Եւ բոլոր այդ լեզուներով ոչ թէ անցնողին, այլ եկողին է գերապատուութիւն տրուում՝ թէ անհատ մարդու եւ թէ մարդկային հաւաքականութեան էլ աւելի բարօրութեան, երջանկութեան ակնկալումով:

Պատմութեան հենց առհաւական ժամանակներից, ոչ միայն բնական, այլեւ բանական գուգորդութեամբ, թէ կրօնական հաւատալիքների, եւ թէ աշխարհիկ կեանքի փորձով, բոլոր այդ լեզուներով մաղթանքների մէջ առաջինը որպէս աւետիս եղել է խաղաղութիւնը՝ մարդու բարօրութեան, երջանկութեան նախապայմանը:

Այսօր, շնորհաւորելով եւ բարին մաղթելով միմեանց, անհատ մարդիկ, ընտանիքներ եւ ամբողջ ժողովուրդներ կեանքի եւ լոյսի յարատեւութեան կենսական իղձով խաղաղութիւն են հոլովում, որովհետեւ աշխարհը երբեք այսքան վտանգուած չի եղել, ինչպէս այժմ, ժամանակների ընդերքում մեզ այնքան անսահմանօրէն վիթխարի թուացող հողագունդը երբեք այնպէս փոքր, հետեւաբար եւ դիւրաւ խոցելի չի եղել, ինչպէս միջո՞ւկային գէնքի ամէնակործա ուժի այս դարում:

Մարդու պատմութիւնը, նրա ստեղծած քաղաքակրթութեան

պատմութիւնը, շարունակ եղել է Չարի ու Բարու հակամարտութեան պատմութիւն, եղել է Բարու հաստատման, հետեւաբար նաեւ՝ առաջադիմութեան պատմութիւն:

Այն մեզանից շատ ու շատ առաջ ստեղծել են մեր փառաւոր նախնիները: Պատմութիւնը ստեղծում ենք նաեւ մենք՝ ծնուած պահից մինչեւ մեր կեանքի վերջին վայրկեանը: Ստեղծում ենք, շարունակաբար մարելով այն պարտքը, որն ունենք մեզ ծնամ ժողովրդի եւ նրա մշակույթի նկատմամբ: Այսինքն, մշտնջենաւոր արժէքների նկատմամբ, որոնք մեր էութիւնը յագեցրել են այն բարոյականութեամբ, ինչը եւ անուանում ենք հայրենասիրութիւն, անուանում ենք, անմնացորդ նուիրում մեր սրբազան արմտաներին, որոնք ամէն մի հայի համար, աշխարհի որ ծայրում էլ նա հաստատուած լինի, գալիս են ազգային գոյութեան հազարամեակների խորք ունեցող ընդերքից:

Անցեալի այդ խոր հեռուներից սկսած համաշխարհային քաղաքակրթութեան ստեղծմանն ու զարգացմանը միշտ մասնակից, բայց անցեալ դարաշրջանում ամէնից աւելի անմեղ նահատակների տուած հայ ժողովուրդը իր գոյութեան իմաստն ու նպատակը պայմանաւորել է խաղաղութեան սրբազան գործին բերած իր նպաստով:

Ուրեմն, թող արեւշատ, լուսառուտ ու բարի լինի նոր՝ 2009 թուականը: Շնորհաւոր Նոր Տարի, Սուրբ Ծնունդ եւ խաղաղութիւն ընդ ձեզ:

ԱՅՆՊԵՍ ԱՐՄԵՆՈՒՅԻ	Կ՛ՈՒԶԵԻ ԲՈՅԱՄԵԱՆ
Այօսը հոգիս սաւառնում է Երազներիս կապոյտ երկնքում, Ու տանում է ինձ պատանելութեան վառ հեքիաթների աշխարհը սիրուն	Այդպէս անհամբեր, այդպէս սրտատրոփ:
Այնպէս կ'ուզեի որ մանկութիւնս Ետ գար նորից մէկ անգամ, Դառնայի անմեղ, մաքուր ու անբիծ	Այնպէս կ'ուզեի թէ կուզ մէկ անգամ Քունս չտաներ, տեսի նրան, Թէ ինչպէս լեցուն, լի տոպրակներով Իջնում է նա մեր ծխնելոյզից ցած:
Յրաշքներին հաւատացող Պարզ աչքերով երեխան:	Երբ աչքս բացւում ու քնաթաթայտ Դուրս նայեմ սառած պատուհանից ես, Տեսնեմ թէ ինչպէս իմ ընկերները Ժիր վազվզում են փափուկ ձիւներում:
Այդ ո՞ր մանուկն է կամ էլ պատանին Որ չի սպասում Նոր Տարուայ գալուն, Ով չի սպասում ծնեռ պապին	Երբ աչքս բացւում ու քնաթաթայտ Դուրս նայեմ սառած պատուհանից ես, Տեսնեմ թէ ինչպէս իմ ընկերները Ժիր վազվզում են փափուկ ձիւներում:
ԱՄԱՆՈՐԵԱՆ ԽՈՐԵՐ ՓԱՆՈՍ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ	
Ո՞րքան սպասեմ ոտքերիդ ձայնին, Ո՞րքան սպասեմ քո հեւքին անդուլ, Ո՞րքան սպասեմ քայլերիդ փափուկ Ունախեւոքերդ շաղում են բուրմունք...	սրտերում...
Արի ու տես, տես որքան խռովք կայ, Ու կոտորուած սիրտ համայն աշխարհում, Ամոքիր նրանց սրտերը անկայ Ու շահտութեան սէր վառիր	Յարազատ մօր պէս արցունքներ սրբիր, Որբ ու անգօր յոյսերը վառիր Շատ կան աշխարհում որբ ու անտունի Քեզ են սպասում նրանց փայփայիր...

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԵՒ ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՄԱՐԶԱԿԱՆ ՏԱՐՈՒԱՅ ԿԱՐԵՒՈՐԱԳՈՅՆ 10 ԻՐԱԴԱՐՁՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Անցնող տարին լի էր մարզական իրադարձություններով: «Ձոյզ» տարիները որպես կանոն առեւտրի հազեցած են լինում սպորտի համար: «Ա1+»-ը, ամփոփելով տարին, առանձնացրել է Հայաստանի եւ համաշխարհային սպորտի տարուայ կարեւորագոյն 10 իրադարձությունները:

1. «Փեքին-2008»

Օգոստոսին Չինաստանի մայրաքաղաք Փեքինում կայացան ամառային օլիմպիական խաղերը: Ինչ-

պէս եւ սպասում էր խաղերը անցան չինացիների բացառապատասխանութեամբ: Չինաստանը ներկայացնող մարզիկները միանգամից 51 ոսկէ մետալի արժանացան: Ընդհանուր առմամբ՝ Չինաստանը 100 մետալ նուաճեց: 110 մետալի արժանացաւ ԱՄՆ-ն, սակայն ամերիկացիները ընդամենը 36 ոսկու արժանացան, ուստի գրաւեցին 2-րդ հորիզոնականը: Լաւագոյն երեւակը եզրափակեց Ռուսաստանը: Հայաստանը օլիմպիական ախոյեան չուներ: Փոխարէնը հայ մարզիկները ճարտար մետալի արժանացան եւ հանգրուանեցին 79-րդ տեղում:

2. «Եւրո-2008»

Եւրոպան յանձինս Սպանիայի ունեցաւ նոր ախոյեան: Սպանացիները յաջողութեան հասան Աւստրիայում եւ Շուեյցարիայում կայացած ֆուտպոլի Եւրոպայի առաջնութիւնում: Եզրափակիչում Լուիս Արագոնեսի սաները 1:0 հաշուով առաւելութեան հասան գերմանացիների նկատմամբ: Անակնկալ մատուցեցին Ռուսաստանի եւ Թուրքիայի հաւաքականները, որոնք հա-

ասան մինչեւ եզրափակիչ:

3. Հայաստան-Թուրքիա

Առաջին անգամ միմեանց հանդիպեցին ֆուտպոլի Հայաստանի եւ Թուրքիայի ազգային հաւաքականները: Խաղը տեղի ունեցաւ Սեպտեմբերի 6-ին Երեւանի «Հրազդան» մարզադաշտում: Մերոնք պարտուեցին 0:2 հաշուով: Իսկ մինչ այս նոյն մարզադաշտում Հայաստանի երիտասարդական հաւաքականը 2:1 հաշուով առաւել-

ութեան հասաւ Թուրքիայի երիտասարդական ընտրանու նկատմամբ:

4. Համաշխարհային օլիմպիադա

Գերմանիայի Դրեզդեն քաղաքում կայացած շախմատի համաշխարհային օլիմպիադայում կրկին յաջողութեան հասաւ Հայաստանի հաւաքականը: Հայ շախմատիստները նման յաջողութեան հասան 2-րդ անգամ անընդմէջ:

5. Անգլիական եզրափակիչ ֆուտպոլի ՌԻԵՖԱ-ի Ախոյեանների լիգայի 2007-08թթ. խաղարկութեան եզրափակիչում հանդիպեցին անգլիական 2 թիմեր՝ «Մանչեսթեր Եունայթեդը» եւ «Չելսին»: Մայիսին Մոսկուում կայացած եզրափակիչում յաջողութիւնը ուղեկցեց «Մանչեսթեր Եունայթեդին», որը յաղթեց

հետխաղեայ 11 մեթրանոցները աւելի դիպուկ իրացնելու շնորհիւ:

6. Արթուրը եւ Վախթանգը

Հայ պրոֆեսիոնալ բռնցքամարտիկներ Արթուր Աբրահամը եւ Վախթանգ Դարչինեանը շարունակում են յաջող ելույթներ ունենալ աշխարհի տարբեր ռինգերում: Գերմանիան ներկայացնող Արթուր Աբրահամը միջին քաշային կարգում յաջողութեամբ պահպանեց ախոյեանական գոտիները եւ հերթական անգամ ճանաչուեց Գերմանիայի լաւագոյն բռնցքամարտիկ: Վախթանգ Դարչինը (Աւստրալիա) եւս յաջող մրցաշրջան անցկացրեց՝ միաւորներով ախոյեանական գոտիները: Այժմ Վախթանգը ախոյեան է IBF, WBC եւ WBA վարկածներով:

7. «Ոսկէ գնդակը» Ռոնալդին

Պորտուգալացի կիսապաշտպան Կրիշտիանու Ռոնալդոն ճանաչուեց Եւրոպայի 2008թ. լաւագոյն ֆուտպոլիստ՝ ստանալով «Ոսկէ գնդակը»: «Մանչեսթեր Եունայթեդը» կիսապաշտպանը հիւսնայի մրցաշրջան անցկացրեց եւ արժանիօրէն ճանաչուեց լաւագոյնը «հին աշխարհամասում»:

8. Ռուսաստանը աշխարհի ախոյեան

Հոկտեմբերի Ռուսաստանի հաւաքականը 15 տարուայ ընդմիջումից յետոյ դարձաւ աշխարհի ախոյեան: Քանադայում կայացած աշխարհի 72-րդ առաջնութիւնում ռուսերը

հեշտութեամբ հասան եզրափակիչ, որտեղ դժուարին պայքարում յաղթեցին կազմակերպիչներին՝ Քանադայի հաւաքականի հոկտեմբերին:

9. Մամակիցների քանակը աւելացաւ

ՌԻԵՖԱ-ն ընդունեց սենսացիոն որոշում. 2016 թուականից Եւրոպայի առաջնութիւններին 16-ի փոխարէն կը մասնակցեն 24 թիմեր:

Որոշումը ցնցեց ֆուտպոլային աշխարհին եւ դարձաւ քննարկուածների լուրջ թեմա: Ամէն դէպքում այն ձեռնտու է Հայաստանին, քանի որ

եզրափակիչ փուլ դուրս գալը այժմ աւելի հեշտ կը լինի, քանի գործող կանոնակարգով:

10. Ուժեղագոյնն ենք Եւրոպայում

Ծանրամարտի Հայաստանի հաւաքականը կրկին յաջողութեան հասաւ Եւրոպայի առաջնութիւնում: Իտալիայի Լուգանո քաղաքում կայացած 2008թ. Եւրոպայի առաջնութիւնում Հայաստանը 13 ոսկէ մետալի արժանացաւ, որոնցից 4-ը մեր ծանրորդները նուաճեցին երկամարտի արդիւնքում:

ԾԱՆՐԱՄԱՐՏԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՄԱՔԱԿԱՆԸ ՈՒԺԵՂԱԳՈՅՆՆ Ե ԵՒՐՈՊԱՅՈՒՄ

«Այս տարուայ ընթացքում Հայաստանի ներկայացուցիչները ծանրամարտում 63 մետալի են արժանացել միջազգային պաշտօնական առաջնութիւններում», - «Ա1+»-ի հետ գրոյցում ասաց Հայաստանի ծանրամարտի ֆեդերացիայի գլխաւոր քարտուղար Փաշիկ Ալավերդեանը:

Նախորդ տարիներին եւս Հայաստանը մեծ թուով մետալներ է ունեցել ծանրամարտում, սակայն այս տարի հայ ծանրորդները նոր ռեկորդ են սահմանել: «Նախորդ տարիներին ունեցել ենք 49-51 մեդալ, բայց այս տարի աննախագէտ շատ էին մետալները: Մեր ծանրորդները յաջող հանդէս եկան տարբեր տարիքային առաջնութիւններում: Բացի այդ այս տարի առաջին անգամ անցկացուեց ռուսանորդական համաշխարհային խաղեր, որոնցում եւս ունեցանք մեծ թուով մետալներ, իսկ նախորդ տարիներին այս առաջնութիւնը չէր անցկացուում», - ընդգծեց Ալավերդեանը:

Ընդհանրապէս ծանրամարտը Հայաստանում գործող մարզաձեւերից ամենաշատն է մետալ նուաճել 2008թ. եւ այդ ցուցանիշով մի քանի անգամ գերազանցում է միւսներին. «Եթէ նայենք Հայաստանում գործող բոլոր օլիմպիական մարզաձեւերով նուաճած մետալների քանակին, ապա կը տեսնենք, որ ընդհանուր մետալներից մօտ կէսը պատկանում են ծանրորդներին: Սա չափազանցութիւն թող չթուալ, ուղղակի այս տարի մեր ծանրորդները շատ յաջող մրցաշրջան անցկացրին»:

Ֆեդերացիայի գլխաւոր քարտուղարն ընդգծեց, որ մետալների

քանակը 1 կամ 2 տարուայ աշխատանքի արդիւնք է. «Մենք ունենք մարզիկներ, որոնք արդէն մեծ փորձ ունեն ծանրամարտում: Ունենք փորձառու մարզիչներ: Այս տարուայ արդիւնքները նրանց լաւ աշխատանքի արդիւնքն են: Ի հարկէ, աշխատանքները ճիշտ չկազմակերպելու դէպքում նման յաջողութիւնների չէինք հասնի: Ֆեդերացիայի նախագահ Սամուէլ Խաչատրեանի կազմակերպչական կարողութիւնը մեծ ազդեցութիւն ունեցաւ գրանցուած արդիւնքներում: Պէտք է նշեմ նաեւ, որ մարզիչների ընտրութիւնը լիովին

արդարացրեց իրեն»:

Որպէս տարուայ գլխաւոր իրադարձութիւն եւ լաւագոյն արդիւնք Փաշիկ Ալավերդեանը նշեց 2008թ. Փեքինում կայացած օլիմպիական խաղերում Հայաստանի ծանրամարտի հաւաքականի ելույթները. «3 պրոնզէ մետալ ունեցանք օլիմպիական խաղերում: Մեր ծանրորդները կարող էին եւ աւելի լաւ արդիւնքով վերադառնալ Փեքինից, բայց հոգեբանական որոշ արգելքներ չկարողացան յաղթահարել: Ամէն դէպքում 3 պրոնզէ մետալն էր աննախագէտ արդիւնք է Հայաստանի համար»:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՏԱԳՆԱՊԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

2008 ՏԱՐԻՆ՝ ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ՏԱՐԻ

Շարունակում է 4-էն

կան նաև հանրագիտություններ տանող ճանապարհները:

Իշխանութիւններուն համար առաւել կարեւորութիւն ստացաւ Թուրք-Հայկական սահմանի բացումը, որ մասամբ պայմանաւորուած է նաեւ, իշխող կլանի տնտեսական շահերու պաշտպանութեամբ:

Ապտիլլա Կիլի Երեւան այցելութեան ընթացքին, Թուրքիոյ նախագահի վկայութեամբ, հայկական կողմը առաջարկած է, որպէսզի Թուրքիա ինք ստանան միջնորդի դերը՝ Հայաստանի եւ Ատրպէյճանի միջեւ:

Այստեղ վտանգաւորը այն է, որ Թուրքիա շահաքրքիր կողմ է ի նպաստ Ատրպէյճանի եւ չի կրնար արդար միջնորդի դեր կատարել Հայաստանի եւ Ատրպէյճանի միջեւ: Սահմանը բանալու դիմաց Թուրքիա միշտ ալ պայման դրած է Լեւոնային Ղարաբաղի վերադարձը Ատրպէյճանի իշխանութեան տակ: Որեւէ պատճառ չկայ ենթադրելու, որ Թուրքիա փոխած է իր այս պայմանը:

Հետեւաբար, Թուրքիոյ միջնորդութեամբ տեղի ունենալիք որեւէ բանակցութիւն չի կրնար Արցախի ժողովուրդի իրաւունքներու պաշտպանութիւնը ապահովող որոշում գոյացնել:

Բանակցութիւնները Ռուսաստանի, Ֆրանսայի եւ Միացեալ Նահանգներու ներկայացուցիչներով կազմուած Մինսքի խումբի ծիրէն դուրս բերելով եւ ապաւինելով Թրքական միջնորդութեան վրայ, անձնատուութեան համազօր քայլ մը կրնայ դառնալ:

Այս պատճառով է որ վերջերս Լեւոն Տէր Պետրոսեան յայտարարեց ընդդիմադրութեան կողմէ շարունակուող մասսայական հանրահաւաքներու եւ ցոյցերու ժամանակաւոր դադրեցումը, որպէսզի իշխանութիւնները պատրուակ չունենան Ղարաբաղեան հարցի զծով զիջումներ կատարելու:

Յոյս կար, որ իշխանութիւնները իրենց կարգին, ընդդիմութեան առաջնորդի այս քայլին պատասխանեն դրական ձեւով եւ սկսին երկրէն ներս քաղաքական ճգնաժամը թուլացնելու քայլերու դիմել, առաջին հերթին ազատ արձակելով բոլոր քաղաքական բանտարկեալներն ու շինծու մեղադրանքներով բանտարկութեան դատապարտուածները:

Դժբախտաբար սակայն, իշխանութիւնները կը շարունակեն իրենց ազգավնաս ընթացքը, վտանգելով երկրի հեղինակութիւնն ու ժողովուրդի բարօրութիւնը: Եւրոպայի խորհուրդի խորհրդարանական վեհաժողովի Հայաստանի հարցով քննիչները, Երեւան կատարած իրենց բազմաթիւ այցելութիւններու լոյսին տակ, վերջերս առաջարկեցին Հայաստանը գրկել ձայնի իրաւունքին, որ տարացիորէն կը նշանակէ առկա ինք մասնակցութիւնը այդ եւրոպական կարեւոր կառույցին:

Այժմ, միջազգային տնտեսական տագնապը սկսած է բախել Հայաստանի դուռը: Սպասուող դժուարութիւնները դիմակայելու համար կարեւոր է ոչ միայն երկրի ներքին կայունութիւնը, այլ նաեւ՝ արտաքին վարկերն ու օժանդակութիւնները: Միջազգային կառույցներու կողմէ մեկուսացման սպառնալիքին տակ գտնուելով, վտանգուած են նաեւ այդ օգնութիւնները:

Այն ինչ, որ քուէատուփերու եւ բողոքի ցոյցերու միջոցաւ կարելի չէր անցնող տարուայ ընթացքին իրականացնել, տնտեսական հսկայ տագնապի մը պարագային կրնայ պատահիլ ինքնաբերաբար: Սակայն մինչ այդ, բոլոր հետեւանքները կրողը դարձեալ պիտի ըլլայ Հայաստանի պարզ ժողովուրդը, որ աւելի քան տասնամեակէ մը ի վեր կը շարունակէ ապրիլ անորոշութեան մէջ: Իսկ նոր տարին եւս, այս առումով խոստմնալից չի թուիր ըլլալ:

«ՄԱՍԻՍ»

Շարունակում է 7-էն

փոքրիկ «քրիզ» մը ստեղծուեցաւ, իր իսկ նահանգի կառավարիչ Ռօտ Պլակօճեվիչի կողմէ, որ կը վերաբերէր իր իսկ նահանգի բաց թողած աթոռին համար նոր մը նշանակելու գործողութեան: Ըստ երեւոյթին, կառավարիչին եւ Օպամայի մարդոց, յատկապէս իր դիւանապետ Ռամ Էմմանուէլի միջեւ որոշ փոխանակութիւն տեղի ունեցած է այդ պարապ աթոռին անձի մը նշանակման կապակցութեամբ: Կառավարիչ Պլակօճեվիչ ազնկալած է որ այդ նշանակման հարցով ինք կրնայ որոշ վարձատրութեան մը, նիւթական կամ պաշտօնի իրեն կամ իր կնոջ, եւ երբ որեւէ խոստում չէր եղած Օպամայի խումբին կողմէ, ասոնց հասցէին ունեցած է կոպիտ արտայայտութիւններ, որոնք արձանագրուած ըլլալով, հասած են դաշնակցային դատախազին: Պաշտօնի չարաշահումի լանցանքով իլլինոյի կառավարիչը ներկայիս դատական հետապնդումի ենթարկուած է, մինչեւ զինք իր պաշտօնէն հեռացնելու վտանգով: Այս «քրիզ»էն բարեբախտաբար զերծ արձակուեցաւ Օպամա եւ իր շրջանակը, սակայն կրնար շատ աւելի լուրջ անդրա-

դարձ ունենալ եթէ որոշ «անփափկանկատութիւն» ըլլար կացութեան մէջ: Այս օրերուն, երբ Օպամա իր ընտանիքին հետ արձակուրդի է ծննդավայր Հաւայի, հոն եւս, «paparazzi» ճանչցուած ֆոթոնկարիչները Օպաման եւ իր ընտանիքը կարողացած էին նկարել ծովային լողանքի հագուստներով, այսինքն Օպաման մերկապարանոց: Այս մէկն ալ «անյարմար» գտնուեցաւ երկրի նախագահին համար: Թէ ինչպէ՞ս կարողացան այդ նկարիչները այդ նկարները ձեռք ձգել, եւ յաջողիլ այդ նկարներու ծախման գիները շահիլ, կը մնայ բաւակալին մտահոգիչ, եթէ միայն ապահովութեան նկատումներով...

Ըստ երեւոյթին նախագահ Օպաման պիտի ստանայ նաեւ «Pop Culture»-ի (ժողովրդային մշակույթ) ներկայացուցիչ ըլլալու պատիւը...

Վերջացնենք ըսելով որ բոլորովին նոր ժամանակաշրջանէ մը ներս կը մտնէ Ամերիկան, իր նոր նախագահով, եւ միեւնոյն ատեն աշխարհն ալ ստիպուած պիտի հետեւի նոր նախագահի իշխանութեան հոլովոյթին: Այսպէս է աշխարհի դրուածքը, տակաւին «եթէ Ամերիկա փոշտայ, աշխարհ հարբուխ կ'ունենայ»:

ՇՈՐՄԱՒՈՐԱՆԸ

Տէր եւ Տիկ. Ռաֆֆի եւ Աննա Գիգիբեաններու առջինեկ մանչ գաւակ մը բախտաւորութեամբ ուրախ առիթով, զոր անուանած են՝ **ՆԱՐԵԿ ՅԱԲԷԹ ԳԻԶԻՐԵԱՆ**
Տէր եւ Տիկ. Վահէ եւ Մարօ Աջապահեաններ կը շնորհաւորեն նորածինն ու անոր ծնողները եւ համայն ընտանեկան պարագաները: Առ այդ \$100 տոլար կը նուիրեն «Մասիս»ին:

ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ԿՈՉ

26 տարեկան երիտասարդուհի մը կը տառապի սրտա-երակային լուրջ հիւանդութեամբ: Սրտի երակներու փակմանը «valve» յատկապէս «միթրալ» փականի անբաւարարութիւնը լուրջ հիւանդութիւն պատճառած է: Նաեւ ենթական ունի ուղեղային երակներու անբաւարարութիւն:

Հիւանդը ենթարկուած է գործողութեան եւ կը կարօտի նիւթական օգնութեան:

Նիւթական ձեր օժանդակութիւնը մեծապէս պիտի նպաստէ հիւանդի դարմանումին:

Ձեր նուիրատուութիւնները հաճեցէք ուղարկել՝
Converse Bank corporation
AMERICAN EXPRESS BANK LTD, NEW YORK, USA
SWIFT: AEIB US 33
for credit Acc./737783
CONVERSE BANK CORP, YEREVAN, RA,
SWIFT: COVBAM22
In favour of LUSINE MOISYAN
a/c No or Doc. No 1930002305840101

INVITATION FOR BIDS (IFB)
NO. 1659
THE RESTORATION AND REPAIR
OF FOUR (4) FIRE DAMAGED
UNITS AT AVALON GARDENS
HOUSING DEVELOPMENT

The Housing Authority of the City of Los Angeles invites vendors to submit bids for the restoration and repair of four (4) fire damaged units located at 701 E. 88th St. Los Angeles, CA 90002. Copies of the IFB documents may be obtained beginning December 15, 2008 at the Authority's General Services Department, 2600 Wilshire Boulevard, Suite 3100, Los Angeles, CA 90057. Bids will be accepted at the same location until 2:00 p.m. (Pacific Time), January 26, 2009. To request an IFB call (213) 252-5405 or (213) 252-1832.

1/1/09
CNS-1489232#
MASSIS WEEKLY

REQUEST FOR PROPOSALS (RFP)
7512) ELECTRONIC DOCUMENT
MANAGEMENT SYSTEM

The Housing Authority of the City of Los Angeles invites proposals from qualified firms interested in providing electronic document management system. Copy of the RFP may be obtained beginning December 22, 2008 via www.hacla.org website or call (213) 252-5405 or 252-1832. Proposals will be accepted until 2:00 P.M., by February 5, 2009.

1/1/09
CNS-1492528#
MASSIS WEEKLY

ԱՅՍ ԻՇԽԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻՆ ՅԱԶՈՂՈՒԵՑ ՅԱՂԹԱՆԱԿԻ ԵՐԱՆՆԵՐԻՑ ՊՈԿԵԼ ՊԱՐՏՈՒԹԻՒՆ

Շարունակում է 5-էն

թիւն սկսելու վերաբերեալ: Յստակ է, որ թէ Օբաման եւ թէ Քլինթընը միշտ էլ կողմ են արտայայտուել Յեղասպանութեան ընդունմանը: Բայց մենք, դժբախտաբար, շատ աւելի ոգեւորուած ենք Յեղասպանութեան կամ Հայ դատի հարցում՝ սառը դատելու փոխարէն: Դա մեր նկարագրի ամենաթույլ կողմերից մէկն է: Այնքան ենք զոհի հոգեբանութիւնը գենետիկորէն արմատաւորել մեր մէջ, որ հարցին իրատեսակ մասն մտնեցման փոխարէն՝ զգացական մտնեցում ենք ցուցաբերում, ուրախանում որեւէ մէկի՝ ի նպաստ Յեղասպանութեան ճանաչմանը կատարուած յայտարարութեամբ, առանց հասկանալու, մինչեւ ո՞ր այն կը հասնի, որեւէ

լուծման կը հանգի, թէ՞ ոչ: Օբաման միշտ յայտարարել է, որ Յեղասպանութիւնն ընդունուելու է, սակայն եկէք հաշուի առնենք մի կարեւոր հանգամանք: ԱՄՆ-ում որեւէ քաղաքական գործիչ, այդ թուում եւ՝ Օբաման, Քլինթընը կամ անգամ որեւէ հայ, չի համարձակուելու վնաս հասցնել ամերիկեան պետական շահերին՝ ընդունելով Յեղասպանութիւնը: Դա յստակ է: Ու հարցին այլ դիտանկիւնից մօտենալը պատրանքներով առաջնորդուել կը նշանակի:

Մենք ունենք Սարգսեան-Գիւլ հանդիպման նախադէպ, ու վստահ ենք, որ ԱՄՆ-ն միակողմանի որեւէ որոշում մը չի ցանկանայ խանդարել սառցահալին: Սա լինելու է՝ անկախ մեր կամքից:

«ԺԱՄԱՆԱԿ ԵՐԵՒԱՆ»

Չեր Ծանուցումները Վստահեցէք
«Մասիս» Շաբաթաթերթին
T: (626) 797-7680 F: (626) 797-6863
massis2@earthlink.net

MISSION

WINE & SPIRITS

*Merry Christmas &
Happy New Year*

Pasadena

**1801 E Washington Blvd.
Pasadena, CA 91104
626-797-0500**

Glendale

**825 W Glenoaks Blvd.
Glendale, CA 91202
818-242-0683**

